

Fakulta aplikovaných jazykov

**III. VEDECKÁ KONFERENCIA DOKTORANDOV
A MLADÝCH VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV**

Zborník príspevkov z vedeckej konferencie
Fakulty aplikovaných jazykov EU v Bratislave

Bratislava, 17. septembra 2012

Vydavateľstvo EKONÓM
Bratislava 2012

***Názov* : III. VEDECKÁ KONFERENCIA DOKTORANDOV A MLADÝCH VEDECKÝCH PRACOVNÍKOV**

Vedecký redaktor: doc. PhDr. Daniela Breveníková, CSc., mim. prof.,

Vydavateľ: Vydavateľstvo EKONÓM
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava 5

Technická redakcia: Mgr. Daniela Havrilová

Vydanie: prvé

Počet strán: 147

Náklad: CD 50 ks

ISBN 978-80-225-3600-4

Vedecký a programový výbor vedeckej konferencie:

doc. PhDr. Daniela Breveníková, CSc., mim. prof. – predsedkyňa

prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD. – dekanke Fakulty aplikovaných jazykov

Mgr. Júlia Prociková

Mgr. Ing. Soňa Danišová

Mgr. Jana Paľková, PhD

Mgr. Adriana Pápaiová

Mgr. Silvia Adamcová

Organizačný výbor vedeckej konferencie:

PaedDr. Darina Halašová – predsedkyňa

Mgr. Ľubica Hulajová

PhDr. Jarmila Rusiňáková

Mgr. Lucia Kužmová

Recenzenti:

doc. Ing. Ladislav Pupala, CSc., Ekonomické rozhľady EU v Bratislave

doc. PhDr. Daniela Breveníková, CSc., mim. prof.

PhDr. Ildikó Némethová, PhD.

Mgr. Milada Pauleová

Mgr. Júlia Prociková

Za jazykovú úroveň jednotlivých príspevkov zodpovedajú autori.

POZVÁNKA

na III. vedeckú konferenciu doktorandov
a mladých vedeckých pracovníkov

konanú dňa

17. septembra 2012

pod záštitou rektora
Ekonomickej univerzity v Bratislave
Dr. h. c. prof. Ing. Rudolfa Siváka, PhD.

Zjednotení v rozmanitosti

Miesto konania:
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5

CIEĽ KONFERENCIE

- Prezentovať doterajšie výsledky vedeckovýskumnej činnosti doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov
- prezentovať výsledky štúdia témy doktorandskej dizertačnej práce

ZAMERANIE KONFERENCIE

- lingvodidaktika
- odborný jazyk a jazyk v profesijnej sfére
- interkultúrna komunikácia
- diplomacia a aktuálne právne otázky medzinárodných vzťahov
- medzinárodné ekonomické vzťahy
- Európska únia a jej integrácia

ROKOVACÍ JAZYK

slovenčina, čeština, angličtina (bez tlmočenia)

VEDECKÝ A PROGRAMOVÝ VÝBOR

doc. PhDr. Daniela Breveníková, CSc., mim. prof. – predsedkyňa
prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD.   Mgr. Jana Paľková, PhD
Mgr. Júlia Prociková   Mgr. Adriana Pápaiová
Mgr. Ing. Soňa Danišová   Mgr. Silvia Adamcová

ORGANIZAČNÝ VÝBOR

PaedDr. Darina Halašová – predsedkyňa

Mgr. Ľubica Hulajová
PhDr. Jarmila Rusiňáková
Mgr. Lucia Kužmová

DÔLEŽITÉ TERMÍNY

Prihlášky s abstraktom: **30. júl 2012**
Odoslanie celého príspevku na zverejnenie: **17. september 2012**

RÁMCOVÝ PROGRAM KONFERENCIE:

08:00 – 09:00   **Registrácia účastníkov**
09:00 – 09:15   **Slávnostné otvorenie konferencie**
09:15 – 10:15   **Príhovor rektora EU v Bratislave**
10:15 – 11:45   **Rokovanie v sekciách**
12:30 – 14:00   **Prestávka na obed**
14:00 – 16:00   **Rokovanie v sekciách**
16:00 – 16:30   **Záver a vyhodnotenie konferencie**

Kontaktné informácie:

- zuzana.bihariova@euba.sk, tel.: +421 /2/ 6729 5216

ZBORNÍK

Zborník bude vo forme CD-ROM, na ktorom budú nahraté príspevky v plnom rozsahu, vrátane abstraktu v slovenskom jazyku v rozsahu max. 10 riadkov. Dĺžka príspevku je ohraničená na 5 – 10 strán. Formát: Times New Roman 12 pt., obyčajné riadkovanie.

PROGRAM ROKOVANIA
NA III. DOKTORANDSKEJ KONFERENCII DŇA 17. SEPTEMBRA 2012

1. sekcia (doobeda) D 2.06

Vedúci sekcie: Breveníková, Daniela

Prociková, Júlia
Politika a printové médiá

Halašová, Darina
Analýza lexiky používanej v rámci obchodných stykov krajín EÚ

Bodnár, Zoltán
Fachsprachliche Kollokationen im Bereich der Wirtschaft

Hrdličková, Zuzana
Text Evaluation in Secondary school Textbooks at the Advanced Level of Proficiency

Tereková, Soňa
Lexika z oblasti atómovej energetiky v politike

Ivančová, Ladislava
Economic Diplomacy of Finland : Raising Competitiveness of Finnish Economic Diplomacy

2. sekcia (doobeda) E 1.12

Vedúci sekcie: Rusiňáková, Jarmila

Rusiňáková, Jarmila
Diplomatický jazyk ako lingua franca

Mateašáková, Monika
Hospodárska diplomacia Francúzska – nové trendy, inovácie

Kužmová, Lucia
Reč diplomacie. Vymedzenie a charakteristika lexikálneho minima v procese osvojovania nemeckého jazyka

Adamcová, Silvia
Nové technológie v diplomatickej komunikácii

Strelinger, Ján
The European Union in Economic Diplomacy

Maier, Tomas

Politická a vojenská situácia v Európe na začiatku novoveku (1. polovica 16. Storočia) v súvislosti s formovaním habsburskej podunajskej monarchie

3. sekcia (poobede) E1.12

Vedúci sekcie : Hulajová, Ľubica

Krempová, Ľubica

Cudzí jazyk ako základný predpoklad úspešnosti interkultúrnej komunikácie v obchodných rokovaniach

Hulajová, Ľubica

Dielo E. T. Halla „The Silent Language“ a jeho aktuálnosť pri riešení problémov dnes

Pápaiová, Adriana

Komunikácia firmy v európskom prostredí

Danišová, Soňa

Integrácia členských štátov EÚ do eurozóny z teoretického a praktického hľadiska

Jurišová, Erika

Vplyv jazyka, kultúry a informačných technológií na komunikáciu v medzinárodných ekonomických vzťahoch

Mečiar, Radoslava

Interkultúrne problémy v pohraničnej oblasti Slovenska a Rakúska

Obsah

Úvod	10
Umenie a veda klásť otázky (a veda odpovedať na ne)	
Breveníková Daniela	12
Nové technológie v diplomatickej praxi	
Adamcová Silvia	14
Fachsprachliche Kollokationen im Bereich der Wirtschaft	
Bodnár Zoltán.....	18
Integrácia členských štátov EÚ do eurozóny z teoretického a praktického hľadiska	
Danišová Soňa.....	24
Analýza lexiky používanej v rámci obchodných stykov krajín EÚ	
Darina Halašová.....	32
Text Evaluation in Secondary School Textbooks at the Advanced Level of Proficiency	
Hrdličková Zuzana.....	38
Dielo E.T. Halla „ Silent Language” a jeho aktuálnosť pri riešení problémov dnes	
Hulajová Ľubica.....	44
Economic Diplomacy of Finland: raising competitiveness of Finnish economic diplomacy	
Ivančová Ladislava.....	51
Vplyv jazyka, kultúry a informačných technológií na komunikáciu v medzinárodných ekonomických vzťahoch	
Jurišová Erika.....	62
Cudzí jazyk ako základný predpoklad úspešnosti interkultúrnej komunikácie v obchodných rokovaniach	
Krempová Ľubica.....	68
Reč diplomacie. Vymedzenie a charakteristika lexikálneho minima v procese osvojovania nemeckého jazyka	
Kužmová Lucia.....	73
Hospodárska diplomacia Francúzska–nové trendy, inovácie	
Mateašáková Monika.....	81
Politická a vojenská situácia v Európe na začiatku novoveku (1.polovica 16.storočia)v súvislosti s formovaním Habsburskej Podunajskej monarchie	
Maier Tomas.....	85

Interkultúrne problémy v pohraničnej oblasti Slovenska a Rakúska	
Mečiar Radoslava.....	96
Komunikácia firmy v európskom prostredí	
Pápaiová Adriana.....	101
Politika a printové médiá	
Prociková Júlia.....	109
Diplomatický jazyk ako Lingua Franca	
Rusiňaková Jarmila.....	116
The European Union in Economic Diplomacy	
Strelinger Ján.....	121
Von „Brot und Arbeit“ zu Vernichtung und Zerstörung – Innsbrucks Wirtschaft im Zweiten Weltkrieg	
Strobl Philipp.....	129
Lexika z oblasti atómovej energetiky v politike	
Tereková Soňa.....	141
Zoznam účastníkov – externých doktorandov.....	146

Úvod

Zborník obsahuje 18 príspevkov z III. vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov, ktorá sa uskutočnila 17. septembra 2012 na Fakulte aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave.

Hoci Fakulta aplikovaných jazykov nemá zatiaľ akreditovaný študijný program tretieho stupňa vysokoškolského štúdia, ale naši kolegovia sa pripravujú na získanie titulu PhD ako externí doktorandi najmä na Fakulte medzinárodných vzťahov EU v Bratislave, ako aj na iných inštitúciách na Slovensku a v Čechách (v ČR na Masarykovej univerzite v Brne). Fakulta podporuje doktorandské štúdium svojich zamestnancov aj prostredníctvom metodologických seminárov a konferencií, ktoré sa už tradične konajú každé dva roky. „Tradičiu“ v našom prípade predstavuje obdobie od r. 2007, kedy sa konal prvý vedecký doktorandský seminár na (vtedy ešte) Ústave jazykov EU v Bratislave. Príspevky boli publikované v recenzovanom zborníku o rok neskôr (2008). Druhé podujatie sa už uskutočnilo ako medzinárodné sympóziu v novembri 2009 ako jedno z podujatí zorganizovaných našou fakultou v rámci Týždňa vedy a techniky na Slovensku 2009 a rok neskôr vyšiel zborník príspevkov na CD.

Ak iniciátorky doktorandských konferencií označili druhú konferenciu „splnený sen“ (Týždeň vedy a techniky 2009. II. vedecké medzinárodné sympóziu doktorandov), potom v našom prípade môžeme s rovnakým pátosom konštatovať, že sen, plán pripraviť a realizovať doktorandské konferencie sa realizuje, nezostalo len pri „snívaní“.

Cieľom doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov je vytvoriť fórum pre našich nových mladých kolegov na prezentovanie dosiahnutých výsledkov v rámci doktorandského štúdia a na výmenu poznatkov a skúseností získaných počas prípravy kvalifikačnej práce tohto typu.

Daniela Breveníková

Literatúra :

ADAMCOVÁ, Lívia. *Zameranie prác externých doktorandov a ich vplyv na rozvoj vedy a výskumu na Ústave jazykov EU*. In *Zameranie prác externých doktorandov a ich vplyv na rozvoj vedy a výskumu na Ústave jazykov EU*. Zborník z I. doktorandského vedeckého seminára ústavu jazykov. Bratislava : Ekonóm, 2008. ISBN 978-80-225-2607-4.

LIŠKOVÁ, Danuša. *Splnený sen*. In Kol. autorov. *Týždeň vedy a techniky na Slovensku 2009*. Zborník z II. Vedeckého medzinárodného sympózia doktorandov. Bratislava : Z-F Lingua, 2010, 206 s. ISBN 978-80-89328-52-9.

Umenie a veda klásť otázky (a veda odpovedať na ne) (Príhovor)

Daniela Breveníková

Za posledných 20-30 rokov sme boli vo vyučovaní cudzích jazykov svedkami výrazných zmien: na jednej strane došlo k spochybneniu tradičných metód, zmenili sa konvenčné role učiteľa a učiaceho sa, došlo k rastu a značnej transformácii počtu a charakteru učebných nástrojov a prostriedkov.

V úvodnom vystúpení sa spolu zamyslime nad jednoduchými otázkami, na ktoré nejestvujú jednoznačné odpovede.
Klásť správne otázky je umením aj vedou súčasne.

Kto vlastne sme a kam smerujeme?

My, učitelia, vedeckopedagogickí tvoriví pracovníci.

Ako efektívne sme pripravení a schopní využívať znalosti, ktoré získavame výskumom, a na druhej strane, aké podnety nám poskytuje každodenná pedagogická prax?

Ako je to vlastne s procesom učenia?

Učíme, t.j. vyučujeme, učíme sa, alebo vyučovaním druhých sa sami učíme?

Sme subjektom, či objektom procesu, alebo subjektom a objektom súčasne?

V počiatočnej fáze skúmania hľadáme vhodnú tému, od nej vedie vedie cesta k hľadaniu a nachádzaniu príslušných otázok. V teoretických prácach z aplikovanej lingvistiky (napr. McDonough & McDonough, 1997; Ellis, 1996) sa uvádzajú potenciálne zdroje výskumných otázok. Ako však nachádzame otázky, na ktoré stojí za to hľadať odpovede?

Na pracovisku aplikačného zamerania, akým je aj Fakulta aplikovaných jazykov, vychádzame aj v tejto oblasti z pedagogickej praxe, zdroje inšpirácie hľadáme teda v priamej pedagogickej skúsenosti, a to v prípade absencie informácie v konkrétnej oblasti (sémantická medzera) alebo rozporu medzi očakávaným alebo predpokladaným a reálnym výsledkom (McDonough & McDonough, 1997, p. 79).

Oprávnene si teda kladieme otázky:

Ako aplikovať komunikatívny prístup bez toho, aby sme nestrácali zo zreteľa získanie potrebnej úrovne jazykovej správnosti?

Mali by sme pri skúmaní štruktúry jazyka postupovať induktívne alebo deduktívne?

Avšak postavenie doktoranda našej fakulty, ktorý sa pripravuje na fakulte medzinárodných vzťahov, si vyžaduje zamýšľať sa nad omnoho zložitejšími problémami a formulovať ich v otázkach typu:

Kde sú priesečníky aplikácie znalostí o jazyku a komunikácii a znalostí medzinárodných vzťahov? (diplomatický jazyk, komunikácia v diplomatickej sfére)

Náš doktorand si klade špecifické otázky pri vymedzení problematiky práce týkajúce sa

- šírky a hĺbky záberu problematiky,
- rozhodovania pri zaujatí stanoviska k odlišným názorom na jednotlivé otázky skúmanej problematiky,
- výberu a spôsobu spracovania najvhodnejších textových dokumentov na analýzu,
- výberu relevantných javov spoločensko-politickej reality, ktorá sa má stať predmetom skúmania, ako aj
- stanovenia kritérií porovnávania vo vzťahu k skúmanej problematike.

Sú to otázky týkajúce sa obsahu, formy aj metód.

Aj letný pohľad na program nášho dnešného podujatia naznačuje, že témy doktorandských prác našich kolegov nadväzujú na obsah ich priamej vyučovacej činnosti na fakulte alebo na ich doterajšie vedeckovýskumné aktivity. Autori príspevkov sa zaoberajú lingvodidaktickými aspektmi učenia a vyučovania cudzieho jazyka pre špecifické ciele, riešia také lingvistické aspekty odborného textu, ako je vymedzenie lexikálneho minima špecifického diskurzu (v našom prípade ide o najmä o diplomatický, historický a politický diskurz). Sumarizujú a vyhodnocujú doteraz získané poznatky zo štúdia hospodárskej diplomacie na Fakulte medzinárodných vzťahov, náležitú pozornosť venujú aj spoločensko-politickým faktorom komunikácie v profesijnej sfére.

Na úvod nášho rokovania Vám prajem, milí kolegovia a kolegyne, aby Vás neopustila pri písaní projektu dizertačnej práce vedecká zvedavosť, aby ste nepodcenili význam kritickej fázy, počas ktorej sa zameriavame vo výskume na formulovanie vhodných otázok, a to aj preto, lebo len zmysluplné otázky vedú k odpovediam, ktoré prispievajú k rozvoju teórie a nájdu uplatnenie vo Vašej každodennej pedagogickej práci, ako aj pri tvorbe učebných pomôcok na výučbu nových predmetov nášho študijného programu. Na záver svojho úvodného vystúpenia chcem všetkým našim doktorandom venovať motto, ktorého zmyslom je inšpirovať k činnosti vedúcej k objavovaniu nového.

“The heart of the PhD experience is the psychological transition from a state of being instructed on what is already known to a state of personally discovering things that were not previously known.”

(John Ziman, The Higher Education Supplement, 1993)

Literatúra:

1. Cook, G. : Applied Linguistics. Oxford, England: Oxford University Press, 2003.
2. Corder, S. P. : Introducing Applied linguistics. Baltimore, MD: Penguin Education, 1973.
3. Ellis, R.: Second Language Acquisition and Language Pedagogy. Studies in Second Language Acquisition, 1996.
4. McDonough, J. & McDonough, S.: Research Methods for Language Teachers. Arnold, London, 1997.
5. The Higher Education Supplement, 1997

NOVÉ TECHNOLOGIE V DIPLOMATICKEJ PRAXI

Adamcová Silvia

Abstrakt

Stať predstavuje súbor myšlienok orientovaných na jednu z hlavných čŕt a charakteristík diplomatických dokumentov. Ide tu o explóziu informácií v diplomacii, ku ktorých jednoduchšej prehľadnosti prispievajú internetové odkazy, tzv. hypertexty. Ide o internetový nástroj, ktorý uľahčuje interpretáciu diplomatických textov.

Kľúčové slová: internet, hypertext, percepcia, diplomacia, jazyk diplomacie

Abstract

Der Beitrag befasst sich mit einigen Aspekten der diplomatischen Kommunikation. Die Interpretation diplomatischer Dokumente ist ein komplizierter Prozess. Zu diesem Zweck dienen die sog. Hypertexte, die immer mehr ihren Platz auch in der Diplomatie einnehmen.

Schlüsselwörter: Internet, Hypertext, Perzeption, Diplomatie, Sprache der Diplomatie

Diplomacia a medzinárodné vzťahy sú z viacerých dôvodov ideálne prispôsobené oblastiam internetových odkazov, tzv. hypertextov. Po prvé, text je základným prvkom a nástrojom diplomacie, pretože je to okamžitý výsledok väčšiny diplomatických aktivít. Komplexnosť týchto aktivít sa odráža v dokumentoch (najčastejšie ide o medzinárodné dohody – „International Legal Agreements“) v nasledujúcich oblastiach: prezentácie a reprezentácie v médiách, negociácie a konferencie. Sir Harold Nicholson (významný britský diplomat) tvrdí: „...*an agreement which is committed to writing is likely to prove more dependable in the future than any agreement which rests upon the variable interpretation of spoken assent*“.

Po druhé, diplomatické dokumenty sú výsledkom komplexných aktivít, t. j. finálnym produktom, ktorý vznikol z množstva rešeršných materiálov, podporných dokumentov, vyjednávání a dohovorov. Percepcia a interpretácia diplomatických dokumentov si vyžaduje štúdium všetkých prístupných dokumentov. Je to náročný proces, ktorý zjednodušujú a sprehľadňujú internetové programy. Sú nielen dostupné, ale majú aj informatívny charakter. Opakom printových textov sú internetové weblogy, ktoré umožňujú rýchlejšiu prezentáciu informácií za pomoci linkov (odkazy na internetové stránky). Tieto odkazy sú v texte zvýraznené a dokážu superrýchlo sprostredkovať hľadanú informáciu, terminológiu či konotáciu. Každá z týchto doplňujúcich informácií progresívne ovplyvňuje a podporuje argumenty v medzinárodných dohodách a dokumentoch. Čitateľ sa môže ľubovoľne rozhodnúť, koľko hypertextov potrebuje preštudovať, resp. použiť pri percepcii daného dokumentu. Internet je možné v podstate sprístupniť spomenutými linkami. Sú

akýmsi „počítačovým lepidlom“, ktorý spája informácie z rôznych kníh, dokumentov, komunikátov a iných artefaktov za účelom zvyšovania prístupnosti a využiteľnosti.

Ďalšou charakteristikou diplomatického textu je fakt, že moderná diplomacia musí čeliť nadbytku informácií. Explóziu informácií v diplomacii možno badať v dvoch oblastiach:

- počet dokumentov produkovaných na manažment rôznych medzinárodných organizácií sa neúmerne zvyšuje
- komplexnosť súčasných medzinárodných vzťahov a k nim potrebných diplomatických dokumentov taktiež neúmerne narastá (napríklad *Marakéšska dohoda o založení Svetovej obchodnej organizácie* WTO pozostáva z 26 000 strán zmlúv, dohovorov, prisah a záväzkov).

Informácie sú sprístupnené v takom množstve, ktoré kapacitne nedokážeme spracovať (podľa fínskeho autora Jaaka Lehtonen a jeho teórie tzv. „processing capacities“). Diplomati sú často obeťami tohto rozporu kvôli tomu, že potrebujú mať rýchlo k dispozícii relevantné informácie a vykonať dôležité rozhodnutia. Nemajú ale čas a možnosť rýchlo sa k nim dostať, ak nemajú poruke internet.

Rozvoj diplomatických vzťahov má mnoho príčin. Tento rozvoj je výsledkom komplexných aktivít viacerých národných a medzinárodných fenoménov, náhod a paradoxov. Len ťažko možno presne determinovať udalosti, ktoré viedli k tomuto rozvoju a nárastu vzájomných vzťahov. Hypertexty sú dôkazom množstva udalostí, príčin a následkov týchto udalostí, ktoré ovplyvňujú dianie v medzinárodných a diplomatických vzťahoch, napríklad popisujú možné scenáre, ktoré vyplývajú z rôznych historických udalostí.

Čo sa týka praktickej aplikácie internetových linkov (al. **hypertextov**) v diplomacii, možno konštatovať, že ich význam je značný – predovšetkým:

- a) v oblasti diplomatických služieb (konzultácie, písanie správ)
- b) v manažmente medzinárodných vzťahov
- c) v negóciáciách
- d) pri analýze diplomatických a medzinárodných právnych dokumentov.

Hypertexty nemôžu zredukovať komplexnosť informácií, ale môžu prispieť k ich lepšiemu manažovaniu, triedeniu a katalogizácii.

Diplomatické služby vytvárajú komplexnú sieť, ktorá obsahuje rôzne stupne interakcie: ministerstvo zahraničných vecí, misie, veľvyslanectvá, zastúpenia, organizácie, komunikácia medzi vládnymi oddeleniami a s medzinárodnými partnermi. Diplomatická aktivita sa v zásade sústreďuje na interakciu medzi zahraničnými partnermi, ale často sa stáva, že koordinácia negóciácií si vyžaduje veľa energie a času. Tento precedens sa stáva častým javom od konca studenej vojny, po skončení ktorej sa vyžadovalo viac verejnej diplomacie a spopularizovanie diplomatických služieb. Väčšina diplomatickej interakcie je v súčasnosti založená na texte ako základnej jednotke dohovorov.

Definícia „medzinárodného režimu“ je jedným z výsledkov konferencie, zvolanej kvôli príprave zvláštneho čísla *International Organisation* v roku 1982, a bola rozpracovaná Stephenom D. Krasnerom, profesorom Stanfordskej univerzity, v úvodnej eseji. Podľa Krasnera je „režim“ implicitný alebo explicitný súbor noriem, pravidiel a procedúr rozhodovania, okolo ktorého sa v danej oblasti medzinárodných vzťahov zbierajú očakávania aktérov. Robert O. Keohane, profesor Princetonskej univerzity, navrhol v roku 1989 definovať „režimy“ ako inštitúcie s jasnými pravidlami, na ktorých sa vlády zhodli, a ktoré patria k určitému súboru pravidiel v medzinárodných vzťahoch.

Intenzívny rozvoj medzinárodných vzťahov je v posledných rokoch založený na dvoch princípoch: globalizácia (t. z. potreba regulovať vzťahy na medzinárodnej úrovni) a rozvoj nových technológií (zvyšovanie dôležitých technických a životu dôležitých informácií a otázok ako environmentalistika, potravinová sebestačnosť, technológie, chemické zbrane, genetika, alternatívna energia, odpad atď.).

V súčasnosti existuje na svete cca. 600 rôznych medzinárodných režimov, ktoré sú založené na medzinárodných konferenciách za účelom implementácie konkrétnych dohôd, najčastejšie v oblasti environmentalistiky a ľudských práv. Založenie medzinárodného systému zahŕňa vytvorenie sekretariátu, technickej asistencie, správy a iných prvkov podobného druhu. Celý tento proces je intenzívne dokumentovaný častou výmenou správ a dokumentov medzi sekretariátmi, zmluvnými stranami a inými entitami. Implementačné procedúry sú podmienené konkrétnymi zásadami zakotvenými v medzinárodných zmluvách. Hypertext poskytuje technický nástroj pre jednoduché manažovanie relevantných informácií (odkazy na konkrétne body zmluvy).

Textové linky sa používajú najčastejšie v týchto častiach medzinárodných zmlúv:

- a) V úvodnom texte, ktorý je ťažiskový z pohľadu primárnych informácií a ktorý je zároveň zárukou koherencie.
- b) V správach – všetky štáty sú povinné svojim vládam predkladať správy o implementačných procesoch – tieto dokumenty sa ľahšie konzultujú ak sú prepojené priamo s relevantnými článkami zmluvy.
- c) V procese komunikácie a výmenných informácií, pričom tieto procesy, režimy a medzinárodné vzťahy sú založené za účelom zvyšovania informovanosti a dôvery medzi národmi ako aj transparentnosti, založenej na základoch medzinárodných systémov.
- d) Na kongresoch a v rámci zmluvných konvencií.

Rokovania sú staré ako ľudstvo. Ide o aktivitu, ktorá nebola zásadne ovplyvnená technológiou v histórii ľudstva. Zmenil, alebo zmení internet rokovania? Alebo konkrétnejšie – dokážeme viesť rokovania cez internet? Odpoveď je áno: internet sa môže využiť pre rokovanie v určitých konkrétnych situáciách. Kým „face-to-face“ komunikácia naďalej zostáva primárnou doménou rokovaní (najmä na najvyšších vládných a diplomatických úrovniach), rokovania cez internet sa zdajú byť vhodnejšími v týchto situáciách:

- a) Problémy s miestom konania rokovania: v niektorých situáciách je prítomnosť na rokovaní nemožná, prípadne nepraktická pre určitú profesijnú skupinu (politici, diplomati, guvernéri, poslanci), napr. pri stretnutiach Národnej banky (World Bank Meeting), ktoré sa kvôli protestom obyvateľov a ohrozeniam z napadnutia delegátov v r. 2000 uskutočnili v Barcelone cez internet.
- b) Potreba redukovať emocionálnu stránku priameho kontaktu: obyčajne sa nedostatok emócií v prípade internetovej komunikácie pokladá za negatívny aspekt. Emócie sú naopak niekedy dôležitým aspektom rokovaní, zaručujúce solidaritu voči partnerovi. Avšak niekedy sa prílišné emócie stávajú aj príťažou na dosiahnutie pozitívneho výsledku. Aj v tomto prípade zohráva dôležitú úlohu tá ktorá komunita so svojou charakteristickou mentalitou a interkultúrnym zázemím.
- c) Potreba väčšieho zamerania pozornosti na východiskový text: pomocou internetu, ktorý zaručuje rýchlosť a presnosť výpovedí v texte, sa dokážu strany venovať jednému konkrétnemu bodu zmluvy či rokovania.
- d) Dlhotrvalé rokovania na vysokej technickej úrovni: pokiaľ rokovania trvajú dlhšiu dobu a vyžadujú opakované stretávanie (napr. „Law of the Sea

Convention“), môže sa využiť internet na účely trvalej komunikácie v rámci priamych mítingov rokovacích strán.

V súčasnej dobe je zrejmé, že internetová komunikácia sa udomácni vo všetkých oblastiach výmeny informácií – týka sa to aj komunikácie diplomatov. Vplyvom rozvoja informačných technológií, ktoré jednoznačne šetria čas a zjednodušujú výmenu informácií môžu byť využité aj v situáciách, v ktorých ešte prednedávnom prevládala tzv. „face-to-face“ komunikácia (napr. pri rokovaniach). Ide o aktivitu, ktorá sa bude v budúcnosti naďalej rozvíjať a zasiahne všetky oblasti nášho života vrátane diplomatickej komunikácie.

Literatúra

1. BERNARD, C.: *Language Universals and Linguistic Typology*. Chicago : The University of Chicago Press. 1978. ISBN 0226556174
2. BLANK, G. : *Amoklauf von Winnenden: Das Internet verplappert sich*. In: stern.de, 12. marec 2009, online: www.stern.de/digital/online/amoklauf-von-winnenden-das-internet-verplappert-sich-657495.html
3. HYMES, D.: *On communicative competence*. In: Pride, J. B. – Holmes, J.: *Sociolinguistics : Selected Readings*. Harmondsworth : Penguin Books. 1972.
4. KRÁLIK, J.: *Dejiny umenia diplomacie*. Bratislava : Ekonóm. 1999, 295 s. ISBN 9788022511360
5. LEHTONEN, J. 1994. *Cultural stereotypes and intercultural communication*. p. 173-182 in: Bartelt, guillermo (ed.) *The dynamics of language process*. Tübingen: Gunter Narr Verlag
6. MARSHALL, P. 1997.: *Positive diplomacy*. London : Macmillan Press, 155 s.
7. MORALDO, S. M.: *Internet.kom*. Rom : Aracne. 2009 281 s. ISBN 978-88-548-2919-0
8. OLOŠTIAK, M.: *Interlingválna a slovtvorná motivácia*. In: *Jazykovedný časopis*, 2007, roč. 58, č. 2, str. 103 – 112. SAP : Bratislava.
9. SPITZMÜLLER, J.: *Chat-Kommunikation: Interaktion im virtuellen Raum als multidisziplinäres Forschungsfeld*. In: *Internet.kom*. Band 1. 2009. s. 71-108 ISBN 978-88-548-2919-0

Kontaktné údaje:

Silvia Adamcová, Mgr.
Katedra jazykovedy a translológie
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

E-mail: silvia.adamcova@euba.sk

FACHSPRACHLICHE KOLLOKATIONEN IM BEREICH DER WIRTSCHAFT

Kolokácie v odbornom nemeckom jazyku z hospodárskej oblasti

Bodnár Zoltán

Kurzfassung

Der vorliegende Artikel beschreibt und charakterisiert kurz das Projekt der Doktorarbeit „Fachsprachliche Kollokationen im Bereich der Wirtschaft“. Dieser Bereich der Linguistik ist noch ganz wenig durchgeforscht, und deshalb bietet er einen genügenden Raum und verschiedene Möglichkeiten für die Forschung der Wortzweierkombinationen des fachsprachlichen Deutschen im Wirtschaftsbereich. Die Forschungsergebnisse der Kollokationen haben direkte Nutzungs- und Anwendungsmöglichkeiten sowohl in ein- und zweisprachiger Fachlexikografie, in der Übersetzungstheorie und –praxis als auch in der Didaktik des Fachsprachenunterrichts. Es handelt sich zugleich auch um eine experimentale Forschung, weil verschiedene Verfahren der Korpuslinguistik genutzt werden.

Schlüsselwörter: Kollokation, Fachsprache, Wirtschaft, Phraseologie, Lexikologie, Korpuslinguistik, Äquivalenz

Abstrakt

Cieľom príspevku je stručne predstaviť a charakterizovať projekt doktorandskej práce s názvom „Kolokácie odborného nemeckého jazyka z hospodárskej oblasti“. Táto oblasť jazykovedy je pomerne málo preskúmaná, a preto ponúka dostatočný priestor a rôzne možnosti na výskum spätelnosti odborných nemeckých slov v oblasti hospodárstva. Výsledky výskumu spätelnosti majú priame využitie v jedno- a dvojjazyčnej odbornej lexikografii, v teórii a praxi prekladu a v didaktike vyučovania odborného cudzieho jazyka. Ide zároveň o experimentálny výskum, pretože sa využívajú nástroje a metódy korpusovej lingvistiky.

Kľúčové slová: kolokácie, odborný jazyk, hospodárstvo, frazeológia, lexikológia, korpusová lingvistika, ekvivalencia

Vorwort

Kollokationen – Wortzweierkombinationen – prägen jede Gemein- und Fachsprache. *Verträge werden unterzeichnet, Probleme gelöst, Dividenden ausgeschüttet.* Es gab bis vor kurzem keine hinreichende Beschreibung der lexikalischen Kollokationen, insbesondere der Fachkollokationen. Die Untersuchung dieser Textebene fällt in den Bereich der Phraseologie, die erst ab etwa den 70er Jahren des letzten Jahrhunderts größere Bedeutung erlangte und deren Inhalte seitdem sehr kontrovers diskutiert werden. Inzwischen hat dieser Zweig der Sprachwissenschaft einige interessante Beiträge über Phraseologismen, Kollokationen, Idiome, deren Bedeutung für das Übersetzen und

Fremdsprachenlernen hervorgebracht. Jedoch sind darunter nur wenige Arbeiten zu finden, die sich mit fachsprachlichen Problemstellungen befassen, und unter diesen sind wiederum die mit Fokus auf die Wirtschaftssprache noch geringer zu finden. Sie sind bisher nicht für alle Bereiche lexikographisch aufbereitet worden und stehen daher nicht zum Nachschlagen zur Verfügung. Für die Wissenschaftler steht die wichtige Aufgabe bevor, kontrastive Untersuchungen durchzuführen und auf die Unterschiede hinzuweisen.

Kollokationen – Ein theoretischer Überblick

Der Begriff der *Kollokation*, bzw. engl. *collocation*, der morphologisch von dem lateinischen Substantiv *collocatio* abstammt, das von dem Verb *collocare* "(an)ordnen" abgeleitet ist und "Anordnung" bedeutet (DUDEN 2006: Eintrag Kollokation), wurde zum ersten Mal im Jahre 1957 im Aufsatz "Modes of Meaning" des Vertreters des britischen Kontextualismus John Rupert Firth verwendet. Er versteht unter Kollokation das faktische Miteinandervorkommen von Wörtern in konkreten Texten, also die Erscheinung, dass bestimmte Elemente in der Sprachverwendung häufig zusammen auftreten. Dabei geht er vor allem auf die Bedeutungsänderungen ein, die eine Komponente in unterschiedlichen Kollokationen erfährt.

Die Problematik der lexikographischen Darstellung von Kollokationen ist seit der Zeit, in der Firth seine Arbeit verfasst hat, noch mehr zum Thema geworden und ihre Definitionsversuche¹ sind in mehreren Aufsätzen (Hausmann 1985:124, Bußmann 1990:353, Bergenholtz/ Tarp 1994:407, Burger 2007:54) deutlich gemacht worden. Aus diesen Definitionen sollen folgende Eigenschaften von Kollokationen als entscheidend festgehalten werden: Polylexikalität (zwei oder mehr Komponenten), semantische Begründung des Miteinandervorkommens der Komponente, Spezifität, Hierarchie und syntaktische Beziehung der Komponente. Die Definition von Schröer (1987:16) beinhaltet diese Kriterien:

„Eine Kollokation ist eine syntagmatische Verknüpfung von mindestens zwei lexikalischen Einheiten, zwischen denen semantisch-syntaktische (und grammatische) Kongruenz vorliegt, wobei sich gegenüber einer Menge semantisch-syntaktisch (und grammatisch) möglicher Verknüpfungen gleicher Bedeutung nur eine oder ein Teil durch den Sprachgebrauch durchgesetzt hat.“

In Hausmanns struktureller Typologie der Wortkombinationen (Hausmann 1984:399) werden sechs *Kollokationstypen* unterschieden. Die folgende Übersicht belegt sie mit Beispielen aus dem Korpus:

N+V(Subj.)	der Preis steigt
N+V(Obj.)	Dividenden ausschütten
Adj+N	geringe Annahmen
N+Präp+N	Budget mit Vorsichtsabschlag
Adv+Adj	steuerlich korrekt
V+Adj	rasch fallen

Kollokationen bestehen aus zwei nicht gleichberechtigten Kombinationspartnern, einer *Basis* und einem *Kollokator*, die in hierarchischer

¹ Kollokationen werden definiert unter anderem als „Kombinationen auffallender Üblichkeit“ (Hausmann 1984:399), „verträgliche Kombinationen“ bzw. „sprachliche Verbindungen“ (Duden 1984:519ff.), „bevorzugte, gewohnheitsmäßige Kombinationen von Einzelwörtern in einer syntaktischen Einheit“ (Gläser 1986:38).

Relation stehen (Hausmann 1985:119, 2004:313). Die Kollokationsbasis ist semantisch autonom. Der Kollokator hingegen benötigt die Basis, um seine vollständige Bedeutung zu erhalten. Sie sind auf ihre Rollen festgelegt, d. h. eine Komponente kann nicht sowohl als Basis als auch Kollokator angesehen werden. Ein Beispiel wie "Nase putzen", zeigt, dass die Basis "Nase" die Definition des Kollokators "putzen" vervollständigt und determiniert. Ihre eigene Identität bleibt unverändert. Man erkennt dies auch daran, dass der Kollokator „seine Bedeutung erst im Zusammenspiel mit der Basis festlegt“ (Cedillo 2004:81).

Die Abgrenzung der Kollokationen von den Idiomen ist eine der wesentlichen begrifflichen Komponenten des Kollokationsbegriffs. Sie lassen sich von Idiomen dadurch abgrenzen, dass sie mindestens eine semantische autonome Einheit (Basis) enthalten. Die Bedeutung der Idiome ist aus der Bedeutung ihrer einzelnen Komponenten nicht deduzierbar. So z. B. ist die Verbindung "Glück haben" idiomatisch, "Frust empfinden" hingegen eine Kollokation.

Bedeutsam für eine Kollokationsbeschreibung ist die Tatsache, dass die Bestandteile einer Kollokation nicht nur in einer einzigen Kombination vorkommen, sondern ein *Affinitätsspektrum*² bzw. einen *Kollokabilitätsbereich* (Gläser 1986:38) aufweisen.

Burger (2007:55) stellt in seiner Einführung in die Phraseologie fest, dass einen bedeutenden Anwendungsbereich von Kollokationen fachsprachliche bzw. halbfachsprachliche Texte darstellen. Unter *Fachkollokationen* versteht man Kollokationen, die einen Terminus einer bestimmten Fachsprache wie beispielsweise der Sprache der Wirtschaft, Technik oder eben der Meteorologie als Komponente enthalten (Cedillo 2004: 49). Bei Fachkollokationen besteht die Basis oder der Kollokator aus einem Terminus (z. B. "Dividenden ausschütten", "Aktien fallen"). Sie können aus Sicht der Kollokationsforschung als idiosynkratische³ Fachwendungen festgelegt, weil konventionell etablierte Fachwendungen angesehen und somit dem Kern der Fachphraseologie zugeordnet werden. Zu ihnen werden hier auch Mehrworttermini (z. B. "Vergleichsaktien") und Funktionsverbgefüge⁴ (z. B. "Forderungen stellen" – "fordern") gezählt. Aufgrund ihrer durch den Sprachgebrauch festgelegten Verwendung sind sie zudem sprachregisterabhängig und damit von Textsorte zu Textsorte unterschiedlich.

Forschungsziele

Das Anliegen der Doktorarbeit wird es sein, Gemeinsamkeiten und Unterschiede der deutschen fachsprachlichen Kollokationen und ihrer slowakischen ekvivalente in der Wirtschaftssprache und auch im Vergleich zur Gemeinsprache

---

² Affinität ist „die Neigung zweier Wörter, kombiniert aufzutreten“ (Hausmann 1984:398).

³ Idiosynkratische Merkmale beschreibt das Lexikon der Sprachwissenschaft als „phonologische, morphologische, syntaktische oder semantische Merkmale eines Wortes, die nicht auf Grund genereller Regeln vorhergesagt werden können“ (Bußmann 1990:290).

⁴ Diese bestehen aus der Kombination eines bedeutungstragenden Substantivs mit einem bedeutungsarmen bzw. weitgehend sinnentleerten Verb, der meist ein einfaches Verb als Entsprechung gegenüber steht, wobei zwischen beiden jedoch Unterschiede in Form von Bedeutungsnuancen auszumachen sind (Gläser 2007: 493).

aufzuzeigen. Es wird davon ausgegangen, dass Kollokationen kontext- bzw. textsortenabhängig sind, dass für sie andere Äquivalenzkriterien gelten, weil der Situationskontext die Kombination von Wörtern bestimmt. „Bei der terminologischen Verarbeitung der Kollokation ist die Frage nach den Äquivalenzkriterien, die für Kollokationen gelten, bislang nicht problematisiert worden. [...] das Kriterium der idiomatischen Üblichkeit ist entscheidender als das der begrifflichen Identität.“ (Cedillo, 2004:16). Es muss in der Äquivalenz auf der Kollokationsebene textbezogen nachgeforscht werden. Dabei stellt man fest, dass ein neues Äquivalenzsuchverfahren für Fachkollokationen notwendig ist, das sowohl den Situationskontext als auch die idiomatische Üblichkeit berücksichtigt.

Aus diesen Gründen sind weitere Arbeitsschritte vorzunehmen:

- die Entwicklung einer Methodik für die Suche von Kollokationsäquivalenten,
- die Ausarbeitung von Äquivalenzkriterien auf der Ebene der Kollokation der Wirtschaftssprache,
- die Untersuchung des Äquivalenzverhältnisses auf der Ebene der Kollokation im Bereich der Wirtschaft,
- die Untersuchung des Einflusses des Kontextes auf die Kollokationen in der Fachsprache der Wirtschaft,
- Ausarbeitung einer zweisprachigen Musterdatenbank von fachsprachlichen Kollokationen auf Grundlage eines zweisprachigen Textkorpus (Deutsch/Slowakisch) aus dem Wirtschaftsbereich.

Theoretischer Teil

Von diesem Standpunkt aus ist es also wünschenswert, die Phraseologie der Wirtschaftssprache zuerst theoretisch zu untersuchen. In diesem theoretischen Teil der Arbeit sollen die sprachwissenschaftlichen Grundlagen für die später im praktischen Teil durchzuführende empirische Untersuchung geklärt werden. Dafür wird zunächst auf die Phraseologie und ihre Merkmale im Allgemeinen sowie auf die fachsprachliche Phraseologie (Entstehung, Entwicklung, Definition, Terminologie, Klassifikation) eingegangen. Kernthema dieser Arbeit sind die sog. Kollokationen, weshalb diese ebenfalls zu definieren sind und dargelegt werden soll, inwiefern sie der Phraseologie zugeordnet werden können. Vorzugsweise wird eine passende Definition der fachsprachlichen Kollokationen, vor dem Hintergrund der gemeinsprachlichen und fachsprachlichen Kollokationstheorien, ausgearbeitet. Dazu werden die für die Korpuserstellung wichtigen lexikographischen Kriterien, wie Abgrenzung, Identifizierung, Selektion und Segmentierung der Kollokationen, festgelegt.

Empirischer Teil

Im praktischen Teil sollen dann konkret Kollokationen der Wirtschaftssprache anhand einer empirischen Forschungsmethode, der Korpusmethode, ausgemacht und durchgeführt werden. Ein monofunktionales Korpus soll als empirische Grundlage für die Äquivalenzsuche von deutschen und slowakischen Fachkollokationen dienen. Da die Wirtschaft ohne Frage einen riesigen Fachbereich darstellt, werde ich mich auf die empirische Untersuchung von Texten zu einem eingegrenzten Gebiet der Wirtschaft beschränken. Die Begrenzung auf ein oder zwei Teilgebiete hat zum Ziel, ein homogenes und überschaubares Datenmaterial zu sammeln. Die Fachkollokationen sollen jedoch aus einer Stichprobe sowohl von deutschen als auch slowakischen Paralleltexten (d.h. in Texten, die die gleiche

kommunikative Funktion, den gleichen Inhalt, den gleichen Fachlichkeitsgrad und das gleiche Medium aufweisen) extrahiert werden, um eine Gegenüberstellung und somit einen Vergleich möglich zu machen. Dieser Bestand von Kollokationsäquivalenten wird als Grundlage für die Untersuchung des Äquivalenzverhältnisses und des Gebrauchs und Verhaltens der Kollokationen in einem bestimmten Bereich der Wirtschaft.

Hypothesen

Es werden durch Beweise und Resultate der gewählten Forschungsmethode die folgenden Hypothesen verifiziert oder falsifiziert:

H1: Es gibt Kollokationen, die nur in wirtschaftlichen Fachtexten vorkommen und parallel kontextabhängig sind.

H2: Kollokationen in fachsprachlich gebundenen, wirtschaftsbezogenen Textsorten sind im Allgemeinen nicht so frequent wie in gemeinsprachlichen.

H3: Der Gehalt an Kollokationen nimmt sowohl bei den deutschen als auch bei den slowakischen Fachtexten aus dem Bereich der Wirtschaft mit zunehmendem Grad der Allgemeinsprachlichkeit zu.

Zudem soll sich auf diese Weise ein praktischer Nutzen in Form einer Auflistung der häufigsten Wortverbindungen ergeben, die gegebenenfalls zum Nachschlagen bei Übersetzungen oder als Hilfe im Fachsprachenunterricht dienen kann.

Zusammenfassung

Das Ziel der vorliegenden Arbeit war, das Projekt der Doktorarbeit vorzustellen. Dabei wurde die gegenwärtige Problematik der fachsprachlichen Kollokationen kurz dargestellt. Ein historisch-linguistischer Überblick erläuterte die wichtigsten Eigenschaften allgemein-sprachlichen und fachsprachlichen Kollokationen. Es wurden im Projekt Arbeitsziele, Forschungsschwerpunkte und –vorgänge mit dem Ziel festgelegt, Hypothesen über Vorkommen von deutschen und parallel slowakischen Fachkollokationen in wirtschaftlichen Fachtexten nach ausgearbeiteten Äquivalenzkriterien zu beweisen. Um diese Vornahme zu verwirklichen, wird auch eine deutsch-slowakische Fachkollokations-Datenbank aus dem Wirtschaftsbereich zusammengestellt, die nicht nur Übersetzer und Dolmetscher sondern auch Studenten und Sprachlehrer zu Hilfe nehmen könnten.

Literatur

1. Bergenholtz, H./ TARP, S. (1994). *Mehrworttermini und Kollokationen in Fachwörter-büchern*. In: SCHAEDE, Burkhard (1994:385-419).
2. Bubenhofer, N. (2006). *Einführung in die Korpuslinguistik (Korpusstypen)* (Stand: 2006. Zugriff: 14.06.2012, 11:16 MEZ)
<<http://www.bubenhofer.com/korpuslinguistik/kurs/index.php?id=korpusstypen.html>>

3. Burger, H. (2007). *Phraseologie - Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. 3. neu bearb. Aufl. Berlin: Erich Schmidt.
4. Bußmann, H. (1990). *Lexikon der Sprachwissenschaft*. 2. völlig neu bearb. Aufl. Stuttgart: Kröner.
5. Cedillo, A. C. (2004). *Fachsprachliche Kollokationen – Ein übersetzungsorientiertes Datenbankmodell Deutsch-Spanisch*. Tübingen: Narr.
6. Duden Deutsches Universalwörterbuch (2006): 6. Aufl. CD-ROM. Mannheim: Dudenverlag (= e-Wörterbücher 4.0, Rev. 17).
7. Firth, J. R. (1957). „Modes of Meaning“. In: *Papers in Linguistics 1934-1951*. London: Oxford University Press, S. 190-215.
8. Gläser, R. 1986. *Phraseologie der englischen Sprache*. Tübingen: Niemeyer.
9. Hausmann, F. J. (1984). „Wortschatzlernen ist Kollokationslernen - Zum Lehren und Lernen französischer Wortverbindungen“. In: *Praxis des neusprachlichen Unterrichts*. 31. Jg. (1984), S. 395-406.
10. Hausmann, F. J. (1985). „Kollokationen im deutschen Wörterbuch - Ein Beitrag zur Theorie des lexikographischen Beispiels“. In: Bergenholtz, H./ Mugdan, J. (Hrsg.): *Lexikographie und Grammatik - Akten des Essener Kolloquiums zur Grammatik im Wörterbuch, 28.- 30.6.1984*. Tübingen: Niemeyer, S. 118-129.
11. Hausmann, F. J. (2004). „Was sind eigentlich Kollokationen?“. In: Steyer, K. (2004: 309-334).
12. Holderbaum, A. / Prien, M. (2004). „Kollokationen im Web: Zur Herleitung einer zweisprachig ausgearbeiteten Kollokationsdatenbank“. A. Holderbaum et al (Hgg.). AREAS Annual Report on English and American Studies 26. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier. Verfügbar unter <http://areas.iued.uni-heidelberg.de/artikel/Band26.pdf>.
13. Morgenstern, I. (2009). *Fachsprachliche Kollokationen im Bereich Motorentchnik auf Deutsch und Spanisch*. Diplomarbeit. Universität Hildesheim, Fachbereich III – Informations- und Kommunikationswissenschaften.
14. Quasthoff, U. (2011). *Wörterbuch der Kollokationen im Deutschen*. Berlin: De Gruyter.
15. Roelcke, T. (2010). *Fachsprachen – Grundlagen der Germanistik - 37*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
16. Schröer, H. (1987). *Kollokationen in der Fachsprache der Technik*. Diplomarbeit. Universität Hildesheim, Fachbereich III - Sprachen und Technik.

Kontaktné údaje:

Zoltán Bodnár, Mgr.
 Katedra nemeckého jazyka
 Fakulta aplikovaných jazykov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava

E-mail: zoltan.bodnar@euba.sk

INTEGRÁCIA ČLENSKÝCH ŠTÁTOV EÚ DO EUROZÓNY Z TEORETICKÉHO A PRAKTICKÉHO HĽADISKA

Danišová Soňa

Abstrakt

Z teoretického hľadiska sa článok snaží odpovedať na otázku – aký je optimálny počet používaných mien v jednom regióne prostredníctvom teórie optimálnej menovej oblasti, ktorá zohľadňuje dlhodobý pohľad a cez svoje teoretické základy nám pomáha porozumieť niektoré hlavné problémy menovej integrácie. Hospodárstvo eurozóny závisí predovšetkým od toho, ako všetkých 17 členov EMÚ spolu navzájom kooperuje a ako dodržiavajú Pakt stability a rastu (PSR). Vždy existovali určité obavy, či bude euro schopné udržať sa ako stabilná mena slúžiaca záujmom všetkých svojich členov. Od vzniku eura trhy boli voči tejto jednotnej mene obozretné, obzvlášť keď mnoho členov EMÚ malo problém dodržiavať pravidlá PSR. Mene sa darilo až do roku 2008, keď prepukla globálna hospodárska kríza. Ekonomiky celého sveta sa ťažko otriasli, najviac však slabšie tzv. „krajiny PIGS“, ktoré neboli schopné splácať svoje dlhy, čo spôsobilo stratu dôvery voči euru.

Kľúčové slová: Euro, Európska únia (EÚ), eurozóna, menová únia, Európska menová únia (EMÚ), menová integrácia, európska integrácia, hospodárska kríza, členské štáty EÚ, členské štáty EMÚ, teória optimálnej menovej oblasti, asymetrické šoky, mobilita výrobných faktorov, diverzifikácia produkcie, otvorenosť ekonomiky.

Abstract

From the theoretical point of view, the article tries to answer a rather demanding question – how many currencies should be used in one region through the Optimum Currency Area Theory, which is a long run theory and it helps us understand some major issues of monetary integration through its theoretical basis. The Euro economy relies on all 17 EMU members cooperating with one another, and obeying the rules of the Stability and Growth Pack (SGP). There has been scepticism about the ability of the Euro to remain a stable currency serving the interests of all its members. Since the Euro was set up, the markets have been cautious about the single currency, especially as many members have failed to stay within the SGP rules. The currency had performed well until a global economic downturn began in 2008. Many countries worldwide suffered badly, in particular weaker “PIGS economies” struggled to repay their debts, which damaged confidence in the Euro.

Keywords: Euro, European Union (EU), eurozone, currency/monetary union, European Monetary Union (EMU), monetary integration, European integration, economic crisis, member states of the EU, member states of the EMU, Optimum Currency Area Theory, asymmetric shocks, mobility of production factors, diversification of production, openness of economy.

ÚVOD

Finančná či hospodárska kríza ako taká sa v poslednej dobe stala až príčasto používaným termínom. Pod týmto pojmom si všeobecne predstavujeme rozličné situácie, v ktorých zrazu mnohé finančné inštitúcie alebo aktíva náhle stratia na svojom význame, či svojej hodnote. Finančné krízy sa často dávajú do súvisu s takými situáciami ako sú menová kríza, pád vlády, krach na finančnej burze či prasknutie nejakej finančnej bubliny. (Kindleberger, Aliber, 2005, p. 7) Ak v ekonomike dôjde k recesii alebo hospodárskej depresii ako dôsledok finančnej krízy, kríza môže byť priamym spúšťačom masívnych zmien v reálnej ekonomike. Ale ako k takej finančnej kríze v praxi vôbec dochádza? Čo môže, ale nemusí byť jej spúšťačom?

V čase, keď sa svetové ekonomiky zmietajú v kríze a pretrvávajúce problémy v rámci eurozóny sa do veľkej miery stále prezentujú ako čisto dlhový problém nezodpovedných vlád, je viac než osožné pripomenúť si starý dobrý koncept optimálnej menovej oblasti. Článok sa okrem teoretických východísk OCA zaoberá aj tým, ako sa takáto teória z pred vyše päťdesiatich rokov dá aplikovať na krajiny Európskej únie.

1. Teória

Existuje nespočetné množstvo teórií o tom, ako taká kríza vzniká, ba ešte viac tých, ktoré vysvetľujú možnosti i spôsoby jej predchádzania. Tak či onak, finančná a hospodárska kríza sú žiaľ faktom a bežnou súčasťou v mnohých významnejších regiónoch sveta. Ďalším skúmaním týchto regiónov a zameraním sa na ich hlavné problémy je zjavné, že finančná kríza 2007–2010 sa prehĺbila a spôsobila hromadnú nezamestnanosť, kolaps sociálnych systémov štátov a schudobnenie miliónov ľudí. Keď však hovoríme o finančnej kríze, je tiež potrebné hovoriť aj o hospodárskej kríze, ktorá si s ňou vyberá svoju daň "ruka v ruku". Hoci je častokrát v médiach spomínaná skôr finančná kríza, a tá je naozaj častokrát spúšťačom hospodárskej recesie (ako tomu bolo koniec koncov aj tentokrát, keď v USA v 2007 praskla hypotekárna bublina), dnes je už správnejšie hovoriť o hospodárskej kríze, nakoľko experti z oblasti medzinárodných vzťahov tvrdia, že de facto finančná kríza je už svojím spôsobom teda zažehnaná, a že svet sa dnes už pasuje "iba" s krízou hospodárskou ako priamym dôsledkom krízy finančnej. Svet sa dnes ocitol v nezávidenia hodnej pozícii militarizácie, pričom "vojna bez hraníc" pod taktovkou USA a NATO má úzky súvis s reštrukturalizáciou svetovej ekonomiky. (Chossudovsky, 2003, p. 125-126)

OCA predstavuje takú geografickú oblasť, pre ktorú je vhodné, aby mala jednu menu, resp. aby mali medzi sebou uplatňované fixné menové kurzy. Takouto oblasťou chápeme tiež take zoskupenie krajín, pre ktoré platí, že prínosy z členstva v menovej únii prevýšia náklady s ním spojené. Krajiny OCA sú navzájom úzko previazané obchodom s tovarom a mobilitou výrobných faktorov. Rozloha OCA môže byť menšia ako jedna krajina, avšak rovnako môže i presahovať veľkosť jednej krajiny, ako tomu je napr. v eurozóne. OCA je oblasť s vnútornou a externou mobilitou faktorov a efektívnosť jej spoločnej ekonomiky je maximalizovaná práve zdieľaním jednotnej meny všetkými členmi. Jej predmetom je teda skúmanie podmienok, ktorých splnenie umožňuje skupine dvoch alebo viacerých krajín vzdať sa svojich národných mien a vytvoriť menovú úniu. V článku sa bližšie pozrieme na

to, ako táto teória vznikla a čo z tejto teórie zo šesťdesiatych rokov minulého storočia môžeme uplatniť dnes.

Teória OCA na základe niekoľkých kritérií definovaných rôznymi ekonómami vie analyzovať, či ich plnenie dokáže znížiť nebezpečenstvo výskytu asymetrických šokov, resp. ako sa krajina, ktorá do menovej únie vstupuje alebo už vstúpila, popasuje s takouto pomerne nepriaznivou situáciou. Plnenie kritérií teórie OCA má rôzne pozitívne vplyvy na ekonomiku krajiny, ktorá do OCA vstupuje. Nielenže sa zlepšuje pomer prínosov a nákladov z prijatia jednotnej meny v prospech prínosov z členstva, ale ak už takéto šoky nastanú, plnenie kritérií môže napomôcť ich postupnému zmierňovaniu.

Za teóriu OCA vďačíme hlavne kanadskému ekonómovi Robertovi A. Mundellovi, nositeľovi Nobelovej ceny za ekonómiu z roku 1999, ktorý väčšinu produktívneho života prežil v USA. Dodnes prednáša na renomovaných univerzitách, ako je Kolumbijská v New Yorku a Čínska univerzita v Hong kongu. Mimo iného mu vďačíme aj za Mundellov-Flemingov model a Mundellov-Tobinov efekt. Nobelovu cenu získal aj za svoj prínos v analýze fiškálnej i monetárnej politiky. O teórii OCA sa dozvedáme už v roku 1961 v časopise *The American Economic Review* v článku *A Theory of Optimum Currency Areas*, kde sa zaoberal OCA a jej optimálnou veľkosťou a práve tu ju definoval ako oblasť, v rámci ktorej existujú pevné výmenné kurzy, o čom sa tiež bližšie dočítame v článku.

Za dobu svojej existencie prešla teória optimálnej menovej oblasti (OCA) rôznymi modifikáciami, pričom každý ekonóm poukazoval na inú stránku jej podstaty. Kanadan Robert A. Mundell – „otec“ teórie OCA – zdôraznil význam cezhraničnej mobility pracovnej sily a neskôr tiež dôležitosť integrácie finančných trhov. Američan Peter Kenen zas obohatil teóriu OCA poznatkom, že do menovej únie by mali vstupovať krajiny s podobnou a dobre diverzifikovanú výrobnou základňou. Jeho rodák Ronald McKinnon zas poukázal na fakt, že optimalita menovej oblasti sa zvyšuje s rastúcou obchodnou otvorenosťou členov menovej únie. Z ďalších skúmaní teórie OCA môžeme spomenúť napríklad cyklickú zladenosť, pružnosť cien a miezd, pružnosť trhu práce, udržateľnosť verejných financií, homogenitu preferencií, solidaritu členov menovej únie a mnohé iné.

Ako sa postupne teória OCA vyvíjala, postupne do seba zakomponovala viaceré hypotézy. Ako príklad spomeňme hypotézu endogenity, ktorá predpokladá, že samotné členstvo v menovej únii urýchľuje vytváranie atribútov OCA. Z hypotézy endogenity teda vyplýva, že menovú úniu môžu zakladať aj krajiny s nedostatočne vyvinutými atribútmi OCA. Inými slovami, ak krajiny prijímajúce jednotnú európsku menu nedosahujú vysokú úroveň otvorenosti ex ante, podľa autorov Frankela a Rosea (z ich publikácie z roku 1998: *The Endogeneity of the OCA Criteria*) ju dosiahnu ex post. Jednotlivé krajiny sa totiž k sebe navzájom otvárajú, keď vstupujú do menovej únie. S rastúcou integráciou medzi krajinami, akou je vstup do menovej únie (ako je aj EMÚ), sa odstraňujú bariéry medzi krajinami, zvyšuje sa nielen obchod, ale aj toky výrobných faktorov a celkovo sa zvyšuje aj synchronizácia hospodárskych cyklov. Bol zistený i významný pozitívny vzťah medzi intenzitou vzájomného obchodu medzi krajinami menovej únie a koreláciou hospodárskych cyklov medzi týmito krajinami. Takýto záver do istej miery potvrdený aj samotnými skúsenosťami jednotlivých krajín eurozóny, ktorú by rad ekonómov neoznačila za optimálnu menovú oblasť, ale ktorá už desať rokov uspokojuivo funguje.

Na menový kurz pozerá teória OCA ako na dôležitý nástroj hospodárskej politiky pre adaptáciu národnej ekonomiky na asymetrický šok. Čo presne asymetrický šok je, si vysvetlíme v ďalšej časti tejto kapitoly. Práve preto sa teória

OCA okrem iného zaoberá aj skúmaním alternatívnych mechanizmov, ktoré môžu nahradiť výpadok takéhoto kurzového nástroja ex post, čiže potom, čo sa ekonomika stala členom menovej únie. Práve v tejto súvislosti sa často hovorí o tzv. testoch či atribútoch OCA, ktoré umožňujú integrovať sa do integračného zoskupenia fungujúceho s jednou menou a jednou menovou politikou.

Podľa ekonomického výkladového slovníka chápeme tzv. asymetrický šok ako ekonomický termín, ktorým sa všeobecne označuje každá udalosť, ktorá postihuje iba určitú národnú ekonomiku, alebo ktorá vyvoláva v rôznych ekonomikách diferencované dôsledky, a to najmä na hospodársky rast a zamestnanosť.

Niektorí ekonómovia považujú asymetrické šoky za závažný problém pri realizovaní spoločnej menovej politiky, pretože ak je určitou poruchou zasiahnutá len určitá časť menovej únie, predmetná ekonomika už nemôže riešiť svoje problémy pomocou kurzu či samostatnej menovej politiky. Ako to pocítujeme aj dnes, keď kríza v eurozóne vrcholí, aj ekonomika EMÚ a každej inej menovej únie musí práve naopak akceptovať jednotnú menovú politiku, ktorá sa riadi pomermi v celej menovej únii.

Teória optimálnej menovej oblasti skúma podmienky, ktoré buď minimalizujú výskyt asymetrických šokov, alebo umožňujú jednoduchšiu adaptáciu na tieto šoky bez potreby využívať samostatné nástroje menovej politiky. V tejto súvislosti je kladený predovšetkým dôraz na pružný trh práce, tiež ich vzájomnú obchodnú i finančnú prepojenosť, štrukturálnu podobnosť jednotlivých ekonomik, udržateľnosť verejných financií všetkých členských krajín a samozrejme aj celkovú synchronizáciu hospodárskych cyklov. Keďže teória OCA stanovuje charakteristiky pre zlúčenie mien, t. j. pre tvorbu novej jednotnej meny, najčastejšie sa zaoberá myšlienkou, či sú alebo nie sú určité oblasti pripravené zriadiť menovú úniu ako jednu z konečných fáz ekonomickej integrácie.

2. Prax

Realita je však naozaj šokujúca: ľudstvo čelí jednej z najzávažnejších hospodárskych a sociálnych kríz v modernej histórii. "Zemetrasenie", ktoré postihlo finčné trhy v rokoch 2008 až 2009, bolo dôsledkom inštitucionalizovanej defraudácie a finčnej manipulácie. Záchranne akcie mnohých bánk na svetových finančných trhoch pod taktovkou Wall Street sa stali dôvodom masového presunu finčných prostriedkov, aké boli kedy v histórii zaznamenané, čím logicky spôsobili astronomicky vysoký verejný dlh. (Marshall, Chossudovsky, 2010, p. 28-31)

Pravdou je, že celková štruktúra svetového trhu s komoditami je tiež v potenciálnom nebezpečenstve, predovšetkým kvôli faktu, že sa všeobecne zhoršili životné podmienky a znížila sa kúpyschopnosť obyvateľstva a ich výdavky na bežnú spotrebu. Následne sa tiež otriasla zamestnanosť, systém vyplácania miezd, či systém finčných transakcií, čo následne podnietilo pokles výdavkov na nevyhnutné spotrebné tovary a služby. Tento rapidný pokles kúpyschopnosti obyvateľstva nepriaznivo vplyva na produktivitu práce a priamo spôsobuje nielen odstávky, ale aj závažnejšie a dlhodobejšie dôsledky, ako napríklad zatváranie tovární spojené s hromadným prepúšťaním a bankroty firiem. Vďaka zmrazeným príjmom je každý spotrebiteľ nútený znížiť svoje výdavky na spotrebné tovary a služby, čo ešte viac prehľbuje demobilizáciu ľudských a materiálnych zdrojov. Je však tiež dôležité uvedomiť si, že takýto proces poklesu v ekonomike je kumulatívny, nakoľko sú

zasiahnuté všetky kategórie na trhu práce a všetky aspekty týkajúce sa ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Kapitálové investície sú zbrzdené, problémy s vyplácaním miezd a splácaním pohľadávok sú viac bežnejšie. Štátom blahobytu poskytovaná záchranná sociálna sieť v západných krajinách, ktorá sľubuje ochranu nezamestnaných počas nepriazne ekonomiky krajiny, je tiež v nebezpečenstve. (Chossudovsky, 2003, p. 55-60)

Ozdravenie ekonomiky však nemusí byť nevyhnutne iba mýtom, či zbožným prianím ekonómov a politikov. Veď aj v čase Veľkej hospodárskej krízy v tridsiatych rokoch minulého storočia tomu nebolo inak a politici nás prostredníctvom médií ubezpečujú, že ekonomika je na vzostupe, vzmáha sa, už nestagnuje. Ako je tomu však v skutočnosti? Nakoľko prehľadné a transparentné sú ich tvrdenia? Experti z Wall Street však akoby často prehládali fakt, že finančné kolapsy nie sú len dôsledkom splasnutia jednej finančnej bubliny (konkrétne hypotekárnej bubliny), ktorá samozrejme už praskla v roku 2007 a de facto spustila celosvetovú krízu. V skutočnosti stojí finančná a hospodárska kríza na mnohých takýchto bublinách, ktoré postupne splasli a priamo prispeli k finančnej a o čosi neskôr i k hospodárskej kríze.

V súčasnosti sa živo diskutuje o tom, či dôjde k ozdraveniu ekonomiky v druhom alebo treťom štvrťroku 2010, a to i napriek tomu, že neexistuje žiadny hmatateľný dôkaz, že by ozdraveniu ekonomiky čo i len svitalo na lepšie časy. Napríklad už na začiatku roku 2010 analytici nielen predpovedali, ba dokonca potvrdili ozdravenie ekonomiky USA a túto dezinformáciu ďalej šíрили prostredníctvom médií. Dnes už vieme, že akékoľvek tvrdenia tohto druhu sú príliš trúfalé a hraničia s utopizmom. Medzitým sa americká vláda úspešne snažila o zakamuflovanie narastajúcej miery nezamestnanosti pred očami verejnosti. Média tiež pridali ruku k dielu a informovali o lokálnych bankrotoch firiem a fabrík, ale čo sa týkalo nejakého globálneho pohľadu na problém, tu zlyhali na plnej čiare, nielen v národnom, ale hlavne v medzinárodnom meradle. Ekonómovia teda mali vo zvyku vnímať bankrot a krach ako mikroekonomický problém a keďže neboli schopní vnímať tento problém globálne, stalo sa, čo sa dalo čakať. Nielen, že sa naraz položilo niekoľko tisíc jednotlivých závodov či firiem po celej krajine, v praxi to znamenalo aj niečo oveľa závažnejšie: padali de facto celé sektory národnej ekonomiky ako domčeky z kariet. (Chossudovsky, 2003, p. 64-65)

Verejnosť ešte stále nie je jednotná v názoroch na objektívne príčiny a dôsledky hospodárskej krízy, nehovoriac o politických opatreniach, ktoré by sa mali uplatniť na jej zmiernenie. Koniec koncov, médiá častokrát neúmyselne zastierajú informácie, ktoré šíria "do éteru" a takýmito dezinformáciami plnia hladné krky inštitučným špekulantom, ktorí prostredníctvom rôznych bankových i nebankových subjektov ovplyňujú presun obrovských mäs finančných prostriedkov v rámci finančných trhov a trhov s komoditami. Na druhej strane, verejnosť je cez médiá ubezpečovaná, že záchranné akcie pre banky sú jedinou nevyhnutnou podmienkou na dlhej ceste ku konečnému ozdraveniu ekonomiky, kým nezákonné privlastňovanie finančných prostriedkov špekulantmi sa ešte viac prehľbuje. (Marshall, Chossudovsky, 2010, p. 17-19)

Ďalším dôležitým faktorom vplyvujúcim na finančnú krízu je vojnový konflikt ako taký. Vojna je priamo zodpovedná za zbedačovanie obyvateľstva. Je zjavné, že militarizácia obyvateľstva a hospodárska kríza sú priamoúmerne prepojené. Experti tvrdia, že zaobstaranie si základných potravín a služieb dôležitých pre život na uspokojenie základných biologických a spoločenských potrieb bolo nahradené "vražednou mašinou" pod vidinou zisku v podpore Ameriky v boji proti terorizmu. Čiže de facto chudobné vrstvy sú nútené bojovať s chudobnými. Vojna však obohatí vždy

len vyššie spoločenské triedy, práve tie, ktoré ovládajú priemysel, armádu, ropný priemysel a bankovníctvo. Inými slovami, ekonomika krajiny vo vojne prináša smrť obchodu, chudobu spoločnosti a moc politikom. Už dávno nie je tajomstvom, že západné krajiny, samozrejme, najmä USA, utrácajú stovky miliónov dolárov ročne na vyvražďovanie nevinných obyvateľov schudobnelých krajín na míle vzdialených od svojej materskej krajiny. Avšak obyvateľstvo doma je tiež terčom bezprávia, najmä v otázkach chudoby, ale i triednej, pohlavnej a rasovej neznášanlivosti. Posledných dvadsať rokov globálneho "voľného trhu" a "ekonomickej vojny" prakticky vyústilo do katastrofického scenára, ktorý priniesol miliónom ľudí okrem chudoby najmä sociálne nedostatky. Miesto toho, aby tejto katastrofe čelili, západné ekonomiky zaviedli policajný štát typu "Big Brother", ktorý doslova "všetko vidí aj počuje" s opratami v rukách ako nástrojom na represiu akejkoľvek formy nesúhlasu či opozície zo strany občanov štátu. (Chossudovsky, 2003, p. 67)

Ďalšie dôležité faktory vplyvajúce na finančnú krízu treba hľadať v oveľa dávnejšej minulosti – dobrých štyridsať rokov dozadu. Kolaps Bretton-woodskeho systému fixných úrokových sadziieb mal za následok formovanie akéhosi nového finančného prostredia, kde dominovali pravidlá finančnej deregulácie a špekulácie nad systémom produktívneho ekonomického podniku. Svetová ekonomika v kríze si totiž nevyhnutne potrebuje osvojiť koherentnú štruktúru finančných pravidiel a vnútrovládnej spolupráce. Toto nové prostredie bolo vytvorené v roku 1971. Aj éra Reagana a Thatcherovej čelila podobnej kríze (pohľadávok a dlhov) začiatkom osemdesiatych rokov minulého storočia, čo prinieslo so sebou mnoho bankrotov, odkupov podnikov, zlučovaní firiem a podobne. Tieto devastačné zmeny okrem iného spôsobili, že sa tu zrodila nova generácia finančníkov, ktorí sa sformovali okolo komerčných bank, akciových spoločností, poisťovní, investorov, a iných finančných skupín, ktorí spolu tvorili jeden veľký kolaborujúci celok. (Chossudovsky, 2003, p. 80-83)

V októbri 1987 newyorská burza NYSE prežila tzv. "čierny pondelok", ktorým sa ako lavína zrútila, stiahla so sebou aj celý Wall Street a odštartovala tak neslávnu recesiu z konca osemdesiatych rokov minulého storočia, ktorá zatriasla celosvetovou ekonomikou. Ako ináč, vznikla tu výhodná orná pôda pre kumuláciu ďalších špekulantov. Tí mali nemalú zásluhu nielen na zahmlievaní ekonomických ukazovateľov, ale aj podkopávanie obchodných záujmov serióznych investorov. Svojími nekalými praktikami presúvali masy peňažných prostriedkov tam, kde uznali za vhodné, čím dovedli mnoho známych podnikov ku krachu. Nezabúdajme tiež na známe kauzy prania špinavých peňazí cez bankové účty v daňových rajoch cez v skutku rafinované a nevystopovateľné bankové operácie. Miliardy dolárov, ktoré sa zrazu rozkotúľali nevedno kam, drasticky zredukovali daňové príjmy štátu, prehĺbili štátny deficit a paralyzovali mnohé sľubné sociálne programy. (Chossudovsky, 1997, p. 102-104) V krajinách OECD sa prehĺbili mzdové nepomery, čo sa prejavilo najmä v rapídnom poklese príjmov z priameho predaja tovarov a služieb a tiež markantným otrasom životnej úrovne obyvateľstva, či životaschopnosti niektorých rozsiahlych ekonomických sektorov. Celé obdobie po roku 1987 môžeme teda tiež s kľudným svedomím označiť za obdobie ekonomickej stagnácie. (Chossudovsky, 2003, p. 114-120)

V porovnaní s finančnou krízou z konca 80. rokov je prebiehajúca hospodárska kríza oveľa komplexnejšia. Dôvodom je hlavne fakt, že národné ekonomiky sú zabezpečené v systéme svetového obchodu a investovania, a preto je dosah taký devastačný. Technická revolúcia (spolu s delokáciou priemyslu a korporátnou reštrukturalizáciou) má dramatický dosah na zníženie výrobných

nákladov, ale na druhej strane tiež na zbedačovanie miliónov ľudí. Nadnárodné korporácie majú rozličné páky na premiestňovanie celých odvetví z krajiny do krajiny a príkladov z praxe je nespočetné množstvo. Hromadne zatvárame továrne v rozvojových krajinách, len aby sme ich mohli opäť otvoriť a rozbehnúť v krajinách tretieho sveta, kde robotníci často nedostávajú dennú mzdu vyššiu ako jeden americký dolár. Tieto skutočnosti však spôsobili, že sa ťažko narušila administratíva monetárnej politiky nielen v rozvojových krajinách, ale aj v krajinách tretieho sveta. (McKinnon, 1963, p. 717-725)

ZÁVER

Skúmajúc situáciu po celom svete i na domácom eurotrhu faktom zostáva, že prijatie eura síce znamená odstránenie kurzového rizika, ale krajiny, ktoré vstúpili do eurozóny, by nemali využívať výmenný kurz ako mechanizmus na korekciu hospodárskej nerovnováhy. Práve preto je v celej Európe akútna potreba vytvorenia plánu finančnej stability pre celú EÚ, ktorý by poskytoval úverovú a kapitálovú pomoc pre rúcajúce sa európske ekonomiky.

Finačná kríza Grécka sa podľa bývalého šéfa Európskej komisie Romana Prodiho pomaly končí a ďalšie európske štáty ho nebudú nasledovať. Problémy Grécka sú vraj definitívne za nami a žiadny podobný prípad v Európe už Prodi nevidí, a teda si nemyslí, že by bol akýkoľvek dôvod domnievať sa, že eurozóna skolabuje, alebo že by mohla kvôli Grécku nejako významne trpieť. Grécka vláda sa snaží znížiť rozpočtový deficit a minulý týždeň predstavila už tretí úsporný balíček. Podľa Prodiho boli doterajšie intervencie európskych krajín „dostatočné“ a štáty ako Španielsko a Portugalsko majú „dostatok času“ na to, aby si dali svoje finančné otázky do poriadku.

Balík finančnej pomoci pre Grécko, spustený v apríli 2010, sa stal kontroverznou témou v rámci Európy, ale i vo svete a stal sa trňom v oku Slovenskej republiky ako jednej zo slabších európskych ekonomík, keďže sa na ňom ako člen eurozóny musí finčne podieľať (konkrétne ide o 30 miliárd €). (Wray, April 11-2010) Finálne štatistiky sú ohromujúce; EÚ vytvorila fond o obsahu 750 miliárd € na stabilizáciu eurozóny ako celku, pričom:

- 440 miliárd € poskytli členské štáty eurozóny,
- 60 miliárd € poskytli fondy Európskej komisie a
- 250 miliárd € poskytol MMF. (Vardey, May 10-2010)

Finančná kríza svojou existenciou volá po vzniku oveľa integrovanejšej eurozóny navrhujúc spoločné ministerstvo financií pre celú eurozónu ako Európska agentúra pre riadenie dlhu, ktorá by riadila vládne dlhy členských štátov eurozóny. Doteraz mali členské krajiny samy dozerať na chod ekonomiky, avšak ako vidíme z praxe, nestačí to. Je teda potrebné, aby finčná pomoc krajinám bola podmienená priamym dohľadom inštitúcií EÚ na jednotlivé ekonomiky EÚ. Skúsenostiam s Gréckom teda padla za obeť istá dávka finčnej nezávislosti krajín EÚ a poukázala na nedostatky menovej a fiškálnej politiky EÚ. (Schieritz, February 12-2010) Kritici z celého sveta však znepokojene varujú, že tieto kroky finančnej záchrany sa stali fundamentálnym kameňom

nezvratného procesu rozpadu Európskej menovej únie, ak sa nepodniknú náležité kroky smerujúce k náprave celého fiškálneho systému. Iba čas ukáže, ako veľmi sa euroskeptici trafili do čierneho, alebo či sa mýlili.

Literatúra

1. Chossudovsky, M. – Marshall, A.G.: 2010: *The Global Economic Crisis – The Great Depression of the XXI Century*, Quebec: Global Research Publishers, 1st edition, 2010, ISBN 978-0-9737147-3-9.
2. Kindleberger, C.P. – Aliber, R.: 2005: *Manias, Panics, and Crashes: A History of a Financial Crises*, Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 5th edition, 2005, ISBN 0-471-46714-6.
3. Chossudovsky, M.: 2003: *The Globalization of Poverty and the New World Order*, Global Research Publishers, 2nd edition, 2003, ISBN 0-9737147-0-0.
4. Chossudovsky, M.: 1997: *Impacts of IMF and World Bank Reforms*, London: Zed Books, 1st edition, 1997, ISBN-10: 1856494020, ISBN-13: 978-1856494021.
5. De Grauwe, P.: 2007: *The economics of Monetary Integration*, Oxford: Oxford University Press, 7th edition, 2007, ISBN 978-0-19-960557-6.

Články:

- ✓ Schieritz, M. 2010. Eurozone Overhaul. In: *Die Zeit on Presseurop*. 12.2.2010. Dostupné na internete: <http://www.presseurop.eu/en/content/article/190221-eurozone-overhaul>
- ✓ Wray, R. 2010. EU Ministers Agree Greek Bailout Terms. In: *The Guardian*. 11.4.2010. Dostupné na internete: <http://www.guardian.co.uk/world/2010/apr/11/eu-greece-bailout-terms>
- ✓ Vardey, J. 2010. News Wires – Reuters Agency: EU and IMF Agree 750 Billion-Euro Fund For Crisis-Hit Eurozone Members. In: *France 24*. 10.5.2010. Dostupné na internete: <http://www.france24.com/en/20100510-rehn-salgado-eurozone-720-billion-bailout-fund-crisis-eu-package>
- ✓ McKinnon, R. 1963. Optimum currency areas. In: *American Economic Review*, 1963, Vol. 53 (4), pp. 717-725.

Kontaktné údaje:

Soňa Danišová, Ing. Mgr.
Katedra anglického jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

E-mail: sona.danisova@euba.sk

ANALÝZA LEXIKY POUŽÍVANEJ V RÁMCI OBCHODNÝCH STYKOV KRAJÍN EÚ

Halašová Darina

Abstract

The conference contribution presents the starting points for the lexical-semantic analysis of the part of lexis which is the subject of the doctoral thesis. On the basis of a selection of some terms used in the international trade, it outlines a brief history of their origin, shifts in their meanings, mutual borrowings among the given languages as well as their domestication in the five most frequently used languages in the European Union: in English, German, French, Italian and Spanish, and confronts them with Slovak giving their present equivalents. Professional publications translated into Slovak, newspapers and corpuses of the studied languages are going to be used as a research material.

Key words: protolanguage, semantic field, corpus linguistics, comparative linguistics

Abstrakt

Konferenčný príspevok prezentuje východiská pre lexikálno-sémantickú analýzu lexiky, ktorá je predmetom dizertačnej práce. Na niekoľkých zvolených slovách patriacich do sémantického poľa súčasnej obchodnej terminológie analyzuje niekoľkých obchodných termínov používaných v súčasnom medzinárodnom obchode. Práca uvádza stručný pôvod týchto slov, sleduje ich významové posuny, vzájomné preberanie slov, ich udomácnovanie sa v piatich najpoužívanejších jazykoch Európskej únie: v angličtine, nemčine, francúzštine, taliančine a španielčine v konfrontácii so slovenčinou a uvádza ich súčasné ekvivalenty. Ako výskumný materiál boli použité odborné publikácie pôvodné i preložené, odborná tlač a korpusy jednotlivých skúmaných jazykov.

Kľúčové slová: prajazyk, sémantické pole, korpusová lingvistika, komparatívna lingvistika

Úvod

Všetky skúmané a porovnávané jazyky sa vyvinuli zo spoločného základu – prajazyka alebo protojazyka, neskôr sa diverzifikovali pre odlišný geopolitický a kultúrny vývoj jednotlivých národov, ale zároveň sa počas dlhého historického vývoja vzájomne ovplyvňovali a stále sa ovplyvňujú. Indoeurópske jazyky, medzi ktoré skúmané jazyky patria, sú najrozšírenejšou jazykovou rodinou na svete. Hoci ide o najviac prebádané jazyky, o pôvode ich prajazyka existuje viac hypotéz. Rovnako nie je známy priamo, ale ide o rekonštrukciu vytvorenú jazykovedcami porovnávaním príbuzných jazykov.

Jedna z hypotéz predpokladá, že pravlast' indoeurópskych jazykov je pri Kaspickom mori, v juhoruských stepiach, odkiaľ ich vraj chovatelia dobytky šírili smerom do Európy pred 5000-6000 rokmi. Podľa novozélandských bádateľov sa však indoeurópske jazyky rozšírili z Malej Ázie spolu s usadlým roľníckym spôsobom života asi pred 9500-8000 rokmi. Neskôr, približne pred 4000-6000 rokmi sa oddelili jednotlivé vetvy indoeurópskych jazykov, pričom rozhodujúcu úlohu pri rozvoji

jazykovej rozmanitosti malo poľnohospodárstvo. V jazykových vetvách sú také jazyky, ktoré sa k sebe približujú (konvergujú), ale nikdy nesplynú do jedného jazyka. V indoeurópskej jazykovej rodine rozlišujeme v súčasnosti 9 jazykových vetiev.

Vo svojej výskumnej práci budem analyzovať lexiku týchto európskych jazykov patriacich do troch rôznych vetiev: germánskej – angličtina, nemčina., románskej – francúzština, španielčina a taliančina., a slovanskej – slovenčina a čeština. Okrem posledných dvoch menovaných, zvyšných päť jazykov sú jazyky, ktorými hovorí najviac obyvateľov EÚ a sú úradnými jazykmi v najľudnatejších členských krajinách EÚ. (V. Británia – 60 094 648 obyvateľov, Írsko – 3 969 558, Nemecko – 83 029 536, Francúzsko – 60 180 529 + Belgicko (Valóni – cca 4 000 000), Španielsko – 43 209 511, Taliansko – 57 715 625).

1. Stručný historický vývin skúmaných jazykov

Francúzština patrí do románskej vetvy. Jej vývoj sa spája s postupným prenikaním rímskeho cisára Julia Caesara v 58 až 52 pred n. l. na územie dnešného Francúzska. Pôvodné keltské obyvateľstvo sa snažilo naučiť jazyk rímskych dobyvateľov, tzv. vulgárnu latinčinu alebo ľudovú latinčinu, ktorá sa stala úradným jazykom. Tento proces sa nazýva romanizácia. Vulgárna alebo ľudová latinčina bolo nárečie latinčiny, ktoré sa používalo v Rímskej ríši iba v hovorenej podobe a líšilo sa od klasickej latinčiny. Používala sa až do 9. storočia n. l. a považuje sa za predchodcu románskych jazykov.

Španielčina sa vyvinula z dialektu vulgárnej latinčiny v severo - centrálnej časti Iberskeho polostrova. V tejto časti pozvoľne splynuli indoeurópski Kelti a Iberovia v jeden národ nazývaný Keltoiberovia, ktorých romanizácia sa začala 2. púnskou vojnou v roku 219 pred n. l. a trvala až do začiatku migrácie germánskych národov na Iberský polostrov okolo roku 400 n. l.

Taliančina sa vyvinula z podskupiny italických jazykov indoeurópskeho prajazyka používaného kmeňmi, ktoré prišli na územie dnešného Talianska po súši zo severu alebo po Jadranskom mori z juhu. V tom čase väčšinu polostrova ovládali Etruskovia. V 4. až 5. storočí pred n. l. toto územie postupne ovládli Rimania a história Talianska sa na niekoľko storočí stala históriou Rímskej ríše. Súčasná taliančina spomedzi všetkých románskych jazykov má svojou slovnou zásobou najbližšie k latinčine.

Angličtina sa vyvinula ako germánsky (západogermánsky) jazyk z anglo-frízskych dialektov, ktorými hovorili germánski osadníci pochádzajúci z územia dnešného severozápadného Nemecka a severného Holandska. Z viacerých dialektov získala nakoniec dominantné postavenie západná saština. Hoci sa Británia tiež stala súčasťou Rímskej ríše, latinčina sa na jej území nikdy neudomácnila v takej miere ako na území dnešného Španielska alebo Francúzska. Pôvodnú starú angličtinu ovplyvnili výrazne Vikingovia, ktorých materinským jazykom bola nórčina a neskôr Normani, ktorí dobyli Anglicko v 11. storočí a hovorili variantom francúzštiny – normančinou.

Nemčina sa vyvinula z vetvy germánskych jazykov, z podskupiny západogermánskych jazykov rovnako ako angličtina, holandčina a iné. od ktorých sa

odčlenila približne v 8. storočí n. l., keď bol ukončený tzv. 2. posun spoluhlások, čím sa odlišila nemčina od ostatných západogermánskych jazykov.

Slovenčina sa vyvinula zo spoločného jazyka Slovanov praslovančiny. O existencii tohto jazyka, ktorý sa pravdepodobne sformoval v 1. tisícročí pred n. l., neexistujú žiadne doklady, vedci ho však rekonštruovali porovnávaním slovanských jazykov a ostatných indoeurópskych jazykov. Rozpad praslovanskej jazykovej jednoty sa začal v 2. polovici 1. tisícročia n. l. a koniec praslovančiny pravdepodobne nastal na prelome 9. a 10. storočia n. l.

2. Etymológia slov cargo, market, franchising, hedging a tarifa

Slovo **cargo** ako podstatné meno je známe v medzinárodnom obchode ako náklad alebo tovar, ktorý sa prepravuje. Do angličtiny sa dostalo zo španielčiny v rokoch 1600-1700. Španielčina ako románsky jazyk ho prebrala z neskorej latinčiny (jazyk, ktorý sa používal v 3. až 6. storočí n. l.) zo slovesa *carricare*, čo znamenalo „naložiť na voz“.

Tabuľka 1. Termín, ktorý sa používa vo význame „náklad“ v obchodnej terminológii daných jazykov

germánske jazyky		románske jazyky			slovanské jazyky	
angličtina	nemčina	francúzština	španielčina	taliančina	slovenčina	čeština
<i>cargo</i>	Ladung, Fracht	<i>cargaison</i>	<i>carga</i>	<i>carico</i>	<i>cargo, náklad, zásielka</i>	<i>náklad, cargo</i>

Slovo **market** sa dostalo do angličtiny začiatkom 12. storočia zo starej severofrancúzštiny (*marchiet*) a používalo sa vo význame „stretnutie v dohodnutom čase na nákup a predaj“. Stará francúzština ho prebrala z latinského *mercatus* s významom „obchodovanie, kúpa a predaj“. Najstaršia stopa zatiaľ vedie cez taliansky koreň *merk-*, ktorý je pravdepodobne etruského pôvodu a vzťahoval sa na niečo, čo sa týka hospodárstva. Vo význame „miesto na obchodovanie“ je doložené prvýkrát slovo *market* v angličtine z polovice 13. storočia. Význam „predaj ovládaný ponukou a dopytom“ je až z konca 17. storočia. V slovenčine sa používa ako koreň *market-* v slove *marketing* len pomerne krátko.

Tabuľka 2. Slovo, ktoré sa používa vo význame „trh“ v obchodnej terminológii daných jazykov

germánske jazyky		románske jazyky			slovanské jazyky	
angličtina	nemčina	francúzština	španielčina	taliančina	slovenčina	čeština
<i>market</i>	Markt	<i>marché</i>	<i>mercado</i>	<i>mercato</i>	<i>trh</i>	<i>trh</i>

Pôvod slova **franchise** (podst. meno) je doložený z konca 13. stor. v starej francúzštine vo význame „sloboda, oslobodenie od niečoho; právo, privilégium“. Význam slovného koreňa *frank-* „voľný“ sa zúžil v 18. storočí na „zvláštne (osobitné) zákonom dané privilégium“, neskôr „právo voliť“. Význam, ktorý je zaužívaný v medzinárodnom obchode ako „splnomocnenie firmou predávať jej výrobky alebo

služby“ je z r. 1959. Výraz franchising pochádza zo 16. storočia, význam tohto slova ako obchodná licencia je však až z roku 1966.

Tabuľka 3. Slovo, ktoré sa používa vo význame „franzízing“ v obchodnej terminológii daných jazykov

germánske jazyky		románske jazyky			slovanské jazyky	
angličtina	nemčina	francúzština	španielčina	taliančina	slovenčina	čeština
<i>franchising</i>	Franchising	<i>franchise</i>	<i>venta por franquicia</i>	<i>franchising, concessione affiliazione</i>	<i>franšízing</i>	<i>franšízing</i>

V slovenčine sa tento výraz udomácnil len v posledných rokoch v súvislosti s prechodom na trhové hospodárstvo „... *dramatický rozmach zaznamenáva franšízing, ...*⁵

Slovo **hedge** ako podstatné meno, ktoré malo v starej angličtine tvar *hecg* a používalo sa vo význame „plot živý alebo umelý“, pochádza zo západogermánskeho slova⁶ *khagja*. Používanie v prenesenom zmysle slova ako „hranica, bariéra“ pochádza z polovice 14. storočia. Koncom 14. storočia sa už používala kolokácia „make a hedge“ vo význame „obkolesiť sa barikádou“. Význam, ktorý je najbližší terajšiemu používaniu slova **hedging** v obchodnej terminológii, t. j. „poistiť sa proti prehre, strate“, pochádza z konca 17. storočia. V slovenčine sa používa slovo hedging krátko, zatiaľ ešte nie je plne udomácnené, o čom svedčí neustálený pravopis; používa sa zatiaľ v pôvodnom pravopise, ale aj v upravenom tvare hedžing.

Tabuľka 4. Slovo používané vo význame „krytie pred rizikom“ v obchodnej terminológii daných jazykov.

germánske jazyky		románske jazyky			slovanské jazyky	
angličtina	nemčina	francúzština	španielčina	taliančina	slovenčina	čeština
<i>hedging</i>	(sich)absichern, Sicherungsgeschäft abschliessen	<i>couverture, compensations des risques de change</i>	<i>cobertura, compensación de riesgos</i>	<i>compenzationi dei rischi di cambio</i>	<i>krycie obchody, hedging, hedžing</i>	<i>hedging</i>

*Tie totiž investori používajú ako hedging proti inflácii.*⁷ Podobne je tomu v češtine, napr.

*Výše popsaný hedging producentu pridal v minulém roce 75 tun ...*⁸

⁵ ukážka textu zo Slovenského národného korpusu

⁶ západogermánčina je jedna z germánskych jazykových podskupín, do ktorej patria napr. angličtina, holandčina, nemčina, frízština, jidiš a ďalšie

⁷ ukážka zo Slovenského národného korpusu

⁸ ukážka z Českého národného korpusu

Slovo **tariff** ako podstatné meno, ktoré sa používalo v angličtine koncom 16. storočia vo význame „aritmetická tabuľka“, pochádza z talianskeho slova „tarifa“. Taliančina ho prevzala zo stredovekej latinčiny, kde slovo *tarifa* znamenalo „cenník, sadzobník“. Do latinčiny sa dostalo z arabčiny, kde sa slovo *tarif* používalo vo význame „informácia, oznámenie, súpis splatných poplatkov“. Význam „zoznam poplatkov v podnikaní“ bol zaznamenaný v angličtine v roku 1757.

Tabuľka 5. Slovo používané vo význame „tarifa“ v obchodnej terminológii daných jazykov.

germánske jazyky		románske jazyky			slovanské jazyky	
angličtina	nemčina	francúzština	španielčina	taliančina	slovenčina	čeština
<i>tariff</i>	Tarif	<i>tarif</i>	<i>tarifa</i>	<i>tariffa</i>	<i>tarifa</i>	<i>tarifa</i>

Záver

Konferenčný príspevok načrtáva smer výskumu dizertačnej práce. Pretože pôjde o rozsiahlu analýzu sématického poľa obchodnej terminológie, porovnávanie súčasnej lexiky siedmich jazykov krajín Európskej únie, skúmanie pôvodu slov a sledovanie ich vývinu v jednotlivých jazykoch, nie je možné zatiaľ robiť závery. Po rozšírení sa 27 členov EÚ sa stala obrovským spoločným trhom, na ktorom sa stretáva množstvo subjektov používajúcich rôzne jazyky, ktoré síce majú zväčša spoločný indoeurópsky základ, ale odlišný, viac ako dve tisícročia trvajúci historicko-politický vývoj. Bude preto zaujímavé skúmať proces ich vzájomnej konvergenencie. Pre takýto výskum je v súčasnosti veľkým prínosom korpusová lingvistika, ktorej rozvoj súvisí s rozvojom informačných technológií, a ktorá uľahčuje lingvistický výskum v súčasnosti. Do pamäte počítača je možné ukladať rozsiahle textové súbory a ďalej ich spracovávať, klasifikovať, analyzovať, vyhodnocovať a pokúšať sa o čoraz presnejšie zovšeobecňovanie. V súčasnosti už existuje množstvo korpusov rôzneho rozsahu, niektoré z nich obsahujú milióny slov, čo predstavuje nesmierne cenný výskumný materiál.

Literatúra

1. ONDRUŠ, Šimon. Úvod do slavistiky. Bratislava: SPN, 1955.
2. PETR, Jan. Základy slavistiky. Praha. Státní pedagogické nakladatelství, 1984
3. Klúčové slová v medzinárodnom obchode. Bratislava. Slovenská obchodná a priemyselná komora. 1999. ISBN 80-85588-73-0
4. Kol. Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava. Veda. 1988. ISBN 80-224-0003-3
5. PENNY, Ralph: A History of the Spanish Language. Cambridge University Press. 2002. ISBN 0 521 80587 2
6. Slovenský národný korpus (SNK)
7. Český národný korpus (ČNK)
8. The British National Corpus (BNC)
9. Corpus del Español
10. Das Deutches Referenzkorpus (DeReKo)

11. www.etymonline.com

12. Evropská unie v kostce, JAN VAŠUT s.r.o., Praha, 2008, ISBN 978-80-7236-665-1

Kontaktné údaje:

Darina Halašová, PaedDr.
Katedra anglického jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

E-mail: darina.halasova@euba.sk

TEXT EVALUATION IN SECONDARY SCHOOL TEXTBOOKS AT THE ADVANCED LEVEL OF PROFICIENCY

Hrdličková Zuzana

Abstract

Reading involves the reader, the text, and the interaction between the reader and the text. McDonough and Shaw (2003) describe reading as one of the most important skills. It serves as an important source of comprehensible input and contributes to the development of overall proficiency and competence in a foreign language. Unlike readers, texts are static; they cannot adapt to the reader. Written texts exhibit various characteristics that can facilitate or hinder readers' comprehension. This dissertation project describes our English language teaching experience in primary and secondary schools, textbooks and working with texts, the importance of developing reading skills, evaluates reading texts, examines whether students have difficulties in guessing the meanings of single words and face serious problems of direct translation of well-established combinations of words – set phrases.

Key words: reading literacy, textbooks, written texts, lexical meaning

Abstrakt

Čítanie zahŕňa čitateľa, text a interakciu medzi čitateľom a textom. Podľa McDonough a Shaw (2003) je čítanie jednou z najdôležitejších zručností. Slúži ako dôležitý zdroj zrozumiteľného prísunu informácií a prispieva k rozvoju celkovej znalosti a kompetencie v cudzom jazyku. Na rozdiel od čitateľov, texty sú statické; nemôžu sa prispôbovať čitateľovi. Písané texty disponujú rozličnými charakteristikami, ktoré uľahčujú alebo brzdia ich porozumenie čitateľmi. Tento rámcový projekt dizertačnej práce opisuje našu skúsenosť s výučbou anglického jazyka na základných a stredných školách, učebnice a prácu s textami, dôležitosť rozvoja čitateľských zručností, hodnotí texty na rozvoj čítania, a skúma, či majú študenti problém pri určovaní významov jednoduchých slov a pri priamom preklade ustálených slovných spojení – fráz.

Kľúčové slová: čitateľská gramotnosť, učebnice, písané texty, lexikálny význam

Introduction

Literacy is no longer considered the ability only acquired in childhood during the early years of schooling. Instead, it is viewed as an expanding set of knowledge, skills and strategies which we build on throughout life in various situations through the interaction with people and larger communities in which we participate. Literacy is about more than just words and meaning.

Reading, writing and counting were the core school subjects in the Middle Ages. As mentioned above, reading is one of the most important skills and reading literacy is defined as understanding, using and reflecting on written texts in order to achieve our goals and to develop our knowledge and potential to participate in society. Apart from the main types of literacy, we distinguish others which need to be

developed: functional, cultural, multicultural, global, visual, scientific, technological, information, computer, particularly literacies in digital mediums and on the Internet, media literacy and dual literacy.

At present, to become fully literate is extremely important since it affects our lives directly; it increases our chances of employment, type of occupation and level of income. Social and market research proves that higher literacy skills lead to better jobs, increased incomes and greater productivity. Literacy skills also affect our social status, health, the survival of languages, access to social services and opportunities to learn.

Reading texts in primary school textbooks

Brown (1, 1994, p. 145) asserts that '*The most obvious and most common form of material support for language instruction comes through textbooks.*' There is a plethora of English language teaching materials available on the market. Primary, secondary and university teachers have experience of publishers' representatives calling round and dazzling them with their new textbooks. Many of them are beautifully presented with jazzy covers and attractive artwork which distract the eye and dulls the brain. In the past, primary teachers had little or no control over the choice of textbooks; that was the choice of the Ministry of Education, Science, Research and Sport of the Slovak Republic. However, secondary teachers had the possibility to choose and follow the most convenient English textbook with their students every year because they had to pay for them. As a teacher, I have considerable professional experience of teaching English to pre-school children, primary pupils, secondary students, university students and adults up to sixty-five years of age. So, I can state that in the past, I used to follow many different textbooks of various levels with the learners and this fact resulted in a growing interest in observing their structures and comparing them.

The principal objectives of my master's thesis '*The comparison of three selected primary school English textbooks*' were to look at foreign language textbooks and their supporting material in general, and to analyse, evaluate and compare them. I chose *Chatterbox Pupil's Book 2*, *Project English 2*, and *Discoveries Students' Book 3*. According to the survey results, 33.4% of pupils using *Project English* stated the texts and dialogues were sometimes easy, sometimes difficult, and 20.7% of pupils stated they were difficult. 85.2% of pupils using *Discoveries* stated the texts and dialogues were sometimes easy, sometimes difficult. These survey results revealed that older pupils had problems with reading texts.

Such was my interest in English textbooks, I carried out research into next primary textbooks and wrote my advanced thesis titled '*The evaluation of the quality of English textbooks used in primary schools*'. I chose *Chatterbox Pupil's Book 1*, *Project 1*, and *Apple Pie Student's Book 3*. According to the results of the questionnaire, 56.0% of pupils using *Chatterbox* stated that some texts were easy and some difficult. Younger pupils had problems with reading comics because they were long and a lot of new vocabulary was presented in them. The same answer was given by 50.8% of pupils using *Project* and by 50.0% of pupils using *Apple Pie*. Older pupils had problems with reading texts, pronunciation and translation. The research results also demonstrate that pupils had problems with reading texts. 20.0% of pupils using *Apple Pie* wanted to read more interesting texts, 5.0% of pupils wanted to add a mini-dictionary and 18.0% of pupils using *Project* wanted to use an easier textbook.

Research was also focused on quantitative statistical methods – *Text readability: Cloze test, Fox index, Index of mistiness*. A ‘cloze technique’ is a technique which has been reported to be successful in helping readers to develop prediction strategies. A ‘cloze’ reading is one in which every n-th word (usually n is between 5 and 10) is omitted and the reader must use the context in order to predict the missing word. The cloze procedure forces the reader to be active and constructive, requires guesses on both semantic and syntactic clues of the language and requires retention of content for the reader in order to continue guessing (Krashen, Terrell, 1998). By using these methods I measured text readability of chosen texts in the textbook for the 9-th form. The *Cloze test* results showed that 14 pupils out of 19 did not have any problems with completing the text because they were able to fill in 13 gaps with synonymous words. Next, the value of *Fog index* was higher than its ideal value and the *Index of mistiness* confirmed that a necessary level of education to study this textbook was 9 years of study. In my view, the textbook *Apple Pie*, which was chosen for 14-year old pupils by a previous teacher, was easy and not convenient for them.

Reading texts in secondary school textbooks and a school-leaving examination

To finish secondary education, students from Business Academy in my hometown had to pass an oral school-leaving examination from the English language on 18 and 19 May in 2009. I was the chair of the English language committee. There were two classes of students and both classes obtained nearly the same results from the oral examination. In the first class the average mark from English was 2.77 and in the second 2.75. In most cases, their oral answers showed primary school level of proficiency. In an internal part of the school-leaving examination they had to write an essay – *A Place in Slovakia*. On average, in the first class the percentage of success was 66.36% and in the second it was 72.5%. These results were also disappointing. *Headway, Opportunities* and *Matrix* textbooks were the most commonly used English textbooks in secondary schools. Before doing a dissertation project I made a quick survey into the state of acquiring the English language in secondary schools. The target groups were students finishing secondary school using *New Headway Intermediate* and *New Opportunities Intermediate* textbooks.

Out of 20 reading texts in *New Headway Intermediate*, 6 were focused on reading and speaking and 14 texts were introductory texts dealing with revising or presenting new grammar. According to the questionnaire, 6 texts out of 20 (30.0%) were uninteresting and boring, and 5 of them (25.0%) did not help students with grammar. They were not satisfied with the textbook and wanted to change texts or read texts convenient for teenagers, not for adults. After the school-leaving examination and its disappointing results I can state definitely that the students were right. They did not like the textbook and also the reading texts and, therefore, I am convinced they were not motivated to study English.

At the same time, my students used *New Opportunities Intermediate* textbook. It offered a variety of different text types and task types. Reading strategies included those that developed reading and those that helped students to do specific tasks. I analysed 20 reading texts, and according to grammar school students in my hometown there were only 2 average texts, but they did not want to change them. All the texts helped them with grammar. Vocabulary was the only problem for them. First, *New Opportunities* helped students deal with new lexis in context. Reading strategies helped them and the *Mini-dictionary* included all the important words used in Student’s Book. Secondly, the topic and sub-topics of each module provided an ‘anchor’ for the learning of new lexis. Key lexical areas were presented explicitly through *Key Words* boxes in the warm-ups and the main lessons. The *Vocabulary*

sections illustrated lexical features systematically. Input about English-speaking cultures appeared in *Culture Corner* lessons. Some of them provided input through a reading text about an aspect of culture. Other lessons focused on stories from *English literature*.

Developing reading skills

As we have seen, inconvenient textbooks or some ‘traditional’ reading materials do not provide students with useful texts or effective strategies to improve their abilities. Traditionally, the reader was seen as the ‘recipient’ of information or as an ‘empty vessel’ who brought nothing to the text. This notion of ‘*text as object*’ is now discredited in reading circles as readers are not entirely passive. It regards the reader as having nothing to contribute to the reading process. An increasing number of ELT materials that profess to develop reading skills have moved from the ‘text as object’ viewpoint to that of the ‘*text as process*’, by encouraging close interaction between the reader and the text (McDonough, Shaw, 2003).

As an English teacher, I have always tried to choose the most convenient reading material for particular groups of students to awaken their interest. I have encountered low reading literacy in some of my secondary and university students preparing for their careers. It was often painful to watch their struggle to read a passage aloud from a textbook, but it was even more painful to listen to them to pronounce the words on the page without capturing the meaning of the segment they have just read. Some of them did not read well enough to get a main idea of reading texts, news stories, literature extracts and other text types. I can state categorically that some students are unsure of what they have just read. Text comprehension questions cover various aspects of content or focus on language. Textbooks use terms like *literal-level questions* and *inferential-level questions* to distinguish between information that is in the text and that is not. The ability to understand information that is not stated in the text is a higher level reading comprehension ability. Many textbooks deal with making inferences. As students read, their comprehension of the text is shaped by their previous learning and experience. The responses to the text are the first step towards evaluative reading. In addition, one of the most challenging tasks facing foreign language readers at the advanced level of proficiency is establishing the main idea of an individual paragraph in order to see how that paragraph might fit into the reading as a whole. Readers’ comprehension of a text may change as they reread the text, but the text itself does not change vocabulary.

Meeting new grammar and vocabulary through reading texts

Reading texts are one of the major sources through which language students meet new grammar and vocabulary. They have the great advantage of contextualising new language items for the student, and an interesting text also serves to make that language more memorable. One way of getting students to discover new grammar is to ask them to concentrate on its use in a text. We can get students to look at the way *language is used* – or what kind of *language is used* in a certain context. Encouraging students to discover grammar for themselves is one valuable way of helping them to get grips with the language. Very often this discovering of grammatical facts involves them in a fairly analytical study of the language – especially at the intermediate level. The discovery techniques can be highly motivating and extremely beneficial for students’ understanding of English

grammar. Obviously reading a text takes time, but we should remember that the student will get reading practice as well as focusing on the grammar and vocabulary. Getting students to solve grammatical problems probably seems like a very long process. But if we think of the amount of time we spend on presentation at the intermediate level, the use of problem-solving activity does not seem exaggerated (Harmer, 1987).

Nevertheless texts are not always the ideal vehicle for vocabulary development in the classroom. One practical problem is length: interesting texts are often far too long for intensive study and can lead to considerable overloading. The new lexis in a text can also be a very random selection, frequently defying any clear systematic organisation on the teacher's part, and containing many new items of marginal value to the students. We completely agree with Gairns and Redman (1986) that the most barren feature of vocabulary exploitation in texts from published materials is the absence of exercises that activate useful lexis from the text. Questions testing receptive knowledge are common enough but productive practice activities even for useful high frequency items are rare.

Discovering the meanings of new vocabulary items

If the number of unfamiliar words or combinations of words in a text is small and their context is not crucial to the basic meaning of the main message, students' reading comprehension is not hindered. However, if there are many unfamiliar words that are key words, or set phrases (collocations, idioms, set sentences) comprehension of the text begins to break down.

New vocabulary presented in reading texts of both secondary school textbooks contains single (simple or complex) words and more or less fixed multi-word expressions. Some of them have a literal meaning in some contexts but a completely different meaning in another. In contrast to free combinations, which are reproduced in communication, opaque expressions are ready-made and conventional, institutionalized units. It means that in the first case words are functionally independent, and in the second – combinations of words with semantically dependent components, i.e. the meaning of the whole is not possible to simply deduce from the meaning of components.

I present topic-specific vocabulary before having students read a text in order to increase their comprehension of the text. This practice promotes short-term memory of a word but not necessarily long-term learning. Context is always crucial to working with vocabulary items.

Traditional approaches and techniques I usually use in the presentation of new vocabulary items are: a) visual techniques – visuals; mime and gesture; b) verbal techniques – use of illustrative situations (oral or written); use of synonymy and definition; contrasts and opposites; scales; examples of the type; c) translation. Recent developments have emphasised the importance of equipping students with the necessary strategies for dealing with skills activities. I promote *student-centred learning* in the learning of new vocabulary and they practise these techniques: a) asking others; b) using a dictionary; c) contextual guesswork.

Conclusion

The school-leaving examination did not reveal satisfying educational outcomes of students. Teachers should not ignore students' difficulties when learning grammar

and the vocabulary of the English language. Collocations and idioms play an important role in both spoken language and in writing, since they help students to express their opinions and attitudes fluently and more effectively. Of all types of set phrases, it is collocations that make the most significant contribution to educated written proficiency in English. We will also examine what collocations and idioms are presented in both types of textbooks, compare similarities and differences, try to help students deal with unknown vocabulary and do something to simplify reading texts.

Cited bibliography

- 1 BROWN, H. D.: Teaching by Principles: an interactive approach to language pedagogy. Prentice Hall Regents : Prentice Hall, Inc., New Jersey, 1994. 480 p.

Used bibliography

1. GAIRNS. R., REDMAN, S.: Working with words: a guide to teaching and learning vocabulary. Cambridge : Cambridge University Press, 1986. 200 p.
2. HARMER, J.: Teaching and Learning Grammar. Longman : Longman Group UK Limited, 1987. 71 p.
3. KRASHEN, S. D., TERRELL. T. D.: The Natural Approach: language acquisition in the classroom. Prentice Hall Regents : Prentice Hall Europe, 1998. 191 p.
4. McDONOUGH, J., SHAW, CH.: Materials and Methods in ELT: a teacher's guide. 2nd ed. Blackwell Publishing, 2003. 280 p.

Kontakné údaje:

Zuzana Hrdličková, PaedDr.
Katedra anglického jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

E-mail: zuzana.hrdlickova@euba.sk

DIELO E.T. HALLA „SILENT LANGUAGE” A JEHO AKTUÁLNOŠŤ PRI RIEŠENÍ PROBLÉMOV DNES

Hulajová Ľubica

Abstract

On the ground of the work *The Silent Language* by E.T. Hall, the author analyses the importance and up-to-date application of Hall's ideas in solving the problems of present reality and conflicts nowadays.

Keywords: intercultural communication, cross-cultural communication, primary message systems (PMS), interaction, association, subsistence, bisexuality, territoriality, learning, play, defense, exploitation (use of materials)

Abstrakt

Vychádzajúc z diela „*The Silent Language*” od E.T. Halla autorka analyzuje jednotlivé primárne systémy odovzdávania správ (PMS) a vyzdvihuje dôležitosť a aktuálne využitie Hallových myšlienok pri riešení problémov súčasnej reality a konfliktov dneška.

Kľúčové slová: interkultúrna komunikácia, medzikultúrna komunikácia, primárne systémy odovzdávania/sprostredkovania správ (PMS), interakcia, asociácia, podmienky na prežitie, teritorialita, učenie, hra, obrana, využívanie materiálov

V dnešnom globalizovanom svete sa stále častejšie a v rôznych oblastiach stretávame s pojmom „interkultúrna komunikácia.“ Niekedy sa tento pojem nesprávne zamieňa s pojmom „medzikultúrna komunikácia“. „Interkultúrna komunikácia väčšinou označuje osobné interakcie medzi ľuďmi pochádzajúcimi z rôznych kultúr“ (Jandt, 2004, str. 39). To, čo je často označované ako „interkultúrna (intercultural) komunikácia“ je vlastne medzikultúrna (cross-cultural) komunikácia, ktorá „...označuje porovnávanie fenoménu medzi kultúrami. A tak, „medzikultúrna štúdia úlohy žien v spoločnosti porovnáva to, čo ženy v skutočnosti robia v rôznych kultúrach.“ (Jandt, 2004, str. 39) V našom príspevku budeme pracovať s danými termínmi v súlade s Jandtovými definíciami, hoci sa ešte stále tieto dva termíny zamieňajú, hlavne v učebniciach jazykov. Tento terminologický nesúlad len poukazuje na skutočnosť, že interkultúrna komunikácia ako vedný odbor je ešte veľmi mladá a je prirodzené, že sa podobné javy vyskytujú. Charakteristickou črtou tejto vednej disciplíny je, že zasahuje do viacerých vedných oblastí a výsledky jej skúmania sa dajú aplikovať vo všetkých oblastiach. Aj druhý termín „kultúra“ sa dá definovať rôznymi spôsobmi, podľa toho, ktorý prístup si autor zvolí. V tomto príspevku budeme vychádzať z definície E. T. Halla „...culture is entirely a form of communication“ (...kultúra je výlučne forma komunikácie – preklad autorka). (Hall, E.T., 1959, str.25), pretože chceme poukázať na aktuálnosť jeho prvého diela „*The Silent Language*“.

Hoci spomínané dielo bolo publikované v roku 1959 nestratilo na aktuálnosti, práve naopak. Svojím poslanstvom je vysoko aktuálne obzvlášť v dnešnej dobe globalizácie a neustáleho pohybu ľudí po celom svete. Hneď v úvode nachádzame dôvod, prečo

by sme mali venovať interkultúrnej komunikácii v dnešnom svete veľkú pozornosť. Hall v nej píše: “Culture is more than mere custom that can be shed or changed like a suit of clothes.” (Kultúra je oveľa viac ako iba zvyk, ktorý sa dá skryť alebo vymeniť ako kus šatstva–preklad autorka) (Hall, E. T., 1959 str. 23) Ak predpokladáme, že dané tvrdenie je pravdivé, musíme (členovia tzv. západnej kultúry) s pokorou konštatovať, že sme v minulosti, a žiaľ aj v prítomnosti, urobili veľa chýb pri posudzovaní kultúr iných – hlavne nie tzv. západných–kultúr, čo nám dnes spôsobuje nemalé problémy. Hall sa ako antropológ hlavne na začiatku svojej kariéry zaoberal kultúrami rôznych indiánskych kmeňov žijúcich na území USA. Konštatuje, že v tridsiatych rokoch minulého storočia, kedy bola v USA veľká hospodárska kríza, tu dochádzalo k zavádzaniu zmien, ktoré sú dnes považované za revolučné. Medzi ne patrilo aj využívanie teórií a postupov z oblasti spoločenských vied. Vláda povolala antropológov, aby jej pomohli zmierniť drvivý dopad krízy na menšiny – hlavne Indiánov. Tí žili vo svojich rezerváciách, kde dávno stratili svoju česť a nenadobudli nové zručnosti, ktoré požadovala doba. (Hall, 1959) Ihneď nachádzame paralelu medzi problémom z USA v minulosti a problémom Slovenska v súčasnosti. Aj na Slovensku žije menšina, ktorá síce nemá svoje rezervácie, ale akosi si ich sama vytvorila. Rómovia. Stratili svoju pôvodnú hrdosť a uplatnenie ako kočovný národ, boli donútení žiť v bytoch, ktoré absolútne popierali ich kultúrne tradície a neumožňovali im žiť spôsobom vyhovujúcim ich kultúre a mentalite. Dnes je tu opäť hospodárska kríza a Rómovia sa sami segregovali do osád, ktoré všetci považujeme za veľký problém našej spoločnosti. Naša vláda, presne tak ako vláda Spojených štátov vtedy, stojí pred problémom, ako riešiť tzv. rómsku otázku a nenachádza odpoveď. Možno práve preto, lebo presne tak ako establišment USA vtedy „ich spravuje bez toho, aby sa naučila niečo o ľuďoch, ktorých riadi.“ (Hall, E. T., 1959, str.23) Skúsenosti s rómskou komunitou jasne ukazujú, že „kultúra sa nedá skryť ani zmeniť ako kus šatstva.“ Ako hovorí autor „Most of our difficulties (US) stem from our ignorance“ (Väčšina našich problémov (US) má korene v ignorancii – preklad autorka., Hall,1959,str.23). Nielen týmto citátom, ale celým svojím dielom nás – a hlavne Američanov – Hall nabáda oboznamovať sa a študovať iné kultúry, nielen z dôvodu, aby sme ich poznali, ale hlavne preto, aby sme spoznali sami seba, našu vlastnú kultúru. Čím viac kultúr poznáme, tým viac poznávame sami seba a vieme, nachádzať riešenia konfliktov, ktoré práve dnes, v období globalizácie vznikajú . „V snahe nájsť objektívne kritériá na porovnávanie viacerých kultúr vybral Hall na základe pozorovaní kritériá, ktoré kvalifikujú každý kultúrny systém. Podľa neho každý kultúrny systém musí :

- A) Vychádzať z biologickej aktivity, ktorú zdieľa väčšina iných rozvinutých živých foriem. Je veľmi dôležité, aby neexistovalo prerušenie kontinuity s minulosťou.
- B) Musí byť schopný analýzy vo vlastných podmienkach bez ohľadu na iné systémy a organizovaný tak, že obsahuje izolované časti, ktoré je možné spojiť do komplexných jednotiek/celkov a paradoxne-
- C) Vybudovaný (constituted) tak, aby odrážal celý zvyšok kultúry a odrážal sa v celom zvyšku kultúry.“ (Hall,1959,str.38)

Tieto kritériá sú založené na priamom pozorovaní skutočného fungovania kultúrneho systému, v tomto prípade jazyka. Kritériá z antropologického hľadiska sú pevne dané. Existuje desať oddelených druhov ľudskej činnosti, ktoré Hall pomenoval PMS= primary message systems (primárne systémy odovzdávania správ). Iba v prvom z nich sa nachádza jazyk. Ostatné predstavujú nelingvistické formy komunikačného procesu. Keďže tieto systémy sú navzájom úzko prepojené, môžeme začať skúmať ktorýkoľvek z nich a dospieť k celkovému výsledku.

„Primárne systémy odovzdávania správ sú:

1. interakcia
2. asociácia (združovanie sa)
3. podmienky prežitia
4. bisexualita
5. teritorialita
6. časovosť
7. učenie sa
8. hra
9. obrana
10. využívanie materiálov“ (Hall, 1959, str. 38)

1. Interakcia

„Byť živým znamená reagovať na okolie, ak tak nerobíme, sme mŕtvi. Jednou z najrozvinutejších foriem interakcie je reč, ktorá je posilnená tónom hlasu a gestami. Písanie je špeciálnou formou interakcie, ktorá využíva určitý súbor symbolov a špeciálne vyvinuté formy.“ (Hall, 1959, str.39) Interakcia sa uskutočňuje v čase a priestore. Aby sme pochopili vzájomnú prepojenosť jednotlivých PMS, treba uviesť, že vyučovanie, učenie sa, hra a obrana tiež predstavujú určitý druh interakcie. Ak by sme aplikovali toto PMS na súčasnosť, stále viac je zjavné, že hlavne mladá generácia komunikuje prostredníctvom médií a sociálnych sietí a menej využíva osobné stretnutia a rozhovory, čo má samozrejme dopad aj na spoločenské a ekonomické záležitosti. V tomto smere by mohla zohrávať väčšiu úlohu práve škola, ktorá sa však skôr prispôsobuje trendu akoby pôsobila proti nemu. Zadaná úloh sú stále viac na internete a ústne skúšanie je skôr výnimkou ako pravidlom, čo je v príkrom rozpore s požiadavkami doby, kedy zamestnávateľia vyzdvihujú pri zamestnávaní ľudí komunikačné zručnosti. Ako majú budúci zamestnanci tieto schopnosti získať, ak sa na školách preferuje písomné testovanie?

2. Združovanie sa

Všetky živé organizmy sa združujú. Telo je vlastne súborom buniek, z ktorých väčšina má svoju špeciálnu funkciu. Takže združovanie sa začína spojením dvoch buniek. Ak pozorujeme kultúru daného národa, či skupiny, pozorujeme ako sú rôzne spoločnosti organizované a akú majú štruktúru. (Hall, 1959, str. 39) Mnohé problémy v dnešných vyspelých štátoch s menšinami vznikajú práve v dôsledku nepochopenia ich kultúry, čo sa týka rozdielneho chápanie tohto PMS. Nemusíme ísť príliš ďaleko. Už spomínaná rómska komunita je zvyknutá stretávať sa so širokou rodinou a priateľmi oveľa častejšie, dá sa povedať denne. Preto bol pre nich aj model bývania v panelových malých bytoch v zásade neakceptovateľný, keďže im neposkytoval priestorové možnosti pre ich zvyklosti.

3. Podmienky prežitia

To, čo potrebujeme vedieť o každej živej bytosti je, čo potrebuje, aby prežila. K štúdiu tohto PMS patrí všetko od stravovania sa jednotlivca až po ekonomiku krajiny. Ak hovoríme o prepojení jednotlivých PMS, treba spomenúť napr. špeciálne konverzačné zvyklosti pri jedení. Existujú striktné tabu ohľadne konverzačných tém pri stolovaní, ako sú napr. určitý druh slov, ktoré používame alebo zvyklostí, ktoré dodržiavame. Sem patrí aj práca, ktorá však môže byť vysoko hodnotená v jednej

kultúre a nižšie v druhej. (Hall, 1959, str.41) E. Vehnerová, napr. vo svojom výskume, ktorý uskutočnila v roku 2003 medzi slovenskými a nemeckými manažérmi pracujúcimi v jednej zahraničnej firme na Slovensku zistila, že Slováci dávali na prvé miesto hodnotového rebríčka rodinu, zatiaľ čo Nemci prácu, až potom rodinu. "Čo je jeho hlavným cieľom? Jeho hlavným cieľom je uskutočňovať obchod či inú transakciu/aktivitu tak, aby čo najmenej narušil život svojej rodiny. Jeho práca nemá zapríčiniť stres v rodine. V súčasnosti ho viac zaujímajú výsledky v práci. (S) Vyšplhať sa po rebríčku vlastných úspechov až na vrchol moci." (Vehnerová, 2003, str. 70-71) Ak chceme riešiť súčasnú ekonomickú krízu, mali by sme viac využívať výskum v oblasti spoločenských vied, hlavne v oblasti interkultúrnej komunikácie, lebo ako sa ukazuje, kultúra veľmi hlboko zasahuje správanie, pracovné nasadenie či životnú orientáciu ľudí, a tu treba podľa nášho názoru hľadať skutočné východiská. Ako sme už spomenuli Slováci kladú rodinu a jej záujmy na prvé miesto, a preto sa asi neuplatňuje mobilita pracovnej sily na Slovensku v takej miere, ako je tomu napr. v USA. Samozrejme, že to nie je jediný faktor, ale pri posudzovaní je veľmi dôležitý. Slováci aj v minulosti (začiatok 19. storočia) boli v prípade krízy ochotní opustiť svoje rodiny a ísť na zárobky do cudziny. Aj dnes si nezamestnaní zo Slovenska, a hlavne z tých oblastí, ktoré sú známe vysokou mierou nezamestnanosti, hľadajú prácu a pracujú mimo svojho bydliska, avšak ako náhle majú inú možnosť, uprednostnia život s rodinou.

4. Bisexualita

„Sexuálna reprodukcia a diferenciácia formy a funkcie popri sexuálnych líniách (bisexualita) je tiež hlboko zakorenená v histórii. Jej primárna funkcia sa dá najlepšie vysvetliť potrebou poskytovať rôznorodé kombinácie genetického materiálu ako prostriedku uspokojovania zmien v prostredí. Bez sexu, potomstvo sleduje len jednu líniu a zachováva len jednu sadu charakteristických vlastností. U ľudí sú genetické kombinácie prakticky neobmedzené.“ (Hall, 1959, str.42) Sexuálne správanie sa líši od kultúry ku kultúre. Hall uvádza príklad z Iránu, kde sa od mužov očakáva, že prejavia navonok svoje city, preto muži v Iráne čítajú poéziu, sú veľmi citliví a majú veľmi vyvinutú intuíciu na rozdiel od žien, od ktorých sa očakáva, že budú chladné a praktické. V mnohých kultúrach je tomu presne naopak. Možno to je jeden z dôvodov, prečo sú príslušníci iných kultúr neúspešní, keď sa snažia v rámci rôznych misií nastoliť nový poriadok v krajine. Paradoxom je, že pre príslušníkov západnej kultúry sú ženy v Iráne potláčané, ale ak sa od nich očakáva, že budú praktické, ako matky stoja na čele rodiny a ich synovia ich poslúchajú. Možno by sa mali politické riešenia hľadať práve prostredníctvom žien, a nie mužov, ktorí síce krajinu riadia, ale v konečnom dôsledku sú len synmi svojich matiek.

5. Teritorialita

„Je technický pojem, ktorý používajú etológovia, aby popísali zaberanie majetku, využívanie a obranu územia zo strany živých organizmov.“ (Hall, 1959, str. 45) Dejiny ľudstva sú vlastne len záznamom zabratých území a obrany území pred vonkajším nepriateľom. Ak sa pozrieme na súčasné vojenské konflikty vo svete, môžeme to len potvrdiť. Ako príklad by sme uviedli vojnové konflikty, ktoré vznikli v posledných desaťročiach na území bývalej Juhoslávie. Klasickým príkladom teritoriality je boj o Kosovo, hlavne o jeho severnú časť, ktorá bola prevažne obývaná Srbmi, a kde majú Srbi svoje svätyne. To je aj jedným z dôvodov, prečo tak urputne bojujú proti uznaniu Kosova ako samostatného štátu. Avšak s teritorialitou sa

stretávame aj v ekonomike. Je to vlastne rozdelenie územia na rôzne obchodné celky, či združenia a môžeme nachádzať množstvo príkladov ako využiť toto PMS na zlepšenie ekonomiky. Priestor (teritorialita) je rôznymi spôsobmi veľmi úzko spätý s kultúrou. Je známe, že tým ako ďaleko či blízko sme od niekoho vzdialení dávame najavo svoj vzťah k danej osobe, problémom však môže byť, ak sa stretnú zástupcovia z dvoch úplne protikladných kultúr a budú sa správať podľa svojich zvyklostí, čo môže niekoho aj uraziť či minimálne uviesť do rozpakov.

6. Časovosť (temporality)

„Časovosť je úzko prepojená so životom takými rôznymi spôsobmi, že ju môžeme len ťažko ignorovať.“ (Hall, 1959, str. 46) Napr. rozdelenie spoločnosti do vekových kategórií, či čas kedy jedávame patria do tejto PMS, ale samozrejme súvisia aj s inými (napr. so združovaním sa).

7. Učenie

„Učenie sa stalo adaptívnym mechanizmom, keď sa mohlo začať šíriť v priestore v čase prostredníctvom jazyka. V poslednom čase sa mnohí psychológovia zaoberajú teóriou učenia.“ (Hall, 1959, str. 46) Problémom je, že ľudia z rôznych kultúr sa učia učiť sa rôznymi spôsobmi a ak sa už raz naučili učiť sa určitým spôsobom, je pre nich veľmi ťažké naučiť sa to iným spôsobom. Kultúra odráža spôsob akým sa človek učí, pretože kultúra je naučené a zdieľané správanie. Hall vidí problém v tom, že Američania si myslia, že ich spôsob učenia sa je najlepší a najrozvinutejší a nie sú ochotní akceptovať iné kultúry s ich chápaním vzdelávania. Spôsobuje to problémy hlavne vtedy, ak americkí manažéri, či personalisti sa snažia zaškoliť zamestnancov z inej kultúry. (Hall, 1959, str. 46-47) Táto problematika je natoľko rozsiahla, že by potrebovala oveľa väčší priestor ako je v možnostiach nášho príspevku.

8. Hra

V procese evolúcie bola hra relatívne zriedkavá, ale dnes vnímame hru a učenie ako dve neoddeliteľné súčasti. Je dokázané akú veľkú úlohu zohráva hra pri rozvoji inteligencie. Niektoré hry, ako napríklad šach, sú prejavom určitého intelektuálneho vývoja. Hall vidí paralelu aj medzi obranou a hrou, napríklad v tzv. vojenských hrách. Problémom európskych hier je, že sa v nich často objavuje súťaživosť, čo môže byť výhodou ale zároveň aj nevýhodou. (Hall, 1959, str. 52-53) Ak hovoríme o vojenských hrách na počítači, ktoré imitujú skutočný boj a zabíjanie, musíme konštatovať, že napriek nesporným prínosom akým je napríklad rozvoj strategického myslenia, či pohotovosti rýchlo reagovať, prinášajú so sebou aj veľkú mieru agresivity a v niektorých prípadoch dokonca stotožnenie sa hrajúceho s hrou do takej miery, že nevie odlíšiť hru a realitu. V tomto smere vidíme nový priestor na skúmanie hier iných kultúr, ktoré by mohli západnú kultúru obohatiť a viesť do nej menej násilia a viac edukačných prvkov.

9. Obrana

„Obrana zohrávala a zohráva v živote človeka a zvierat obrovskú úlohu. ... Človek si vypracoval obranné techniky nielen v rámci vojenských postupov, ale aj v rámci náboženstva, medicíny či vynútiteľnosti práva.“ (Hall, 1959 str. 53) Tým sa bráni nielen voči násilným silám zvonka, ale aj voči nepriateľským silám v rámci

ľudskej spoločnosti, ba dokonca voči nepriateľským silám v samom sebe. Z interkultúrneho hľadiska je najviac preskúmaná oblasť náboženstva. Zatiaľ čo niektoré kultúry (napr. Američania) znížili spoločenskú hodnotu náboženstva, iné chápu mnohé činnosti, napríklad zábavu, medicínu, šport či vedu ako súčasť náboženstva. Je tomu tak aj v prípade Navajov. (Hall, 1959, str. 52-53)

Mnohé dnešné konflikty dnes majú pôvod práve v náboženstve. Hall už pred viac ako päťdesiatimi rokmi nepriamo poukázal na problém islamu, keď uvádza, že " Ľudia na západe majú problém pochopiť rozsah akým sa infiltruje náboženstvo do života Arabov." (Hall, 1959 str. 54). Dá sa povedať, že predvídal problémy v arabskom svete, avšak vtedy jeho názory neboli také zjavne pravdivé ako dnes. Vidíme veľký prínos jeho diela práve v tom, ako kriticky sa pozeral na vlastnú kultúru a dalo by sa povedať, že ak by vtedajšia vláda USA, ako aj vlády po nej boli akceptovali jeho názory a pripomienky, možno by sa boli vyhli mnohým problémom a konfliktom, v ktorých sa USA angažovali.

10. Využívanie materiálov

„Aby živé organizmy mohli využívať prostredie, v ktorom žijú a žili, musia prispôbovať svoje telá tak, aby vyhovovali špecifickým podmienkam daného prostredia.“ (Hall, 1959, str. 56) Dnes človek vyvinul extenzie (extensions) pre takmer všetko, čo predtým robil svojím telom. Materiál a kultúra sú spolu úzko späté, pretože skoro každý PMS má svoje prepojenie s materiálom, napríklad čas a priestor sú merané prístrojmi...máme knihy, z ktorých sa učíme, existujú hračky na hranie, dokonca materiál môže označovať aj určitý status človeka. Hall ďalej zdôrazňuje význam prepojenia jazyka a materiálu. Podľa neho sa jazyk začal vyvíjať vtedy, keď človek potreboval vysvetliť ako sa čo vyrába, či spracúva a na to potreboval jazyk. (Hall, 1959) Aby sme si vedeli predstaviť, aký význam má táto PMS, predstavme si, aký prevratný zlom nastával vo vývoji ľudstva vynájdением a spracovaním plastov.

Na záver svojho príspevku by sme chceli upozorniť na to, že autor zastáva názor, že "kultúra nie je len jedna vec, ale komplexný súhrn činností, ktoré sú navzájom mnohými spôsobmi prepojené, sú to činnosti, ktorých pôvod je hlboko zakorenený v minulosti, kedy neexistovali kultúry ani ľudia." (Hall, 1959, str. 21) Považujeme za dôležité na to upozorniť, nakoľko mnohí antropológovia pred ním aj po ňom sú toho názoru, že kultúra je len jedna kategória, čo výrazne ovplyvňuje spôsob, akým ju skúmajú. V príspevku sme sa snažili len načrtnúť niektoré myšlienky v diele E.T.Halla a poukazať na ich aktuálnosť v dnešnom svete. Samozrejme, rozsah nášho príspevku neumožňuje zaoberať sa týmto dielom podrobne. Naším cieľom bolo, aby sme upozornili na široké možnosti uplatnenia interkultúrnej komunikácie v dnešnom svete.

Aké široké a rôznorodé sú možnosti bádania v tejto oblasti vystihuje citát z knihy:

„Každé PMS je očividne tak bohatý a komplexný, že sa môže stať predmetom celoživotnej práce.“ (Hall, 1959, str. 59)

Literatúra

1. ASANTE, M.K. – GUDYKUNST, W.B.: Handbook of International and Intercultural Communication, 2.vyd., Newbury Park, 1995, SAGE Publications. ISBN 0-8039-5868-4
2. GUDYKUNST, W.B.: Cross-Cultural and Intercultural Communication, Thousand Oaks, 2003, SAGE Publications. ISBN 978-0-7619-2900-0

3. HALL, E.T.: The Silent Language, New York, 1973, Anchor Books, ISBN 0-385-05549-8
4. JANDT, E.F. : An Introduction to Intercultural Communication, 4. vyd. , 2004, SAGE Publications Inc., Thousand Oaks, California. ISBN 0 7619-2847 –2
5. VEHNEROVÁ, E.: Profesionálna komunikácia v medzinárodnom kontexte, dizertačná práca, Bratislava, 2003.

Kontaktné údaje:

Ľubica Hulajová, Mgr.
Katedra anglického jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

E-mail: lubica.hulajova@euba.sk

ECONOMIC DIPLOMACY OF FINLAND: RAISING COMPETITIVENESS OF FINNISH ECONOMIC DIPLOMACY

Ivančová Ladislava

Abstract

The article analyses aspects of the organisational model of economic diplomacy of Finland as set out in the Action Plan on External Economic Relations of Finland. The author explores six objectives that Finland must meet in order to achieve successful development of new business opportunities in developing countries as well as enlarging current trade balance on existing markets. Internationalisation and export promotion for small and medium-sized enterprises are the key goals of Finnish economic diplomacy.

Keywords: Action plan on External Economic Relations, economic diplomacy, economic policy, organizational models of economic diplomacy, aims of economic diplomacy of Finland, internationalisation

Abstrakt

Článok sa zaoberá analýzou šiestich hlavných bodov Akčného plánu pre vonkajšie ekonomické vzťahy Fínska, ktorý bol prijatý za účelom podpory malých a stredných podnikov pri nadväzovaní obchodných vzťahov na rastúcich trhoch, či posilňovaní obchodnej bilancie na existujúcich trhoch. Zapojenie sa do medzinárodnej deľby práce a podpora exportu pre malé a stredné podniky sa stali hlavnými cieľmi hospodárskej diplomacie Fínska.

Kľúčové slová: Fínsko, hospodárska diplomacia, obchodná politika, organizačné modely hospodárskej diplomacie, ciele hospodárskej diplomacie Fínska, internacionalizácia

LIST OF TERMS AND ABBREVIATIONS

CEOs	Chief Executive Officers
EU	European Union
Finpro	national trade, internationalization and investment development organization in Finland
Finnvera	the official Export Credit Agency (ECA) of Finland, it seeks to safeguard the competitiveness of Finnish enterprises in export markets by offering them export and project financing, this specialised financing company owned by the State of Finland provides its clients with loans, guarantees, venture capital investments and export credit guarantees
NGOs	non-governmental organizations
SMEs	small and medium enterprises

Tekes	the most important publicly funded expert organisation for financing research, development and innovation in Finland
The FinNode Network	a global network of Finnish innovation organisations such as the Ministry of Employment and the Economy, the Ministry for Foreign Affairs, Finpro, Tekes (the Finnish Funding Agency for Technology and Innovation), Sitra (the Finnish Innovation Fund), VTT Technical Research Centre of Finland and the Academy of Finland. The Ministry of Education and Culture and the Confederation of Finnish Industries EK also participate in directing FinNode's activities
Team Finland	the network promotes Finland's external economic relations and country brand
WTO	World Trade Organisation

INTRODUCTION

Economic diplomacy is a tool for realizing national interests abroad. The role of the economic diplomacy is to help the Finnish entrepreneurs penetrate external markets or attracting investors from abroad to set up businesses in Finland as both are of vital importance to the country's economy, leading to an increase in employment. The goal of the Finnish government is to help globalize its brands in order to stay competitive and connected to the world supply chain. Competitiveness of Finnish enterprises in export markets means successful development of new business opportunities in developing countries as well as enlarging current trade balance on existing markets. Traditionally the role of foreign diplomacy in the ancient times up till the age of modernity had been to secure peace and safeguard transportation of goods from one country to another. After the World War II when peace was achieved in most parts of the world the focus of foreign diplomacy became international trade (Tóth, 2006). Countries endeavour to establish mutual economic relations in order to boost export of their goods and services – products of their economies – in exchange for imported goods or services striving to keep trade balance even, if not positive. In highly competitive environment of international trade and under the burden of current economic crisis no country can rely on old systems of doing economic diplomacy. This applies to big and small economies as well. Nowadays the popular mantra when speaking about state run organizations is that they should be run as efficiently as private businesses, but have all countries adopted this “new” approach? When browsing through the web pages of the Ministries of Foreign Affairs in Finland and Slovakia one can see a striking difference, firstly, in quantity and, secondly, in the content of the material published. The deliberate comparison of Finland and Slovakia stems from the fact that these countries state almost same like population – about 5 420 000 Slovak citizens compared to about 5 200 000 Finns. Therefore, Finland's *Action plan on External Economic Relations*, that is discussed in this article, might serve as a model for Slovak economic diplomacy makers especially for its detailed action plan on international economic diplomacy, as well as for an ambitious organisational model of the current economic diplomacy of Finland.

1 BACKGROUND TO FINNISH ECONOMY

According to the 2012 Index on Economic Freedom Finland scores as 17th freest country to start an enterprise or make an investment in (source; heritage.org). Its best-known international brands are Nokia – mobile phones supplier, Fiskars - global supplier of branded consumer products for the home, garden and outdoors, KONE - elevator and escalator supplier, Fazer - food consortium, Finlandia Vodka - spirits, Tikkurila - paints, and many other international brands operating mostly in industries such as metals and metal products, electronics, machinery and scientific instruments, shipbuilding, pulp and paper, foodstuffs, chemicals, textiles, clothing. To illustrate Finland's Trade; exports make \$73.7 billion with major markets EU 55%, Russia 9.4%, U.S. 5%, China 4.7%. Imports stand for \$72.2 billion. Major suppliers to Finland are; EU 55%, Russia 18.8%, China 7.3%, U.S. 3.7% (source; state.gov.). Finland's Gross Domestic Product in 2011 was \$255.3 billion (source; ibid.). As stated in the Government Programme approved in June 2011, *“Finland strives to influence international economic development to attain a stable and balanced development of the world economy and to promote Finland's own commercial and economic interests. The Government will prepare a cross-sectoral action plan on Finland's external economic relations. Implementation of the programme will support employment in Finland, particularly the internationalisation of small and medium-sized enterprises (SMEs).”* (source; <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/en.jsp>)

2 KEY POINTS OF FINLAND'S ACTION PLAN ON EXTERNAL ECONOMIC RELATIONS

On 22 August 2011, the Finnish Government appointed an expert working group to support the preparation of the Action Plan on improvement of traditional system of trade promotion of Finnish companies aspiring to penetrate external markets or attracting investors from abroad to set up businesses in Finland as both are of vital importance to the country's economy. The plan, however, also reflects development in the organisational/institutional model of Finnish economic diplomacy. According to Pajtinka (2007) there are three basic types organisational models of economic diplomacy, however, taking into account conditions of diplomatic practice, the author explains that there is not an organisational structure applied in its clear form. Most of models are combinations of unified, competition and third-agency model. The Finnish model appears to be a combination of the three mentioned models.

The working group consisting of experts, CEOs of large corporations examined the Finnish system of promoting exports and internationalisation and consulted organisations active in the field and their customer groups. The final report identified the following objectives that Finland must meet in order to achieve successful development of new business opportunities in developing countries as well as enlarging current trade balance on existing markets. For Finland's diapason of actors in economic diplomacy and external relations these six key points of interest have been identified: *a strategic and long-term approach, a system enabling cooperation, a customer-orientated approach, ensuring a level playing field with international competitors, ability to foresee changes and to map and utilise new opportunities and extensive and effective exertion of influence.* In the final report, the

working group proposed actions for attaining these goals. The proposed measures present a coherent whole.

The key players in this initiative leading to creation of a cohesive well-functioning systematic approach called: "The external economic relations network: Team Finland" will include a broad scheme of actors. As the *Action plan on External Economic Relations* passed by the Finnish government as of May 16, 2012 mentions, the key actors who are relevant partners for cooperation in the field of foreign economic diplomacy should include organisations operating within the country and those doing their work on promoting Finland globally. Most notably these organisations will cooperate under the new system; Ministry of Employment and the Economy, Ministry for Foreign Affairs, Finnish Foreign Service, Ministry of Education and Culture, Centres for Economic Development, Transport and the Environment, network of Finnish missions, NGOs, The FinNode Network, Finpro, Finvera, Tekes, academics, entrepreneurs, SMEs. To achieve the objectives mentioned above the working group points that it is necessary to follow trends and respond to the new global division of responsibilities, the shift of the economic focus towards the emerging economies, and changes in international business. Finland is ready to build its growth relying less on the European internal market but establishing business relations with emerging countries outside the EU. Asia, Russia, Latin America and Africa are now territories on the focus of international trade interests with decreasing importance of Europe and the United States. European internal market will continue to be significant for Finnish SMEs. Emerging markets which are often bound to political situation in a country have to be closely studied to eliminate barriers to trade and to solve problems related to the regulatory environment. To be able to compete with other countries Finland must be an environment that attracts investments, highly skilled workers and offers added value to its products and services. The possibility of growth for Finland is seen in innovation and undertaking new business activities in these fields; services, digitisation, climate change, sustainable use of energy and natural resources, urbanisation and ageing of population. These trends that will have a profound impact on business in the coming years as they will create opportunities for business activities that offer solutions which enable environmental and social sustainability. Issues related to climate change and the environment will become more prominent on the trade policy agenda because the trend is towards green economy, production with lowered CO₂ emissions. This is perceived as competitive edge for Finland due to its expertise in environmental technology products and solutions. Another new markets are presented through Finnish missions in the countries where they help to fight poverty. These countries are viewed as future partners in commerce. Environmental issues and other social responsibilities of businesses have become increasingly important in business operations.

2.1 NECESSITY OF DEVELOPING CURRENT APPROACH

There is a wide range of actors involved in Finnish external economic relations and the promotion of exports and internationalisation. At the level of central government, the services are concentrated in the Ministry of Employment and the Economy and the Ministry for Foreign Affairs. The Ministry of Employment and the Economy has the overall responsibility for promoting the internationalisation of companies as a part of industrial policy. Policies on innovation, energy, internal market, competition and employment have implications to external economic relations. The Ministry for Foreign Affairs and the network of Finnish missions support

the work considerably by influencing the business operating environment through trade policy, public diplomacy and promotion services. There are separate organisations involved in activities that promote exports and internationalisation of companies and operate under the auspices of the Ministry of Employment and the Economy. These include Finpro, Centres for Economic Development, Transport and the Environment, Finnvera, Tekes. In addition, the Ministry of Employment and the Economy provides support through budgetary funds to some independent organisations promoting the internationalisation of companies. However, the various actors promoting exports and internationalisation lack common goals, and this lack has diminished the effectiveness of their activities. In the “Team Finland” report, two problems were noted: an organisation-orientated approach and the restricted contents of the activities. According to the report, the ensemble’s ability to set goals and priorities for the activities is weak. The work of the various actors is fragmented and not based on clear and explicit common goals. The system lacks foresight and has a poor ability to utilise new opportunities and build partnerships. Due to the state of central government finances, the resources allocated to actors promoting exports and internationalisation are unlikely to increase substantially. This situation further emphasises the need to improve cooperation. The fragmentary nature of the system has also been recognised as a problem and named as a priority development target in domestic and international evaluations. For SMEs, it is difficult to recognise and identify among national actors and services the regional and provincial services that support local businesses.

2.2 Goals and actions

The changes in the world economy have been rapid, and the key trends are expected to continue. The development of the global economy will impact all public policy, making it necessary that the activities of different administrative branches and priority-setting are coherent. Finnish external economic relations must also be based on strategic involvement of all administrative branches. A strategic body—the Team Finland steering group—will be established and tasked with planning and updating the strategy. The priorities of the strategy work may be thematic, regional or combinations of the two aspects, such as focusing on cleantech business in the implementation of the programme, and they should be more detailed and employ a longer-term approach. The aim is to appoint a small group with members who have extensive and versatile experience in terms of external economic relations. The steering group will be appointed for the Government’s term of office and should be independent and based on expertise something unheard of in Slovakia where state officials and their close circles still nurture nepotism on the expense of the whole nation. This strategy will be updated at the end of each year, and its implementation is monitored with a mid-year review. Thus, strategic work will provide tools for budget negotiations in the autumn and for the performance target negotiations between ministries and organisations operating under them. This will also enable the Action Plan on External Economic Relations to be tied in with other tasks assigned to government agencies. Strategic work shall be as transparent as possible, and the proposals made by the steering group will be public. Finland’s country promotion for external economic relations will be integrated into the Action Plan. The annual updates to the strategy will take account of the priorities and key projects of country brand communications.

2.3 A NETWORK ENABLING COOPERATION

The implementation of the joint strategy requires, in Finland and abroad, a system that is able to carry out the practical implementation of the strategy. The habit of focusing on one's own organisation and defending one's own territory must be broken. The arrangements shall be made within the ministries' current budgetary framework and using the current resources more efficiently. The core idea is a network structure that operates in Finland and abroad. The network will operate under shared strategic steering for the various actors involved and efficient incentives will be created for the implementation of the joint strategy. The network will be built applying the principles of a report that was based on the Government Programme adopted in June 2011 and drawn up by the ministries (Ministry for Foreign Affairs, Ministry of Employment and the Economy, Ministry of Education and Culture). In Finland, ministries will allocate sufficient funds from their operating expenses to Team Finland activities and report annually to the network steering group on the implementation of the strategy in their respective sectors. The aim is to support the implementation by creating incentives at the level of organisations and individual employees (including linking the operating appropriations of organisations and units to performance targets, career development and rewards to employees). The network shall have mechanisms for joint customer management and communications. Shared premises for the Foreign Service and other actors representing Finland will be supported when they serve operational and economic efficiency. The core task of the network will be to implement the strategy drawn up by the Team Finland steering group and to apply it in a manner that suits the local conditions. The cooperative framework of actors representing Finland will be enhanced by integrating the cooperation programmes into annual planning of each organisation. Where appropriate, current bilateral cooperation agreements will be replaced with joint agreements between Finnish missions, Finpro and the Finnish cultural and academic institutions. The cooperation programmes will also be connected to the agreements.

2.4 CUSTOMER ORIENTED APPROACH

The customer-orientated approach of the new model is a key challenge for the Team Finland network. Customer care must be based on a holistic and long-term approach. The organisation must serve businesses without them having to look for each service separately. The model must meet the needs of Finnish companies of different sizes that operate in various fields and which are at different stages of internationalisation as well as the needs of companies investing in Finland. The level of competence and quality of service of the entire group of actors involved must be improved. Where relevant, the commercialisation of services must also be improved. One of the key goals of the Team Finland concept is to provide companies with a single point of contact that will direct them to different services and provide expert guidance on the contents of the services. The aim is not to create a new customer service organisation. Instead, the reforms must be based on enhancing cooperation among the existing actors. For the network to be as functional as possible, the competences of the personnel of all organisations belonging to the network must be improved in Finland and abroad. The appointed persons, mainly officials from the Ministry for Foreign Affairs, must have relevant education and experience.

Coordinators will ensure that customers are served as a team and that companies have access to the countryspecific knowledge that has been built up in the network. A separate network will be set up for *each* country, especially for countries of growing economic importance. As the world economy has recently undergone sweeping changes and economic questions have gradually become central to international politics, the responsibilities of the Finnish Foreign Service have grown. In short, it must defend Finnish trade interests and secure good growth conditions for the Finnish economy. Education and training on economic policy and export activities will be stepped up in the Ministry for Foreign Affairs. The development project must be implemented in a way that provides companies easy access to all public services provided by organisations promoting exports and internationalisation, including financial, consultancy and support services. The aim is to provide services especially to the most promising companies seeking growth through internationalisation. Companies will be directed to services that suit them best, regardless of which organisation they contact first. Government services facilitating the market access of Finnish companies will be developed in which different national actors, such as the Ministry for Foreign Affairs, the Ministry of Employment and the Economy, Centres for Economic Development, Transport and the Environment and the network of Finnish missions, improve their dialogue with Finnish companies. The consultation and involvement of private and third sector stakeholders, including NGOs, in trade policy decision-making and implementation will be improved. The parties of the Team Finland network will exchange information about the goals of companies and provide the companies information on changes in the foreign regulatory environment affecting their business activities. In order to improve customer service and cooperation among public authorities, a joint database will be set up for all relevant public authorities and bodies. The database will include information on problems companies are facing and measures for solving the problems. On the domestic level, the focus will be on improving the capacities of the centres for economic development, transport and the environment to distribute information and engage in dialogue, especially on matters that are central to the international activities of companies. To improve the competence of the entire network, separate extension studies will be tailored for the field in Finland in cooperation with universities. The studies will cover topics related to international economy, trade policy and the internationalisation of companies. Competences will also be enhanced by increasing personnel mobility between central government bodies and the private sector and between different ministries and Finnish missions abroad. Mobility will be supported through personnel exchange arrangements and a human resources policy that encourages task rotation. The growing importance of issues related to external economic relations will be taken into account when recruiting new personnel.

2.5 A LEVEL PLAYING FIELD WITH COMPETITION

Companies create competitiveness, but competitiveness can be supported through public measures, by encouraging companies and sharing the risks. It is important to ensure that Finnish companies have a level playing field with competitor countries. Supporting responsible entrepreneurship will give Finnish companies an additional asset. The aim is to continue trade liberalisation, to develop norms for trade and investment and to promote the internationalisation of Finnish companies. These goals are reached by actively influencing the common commercial policy and

the development of the internal market in the EU, by promoting exports and internationalisation and by ensuring competitive export financing for Finnish companies. Domestic factors include education, research and innovation systems, taxation and the availability of skilled labour. Logistics operating as smoothly and predictably as possible will also be increasingly important in the future. Trade policy has traditionally been based on mutual promotion of export conditions through trade liberalisation. However, in the world of decentralised production chains and international division of labour, the approach is no longer sufficient. The liberalisation of investment is also particularly important for a country like Finland that has the conditions required for high added value production. Finland aims to make optimal use of the opportunities presented by the EU common commercial policy. Multilateral arrangements will continue to be Finland's primary goal. Since achieving a comprehensive solution within the WTO is not in sight, in the coming years Finland will focus on the EU's bilateral or regional free trade agreement negotiations. The objective is that the EU negotiates agreements with countries and regions that are central to Finland's economic interests and, at the same time, clearly supports solutions that are in line with WTO rules. With respect to key topics, plurilateral agreements will be used when necessary. The long-term goal is to eliminate tariffs on all industrial products. Barriers to trade must be prevented and the transparency and fairness of regulatory systems sought. Technical regulations and standards are advised to be harmonised internationally. For agricultural products, the aim is to reduce external protection and trade-distorting subsidies, securing the basic conditions of production in Finland. Operations should be based on an analysis of the sectors and ways in which trade liberalisation best enhances Finland's competitiveness. Another aim is to further liberalise trade in services and to promote service exports along with the development of Internet services and Internet governance as well as rules concerning the field. Public procurement will be made more transparent and open to competition. The fight against climate change has made the cleantech industry one of the most rapidly growing sectors. The demand for cleantech products and services will improve export opportunities also for Finland, which hosts significant expertise in the field. It is important that Finland support the highest possible degree of liberalisation in the field and promote the related exports. Public regulation will be complemented with voluntary measures, such as corporate social responsibility initiatives and labelling systems regarding labour standards and the environmental impacts of production. The aim is to increase the related dialogue and promote corporate social responsibility initiatives while ensuring that they do not impose unnecessary restrictions on trade. Ensuring a level playing field will require that the entire system of external economic relations is allocated sufficient resources and that the resources are targeted appropriately in comparison with competitor countries. This applies to all branches of activity, including guidance and consultancy services, financing and subsidies to exports and internationalisation and the promotion of investment in Finland. The export industry must have access to a well-functioning export financing mechanism. Finnvera is introducing a new financing model which will enable Finnish exporters of capital goods to compete for orders on the global market with competitive financing conditions. It will be especially important to meet the financing needs of companies that are in the early stages of the internationalisation process.

2.5 TRADE POLICY

Finland's trade policy objectives will be promoted through the European Union, ensuring that they are mirrored in the EU's negotiation objectives in the WTO and in the EU's bilateral and regional free trade agreement negotiations. The pursuit of trade policy objectives with third countries will be enhanced within the framework of the EU common commercial policy. It will be ensured that the personnel resources allocated to the drafting of statutes are quantitatively and qualitatively sufficient.

2.6 PROMOTION OF EXPORTS

The provision of services to SMEs seeking growth through internationalisation will be prioritised in the activities of the Team Finland network. Members of the Government will be encouraged to participate in the promotion of exports and internationalisation within the framework of priorities chosen by the Team Finland steering group and with the support of organisations promoting exports and internationalisation by, for example, bringing along business delegations on relevant trips. The competence and professional skills of those working with companies will be improved in the entire service network, emphasising an active service culture, flexibility and cooperation. Companies will be made more aware of the services that are available, and the monitoring of how effective the activities are will be enhanced.

2.7 ALLOCATING RESOURCES

The system of external economic relations and the efforts for promoting exports and the internationalisation of companies forming a part thereof will be developed on the basis of existing resources, appropriations and personnel capacity. The aim is to maintain at least the current resource level and, if possible, to invest more in new projects and forms of operation that are considered to have potential for creating growing international business. The investments of competitor countries will be monitored with the aim of ensuring a level playing field for Finnish companies.

Rapid changes in the world economy require the system to have foresight and a forward-looking approach. The system must be able to map new opportunities and risks, identify partnerships and convey relevant information to the various actors in the network. The operating model must also support cooperation among Finnish companies in order to utilise the opportunities presented by global megatrends. Closer cooperation is needed between the public sector, companies and universities. Information cumulated in the business sector must be utilised more efficiently, and the experiences of large global companies must be used in supporting the internationalisation of SMEs that are boldly aiming to become truly global players.

2.8 PROMOTION ACTIVITIES

Promotion activities, including high-level export promotion trips, will be developed so that they become more systematic, better targeted and based on a longer-term approach and that their impacts are easier to measure. The planning and implementation of export promotion visits will make more extensive use of the input of various business sector organisations, such as the networks of start-up

companies, companies in the creative industry and women entrepreneurs. Export promotion trips by the Ministry for Foreign Affairs and the Ministry of Employment and the Economy will be initiated.

Promoting Finnish services, products and know-how abroad will be made more efficient, through means such as collaborative road shows organised by the network of Finnish missions, Finpro and other actors. Promotion activities will be focused especially on emerging markets, while keeping in mind the importance that the European market has, particularly for SMEs. The aim is to improve the continuity of export promotion.

2.9 PROMOTING INVESTMENT TO FINLAND

A national strategy will be drawn up on the promotion of investment. The strategy will comprehensively analyse industrial policy as a means to support investment, the sales and consultancy efforts targeted at foreign investors and the reinforcement of the country brand of Finland as a place to invest.

2.10 EXERTING INFLUENCE THROUGH THE EU

The protection of Finnish economic interests in the external economic relations of the EU will be emphasised more actively and systematically than before, especially in terms of the regulatory environment in third countries, the network of international trade agreements and the development of the WTO. The objective is to get the EU to prioritise markets and countries that are of primary importance to Finnish commercial and economic interests. The priorities will be promoted by actively influencing the European Commission and EU Member States in order to contribute to Finnish objectives. Exerting influence through the EU will also be enhanced in key decision-making and discussion forums, such as the G-20 forum, where Finland is not represented directly. The importance of lobbying will be taken into account in the training and orientation of government officials, aiming at consistent and coordinated exertion of influence.

CONCLUSION

The article deals with the new model of economic diplomacy that has been put into practice with the implementation of the *Action Plan on External Economic Relations of Finland*. Since Finland, similar to Slovakia in the number of population, shares most of its commercial policy with the European Union's policy, the success of its endeavour to establish business relationships within the EU, or on the markets of third countries depends solely on a good management of its economic diplomacy. The key role in promoting economic interests of the country belongs to the Ministry for Foreign Affairs followed by the Ministry of Employment and the Economy, Ministry of Education and Culture. Other players like government agencies, NGOs, state financing agencies participate in the EU as well as overseas. The model of Finnish economic diplomacy can be described as a combination of all three traditional models of economic diplomacy; unified model, competition model and a third-agency model.

BIBLIOGRAPHY

1. PAJTINKA, E.: Hospodárska diplomacia: Hľadanie efektívneho modelu riadenia alebo boj o obchodných atašé? In: Mezinárodní politika, ročník 31, č. 10 (2007), s. 16-18. ISSN 0543-7962
2. Prime Minister's Office, Finland: An Action Plan for External Economic Relations: Government resolution of May 16, 2012. Downloaded from:
3. TÓTH, Ľudovít – Horváthová, Katarína (2006): Hospodárska diplomacia. Bilaterálne vzťahy. Bratislava: Sprint, 2006.
4. www.mzv.sk
5. <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/en.jsp>
6. http://valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/periaatepaatokset/2012/taloudelliset_ulkosuhteet/en.pdf
7. <http://www.heritage.org/index/country/finland>
8. <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3238.htm>

Kontaktné údaje:

Ladislava Ivančová, Mgr.
Katedra anglického jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

E-mail: ladislava.ivancova@euba.sk

VPLYV JAZYKA, KULÚRY A INFORMAČNÝCH TECHNOLOGÍI NA KOMUNIKÁCIU V MEDZINÁRODNÝCH EKONOMICKÝCH VZŤAHOCH

Jurišová Erika

Abstrakt

Stupňujúci sa trend globalizácie vo všetkých ekonomických sférach, medzinárodná spolupráca a úzka prepojenosť spoločností, neustále rastúca migrácia na pracovnom trhu ako aj potreba flexibilnej komunikácie v medzinárodnom ekonomickom prostredí prinášajú so sebou požiadavku nielen na aktívne ovládanie cudzích jazykov ale aj na ďalšie komunikačné, interkultúrne a interpersonálne schopnosti. Autorka sa zameriava na významné faktory, ktoré vplyvajú na spôsob a formu komunikácie v medzinárodnom prostredí a ich vzájomné pôsobenie na úspešnosť a kvalitu ekonomických vzťahov so zahraničím. Zaoberá sa vzťahom medzi komunikáciou a kultúrou i efektívnym využitím interkultúrnej komunikácie v medzinárodnej tímovej práci. Následne skúma vplyv jazyka na spoluprácu v zahraničných firmách a moderné spôsoby komunikácie prostredníctvom informačných technológií. V závere definuje cieľ medzikultúrneho dialógu a jeho význam pre dynamickú európsku spoločnosť.

Kľúčové slová: interkultúrna komunikácia, kultúra, tímová práca, medzinárodné vzťahy, informačné technológie

Abstract

There is a growing trend of globalization in all economic fields, strong international cooperation, close interconnectivity of companies, the continuous migration on the job market and the need for active communication in international economic environment which brings the demand not only for fluent language skills but also for communicative, interpersonal and intercultural skills. The author focuses on important factors which influence the way and form of communication in the international environment. She concentrates on the relationship between communication and culture and the effective use of international communication in international team work. She deals with the impact of language on cooperation in international companies and modern communication ways using information technologies. Finally she defines the goal of intercultural dialogue and its importance for dynamic European society.

Keywords: intercultural communication, culture, team work, international relationships, information technologies

Úvod

V rámci integrácie a vzájomného ovplyvňovania sa ekonomických prostredí v celosvetovom meradle jedným z dôležitých aspektov konkurencieschopnosti a úspechu firiem a obchodných spoločností je prenikanie na medzinárodné trhy a rozvoj medzinárodnej ekonomickej spolupráce. Úroveň a kvalitu medzinárodných obchodných vzťahov vo veľkej miere ovplyvňujú prostriedky, formy a jazyk komunikácie. Úspech komunikácie často závisí od použitia vhodného spôsobu

nadviazania kontaktu, poznatkov z oblastí obchodovania a primeraného obchodného správania sa ako aj od znalosti kultúrnych zvyklostí a tradícií konkrétneho národa.

Naším cieľom bolo bližšie preskúmať závislosť medzinárodnej firemnej komunikácie od kultúry a jej špecifickej rôznorodosti. Zamerali sme sa na tímovú prácu a vplyv kultúry na nadnárodné tímy. Analyzovali sme ako moderné technológie menia zvyklosti a pravidlá komunikácie a v závere sme vyhodnotili rôzne formy modernej komunikácie a definovali vhodné prostriedky na vytvorenie úspešnej komunikačnej stratégie v medzinárodnom obchode.

Kultúra a medzinárodná komunikácia

Na komunikáciu v medzinárodných hospodárskych vzťahoch vplyva veľa faktorov a jedným z nich je vnímanie a chápanie jednotlivých kultúr a ovládanie princípov interkultúrnej komunikácie, od ktorej mnohokrát závisí úspešnosť medzinárodných vzťahov. Ako uvádza M. Zágoršková v dokumente „Medzikultúrne vzťahy a ich limity“ pri skúmaní medzikultúrnych vzťahov treba brať do úvahy aj medzinárodný trend smerujúci k unifikácii pravidiel a 'firemnej kultúry' takých aktérov ako sú medzinárodné organizácie, transnacionálne korporácie, nadnárodné inštitúcie, bankové domy a pod.“

Spoločnosť, v ktorej žijeme, určuje základný princíp nášho vnímania sveta a kultúra spoločnosti vplyva na naše správanie, vytváranie názorov a chápanie hodnôt od narodenia.

Kultúra predstavuje ucelený súbor tradícií, zvykov, rituálov, postojov, názorov, pravidiel a vzťahov, ktoré spájajú určité spoločenstvo ľudí v danom čase. Kultúra a zaužívané spôsoby verbálneho alebo neverbálneho prejavu ovplyvňujú našu komunikáciu a zasahujú do nášho každodenného života.

V dokumente UNESCO nájdeme kultúru definovanú ako „komplex špecifických duchovných, materiálnych, intelektuálnych a emocionálnych čŕt spoločnosti alebo sociálnej skupiny, ktorý zahŕňa spolu s umením a literatúrou aj spoločný spôsob života, životný štýl, hodnotový systém, tradície a vieru“ (UNESCO, 2002). Z uvedenej definície vyplýva, že každá kultúra si buduje vlastnú formu prejavu, rozvíja zaužívané postoje, názory a presvedčenia, stavia na tradičných hodnotách v svojom spoločenstve a tým formuje aj spôsob, nielen dorozumievania sa, ale vnímania príslušníkov iných kultúr. Podľa T. Novingera (2008) sa odhaduje, že 2/3 až 3/4 našej komunikácie sa uskutočňujú neverbálne, prostredníctvom správania, ktoré pochádza z našej kultúry. Veľakrát považujeme svoje správanie za správne a iný prejav sa nám zdá byť neprirodzený alebo nekorektný. Poznanie vlastnej kultúry už na úspešnú komunikáciu v globálnom hospodárskom prostredí nestačí a stále viac sa stretávame s potrebou naučiť sa vnímať a chápať aj iné kultúrne prejavy, vzťahy a tradície. Na pochopenie vzťahu medzi komunikáciou a kultúrou je potrebné premýšľať o súvisiacich komunikačných procesoch a nielen o samotnej komunikačnej udalosti. Napríklad, keď sa stretne trojčlenná skupina skúsenosť a tradície z iných kultúr, do ktorých patria. Keď sa jednotlivci začnú zúčastňovať na komunikácii s ostatnými členmi novej skupiny, vytvoria spoločné skúsenosti a nový spôsob komunikácie. Ak skupina pokračuje v ďalšej interakcii, súbor vzorov, zvykov a rituálov ich komunikácie sa bude ďalej rozvíjať. Niektoré z týchto kultúrnych charakteristík budú tak jasne viditeľné, že ak do skupiny nový účastník pristúpi, stretne sa so zavedenými komunikačnými pravidlami, ktoré si osvojí a prispôbi sa počas komunikácie. Noví členovia skupiny môžu v menšej alebo väčšej miere ovplyvniť kultúru skupiny, keď sa stávajú jej súčasťou.

Tímová práca je v dnešnej dobe bežnou súčasťou pracovnej náplne a je nevyhnutné venovať jej náležitú pozornosť, najmä ak ide o multikultúrny pracovný tím. M. Higgs (2006,163-164) definoval základné znaky tímu: „spoločný cieľ, vzájomná prepojenosť členov tímu, jasne definované úlohy a výstupy členov tímu, uspokojenie zo spoločnej práce, individuálna a spoločná zodpovednosť, synergické efekty spolupráce, právo rozhodovať“. Pre úspešné riadenie interkultúrneho tímu je potrebné pochopiť rôznorodosť vnímania hodnôt rôznymi národnosťami, ako to ukazuje rebríček hodnôt v jednotlivých národných kultúrach, ktorými sa zaoberal G. Hofstede, ktorý uskutočnil výskum na zamestnancoch spoločnosti IBM v 50 krajinách, 66-tich národnostiach. Na jeho základe vyjadril 4 dimenzie národnej kultúry, ku ktorým neskôr pridal aj piatu (Prucha, 2010 s. 81): mocenský odstup (power distance), vyhýbanie sa neistote (uncertainty avoidance), individualizmus-kolektivismus (individualism-collectivism), maskulinita-femininita (masculinity-femininity), dlhodobá- krátkodobá orientácia (longterm- shortterm orientation). Geert Hofstede vyčíslil tieto dimenzie indexmi pre jednotlivé národy a preukázal výrazné odlišnosti.

Moderné technológie v nadnárodnej ekonomickej spolupráci

Rozrastanie a prelínanie sa trhov a nové trhové príležitosti, zmenšujúci sa svet vďaka moderným technológiám a zvyšujúce sa požiadavky na znižovanie nákladov využívaním ekonomicky výhodnejších lokalít spôsobujú, že mnohé nadnárodné spoločnosti musia presúvať svoje kapacity do oblastí, v ktorých sú výrobné faktory finančne menej náročné. Spoločnosti podnikajúce a obchodujúce v medzinárodných rozmeroch musia mapovať tieto rozdiely a usilovať sa ich lepšie pochopiť, prispôbiť sa im a na ich základe zamedziť vznikajúcim konfliktom. Podľa M. Adámka (2008) jedným z hlavných aspektov vplyvajúcich na problémy obchodníkov a zamestnancov nadnárodných spoločností pracujúcich na zahraničných projektoch v multikultúrnych tímoch je jazyk, ktorý mnohokrát nie je rodným jazykom ani jedného člena tímu a „významne prispieva k informačným šumom znižujúcim efektívnosť práce a výsledkov“.

Dôležitou požiadavkou na fungovanie multikultúrneho tímu je zavedenie dobrého informačného a komunikačného systému. Pre celý multikultúrny tím, ako aj pre jednotlivých členov je dôležité, aby existoval informačný systém s otvorenou komunikáciou a možnosťou sa vzájomne vymeniť. Pred začiatkom práce tímu je potrebné definovať ciele a rozdeliť úlohy v tíme.

Komunikácia v medzinárodnom kontexte predstavuje kľúčový element nadviazania a udržiavania dobrých interkultúrnych vzťahov. V súčasnom globalizovanom svete je nevyhnutnou podmienkou pre každú úspešnú nadnárodnú firmu rozvíjať svoje interkultúrne komunikačné zručnosti.

Keď hovoríme o interkultúrnej komunikácii, môžeme ju definovať ako „schopnosť ovládať kultúrne odlišnosti noriem správania, hodnôt a konvencií, predpokladať očakávania, primerane tomuto rozdielu konať a verbálne, alebo aj neverbálne komunikovať (verbálne sa rozumie ovládanie jazyka, neverbálne v širšom zmysle znamená nielen poznať zákernosti takzvanej reči tela, ale aj pravidlá biznis etikety v rôznych kultúrach).“ (Borec, 2006)

Richard R. Gesteland (2002) vo svojej publikácii „Global Business Behaviour“ definuje štyri základné rozdiely v kultúrnej orientácii, ovplyvňujúce interkultúrnú

komunikáciu a medzinárodný obchod: kultúry orientované na dohodu proti kultúram orientovaným na vzťahy, neformálne kultúry proti formálnym kultúram, časovo ustálené kultúry proti časovom otvoreným kultúram, citové kultúry proti zdržanlivým kultúram. Na základe uvedeného rozdelenia je možné vytvoriť modely správania sa, definovať zvyky a tradície, ktoré ovplyvňujú spôsob komunikácie, obchodnú etiketu v jednotlivých kultúrach či krajinách.

Jazyk je nevyhnutnou súčasťou medzinárodnej spolupráce a od neho sa odvíja úspešnosť či neúspešnosť komunikácie. Práca v zahraničných spoločnostiach si vyžaduje aktívnu znalosť aspoň jedného jazyka, obyčajne jazyka, v ktorom sa komunikuje v danej spoločnosti. Naučiť sa rozprávať cudzím jazykom však stále nie je postačujúce najmä v prípade multikultúrnej spoločnosti, pretože ak sa stretávame alebo spolupracujeme s rôznymi kultúrami, musíme vedieť komunikovať a správať sa spôsobom, aký je pre nich prijateľný alebo zrozumiteľný.

Fungovanie ekonomických vzťahov si už bez existencie technologického pokroku v komunikácii ani nevieme predstaviť. Informačné a komunikačné technológie stále viac zasahujú do fungovania spoločnosti a menia náš každodenný život a vplývajú aj na globálne hospodárske prostredie. Firmy využívajú technológie takmer v každej oblasti svojej činnosti. Riadia procesy prostredníctvom pokrokových sieťových systémov, analyzujú a spracovávajú dáta pomocou komplikovaných programov, používajú rôzne digitálne médiá pri príprave a realizácii marketingových kampaní, komunikujú so zákazníkmi, dodávateľmi, partnermi a inštitúciami v domácom a zahraničnom prostredí pomocou moderných technológií. Ako uvádza T. Lacoma, technológie prinášajú pozitívny, ale aj negatívny efekt na medzinárodnú spoluprácu. Medzi pozitívne aspekty patrí rýchlosť, presnosť a konkurencieschopnosť. Rýchlosť umožňuje spoločnostiam reagovať na zmeny okamžite a komunikácia sa stáva progresívnou a mobilnejšou. Presnosť počítačových systémov nám umožňuje vyhnúť sa chybám a nedorozumeniam. Najnovšie technológie umožňujú rýchlu dostupnosť informácií, ako aj konkurencieschopnosť a schopnosť reagovať na meniaci sa trh rýchlo a adekvátne. Ako uvádza T. Lacoma, negatívny vplyv predstavuje chaos, ktorý prinášajú zmeny pri inováciách alebo zavedení nových systémov, rýchle zastaranie technológií, ktoré núti spoločnosti stále inovovať a investovať do najnovších technológií a kriminalita spojená s využívaním informačných technológií. Ohrozenie citlivých dát a informácií núti spoločnosti zabezpečiť ochranu svojich dát a poskytnúť istotu pre svojich zákazníkov. Napriek týmto negatívam sa požiadavka na informatizáciu a digitalizáciu našej spoločnosti a ekonomického sveta stala základnou úlohou pre fungujúcu medzinárodnú spoluprácu. Ako uvádza Emilia Škorecová v svojej práci „Informačné technológie ako faktor konkurencieschopnosti“: „Obdobie informačnej a vedomostnej spoločnosti stále viac potvrdzuje, že bez tvorivého využívania IT nie je reálne inovovať manažérsku prácu tak, aby zodpovedala potrebám konkurenčného súperenia v rámci EÚ i globálneho trhu.“

Rozvoj medzinárodného obchodovania, vytváranie internacionálnych výskumných tímov a inovatívne metódy vzdelávania priniesli so sebou nové spôsoby komunikácie, využívanie mobilných technológií, e-konferencií (telekonferencie, videokonferencie, videotelekonferencie), na ktorých dochádza k interakcii účastníkov prostredníctvom e-mailov, čítovacích správ, konferenčných hovorov. V internetovej komunikácii rozoznávame viaceré funkcie s rôznorodou hierarchizáciou. Keď sa sústredíme na jazykové funkcie definované Jakobsonom (poznávacia, emotívna, konatívna, metajazyková, poetická a fatická), nájdeme v internetovej komunikácii prostredníctvom verejného četu konverzačnú a fatickú funkciu, zatiaľ čo v

„instant messagingových“ programoch ako je SKYPE, ICQ, Messenger poznávacia mierne prevažuje nad fatickou, a to vďaka súkromnejšiemu charakteru konverzácie.

Žijeme vo svete, v ktorom médiá monitorujú každodennú realitu a celý náš život je prepojený médiami. Vďaka internetu sa dostávame k najnovším informáciám takmer okamžite, správy z aktuálnych udalostí sa šíria do všetkých častí sveta. Internet, ako aj televízia a rozhlas sú zdrojom obrovského množstva dát, ktoré dokážeme uchovať a analyzovať vďaka moderným technológiám. Využitím všetkých zdrojov a dostupných informácií sa dostávame k finálnemu cieľu úspešnej medzinárodnej komunikácie. Zámerom je vytvoriť vhodné podmienky na úspešný medzikultúrny dialóg ako ho v článku „Úloha médií pri podpore medzikultúrneho dialógu“ definuje L. Pomajbo: „celkovým cieľom medzikultúrneho dialógu je: presadzovanie medzikultúrneho dialógu ako procesu, v ktorom si občania EÚ môžu zlepšiť schopnosť vyrovnávať sa s rozmanitým európskym prostredím, ale aj prostredím v každom členskom štáte s koexistenciou rozdielnych kultúr a rozdielnej viery, vyzdvihnutiu medzikultúrneho dialógu ako príležitosti prispieť k rozmanitej a dynamickej spoločnosti nielen v Európe ale aj vo svete, zvyšovaniu povedomia všetkých obyvateľov EÚ so zameraním na rozvoj aktívneho európskeho občianstva, zvýrazneniu prínosu rozličných kultúr a prejavov kultúrnej rozmanitosti.“

Záver

Analýzou kultúry a jej špecifickosti sme zistili, že je jedným z kľúčových faktorov pre úspešnú realizáciu medzinárodných vzťahov a v medzinárodnej tímovej spolupráci tvorí neoddeliteľnú súčasť tímovej práce. Súčasne je aj predpokladom pre dobré pracovné vzťahy v nadnárodných spoločnostiach a znalosť kultúry pracovníkov môže pomôcť nielen riešiť vnútrofirmitné konflikty, ale aj im predchádzať. Výsledkom našej analýzy je aj zhodnotenie prínosu informačných technológií pri nadviazovaní medzinárodných kontaktov a budovaní komunikácie. Vďaka čoraz viac dostupnému internetovému spojeniu sa otvorili nové možnosti rýchleho kontaktu s možnosťou okamžitej odozvy a tým sa prekonal bariéry spôsobené vzdialenosťou a nepružnosťou tradičných komunikačných prostriedkov. Záverom možno konštatovať, že vytvorenie fungujúcich ekonomických vzťahov závisí od vhodného medzinárodného kultúrneho dialógu, ochoty spoznávať a akceptovať špecifiká iných kultúr a vďaka tomu efektívne spoločne pracovať na medzinárodnej úrovni.

Literatúra

1. Gesteland, R., 2002. *Global Erfolgreiches Verhalten und Verhandeln im internationalen Geschäft Business Behaviour* : Piper Taschenbuch, 2002, ISBN-13: 978-3492236867
2. HIGGS, M. 2006. *What Makes for Top Team Success? A Study to Identify Factors Associated with Successful Performance of Senior Management Teams* :Irish Journal of Management, vol. 27, no. 2. s. 161-188.
3. Jacobson, M.,1991. *Development Neurobiology*: Plenum Press, New York, 1991.
4. Ober, N., 2009. *Business Communication in Person, Print and Online*: SOUTH – WESTERN CENGAGE Learning, Wadsworth, 2009.ISBN: 978-1-111-5333168-3
5. Prucha, J. 2010. *Interkulturní psychologie*. Praha : Portál, s.r.o., 2010. ISBN 978-80-7367-709-1.

6. Sadri, H. - Flammia, M., 2011. *Intercultural Communication. A new approach to international relations and global challenges*: The Continuum International Publishing Group, 2011. ISBN: 978-1-4411-0309-3
7. Samovar, L. – Porter, R. – McDanel, R. – Roy, C., 2007. *Communication Between Cultures*. SOUTH – WESTERN CENGAGE Learning, Wadsworth, 2007. ISBN: 978- 1- 111- 34910-3
8. Stevenson, P., 1995. *The German Language and the Real World*: Oxford University Press Inc., 1995
9. Zágorská, M., 2009. *Medzikultúrne vzťahy a ich limity*: Medzinárodné vzťahy 2/2009.

Internetové zdroje

1. Adámek, M., 2008. Multikultúrne pracovné prostredie : eFocus, 2008.
2. <http://www.efocus.sk/images/uploads/adamek.pdf> [2012-06-05]
3. Borec, T., 2008. *Aj v biznis etikete platí iný kraj, iný mrav*, eFocus, http://www.efocus.sk/images/archiv/file_1157_0.pdf, [2012-06-07]
4. Immer, M., 2010. *Multinárrodný tím, zbytočná príťaž?*
5. http://www2.fiit.stuba.sk/~bielik/courses/msi-slov/kniha/2011/essays/esej2010_10-is-ximmerm.pdf html [2012-06-08]
6. Koh, Ch- Damien, J. – Soon, A.: *Cultural Intelligence and the Global Information Technology Workforce*. <http://www.culturalq.com/docs/Koh%20Joseph%20Ang%20IT%20Management%202009.pdf>
7. Lacoma, T., The Positive & Negative Effects of Technology in Business.
8. http://www.ehow.com/list_6943594_positive-negative-effects-technology-business.html#ixzz1xSJoKh6l, [2012-06-03]
9. Mochňanská, B. *Špecifiká a funkcie synchronizovanej komunikácie(chatu)* http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Slancova2/pdf_doc/mochnacka.pdf . [2012-06-03]
10. Novinger, T. 2008. *How Culture Affects Communication*.
11. <http://culturespan.blogspot.sk/2008/01/how-culture-affects-communication.html> [2012-06-04]
12. Pomajbo, L. *Úloha médií pri podpore medzikultúrneho dialógu*. <http://mediaetika.longtail.sk/?p=1654> [2012-06-08]
13. Škorecová, E. *Informačné technológie ako faktor konkurencieschopnosti*.
14. http://www.fem.uniag.sk/uveu2005/zbornik/zbornik/sekcia_4/skorecova.pdf [2012-06-07]
15. UNESCO, 2002. http://sk.wikipedia.org/wiki/Kult%C3%BAra_%28spolo%C4%8Densk%C3%A9_vedy%29#cite_note-1 [2012-06-075]

Kontaktné údaje:

Erika Jurišová, Ing. Mgr.
 Katedra anglického jazyka
 Fakulta aplikovaných jazykov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava

E-mail: erika.jurisova@euba.sk

CUDZÍ JAZYK AKO ZÁKLADNÝ PREDPOKLAD ÚSPEŠNOSTI INTERKULTÚRNEJ KOMUNIKÁCIE V OBCHODNÝCH ROKOVANIACH

Krempová Ľubica

Abstrakt

Interkultúrna komunikácia je závažnou a nevyhnutnou súčasťou vzdelávania, ktorou má disponovať každý absolvent Ekonomickej univerzity v Bratislave, keď sa bude chcieť pohybovať v multikultúrnom prostredí. Vo svojom príspevku by som chcela poukázať na niektoré problémy prekladu z jazyka do jazyka spojené s „falošnými priateľmi“ ale aj neologizmami a anglicizmami pod vplyvom globalizácie. Súčasne by som chcela študentov pripraviť na multikultúrne podmienky spojené s rozdielnosťou kultúr.

Kľúčové slová: multikulturalita, reálie, neologizmy, nárečia a hovorové výrazy, globalizácia, formálne a neformálne spôsoby správania sa pri obchodných rokovaníach, tlmočenie.

Abstract

Intercultural communication is a major and essential part of education, which every graduate of the University of Economics in Bratislava should possess, in case he or she would like to make their move in a multicultural environment. In my article I would like to point out some of the problems of translation from language to language associated with “false friends” together with anglicisms and neologisms as the impact of globalization. At the same time I would like to prepare students for multicultural conditions due to the diversity of cultures.

Keywords: multiculturalism, area studies, neologisms, dialects and colloquations, globalization, formal and informal ways of behaviour in business negotiations, interpretation, need of continuing education.

Úvod

Obchodné rokovania vedú ľudia, ktorí sú obyčajne vysokoškolsky vzdelaní nielen vo svojej odbornosti ale sú aj jazykovo vybavení. Otázka znie: stačí len jazykové vzdelanie, či schopnosť prekladať so slovníkom alebo translátormi? Určite nie. V rámci svojich predností musia byť nielen jazykovo vzdelaní, ale je nutné venovať zvýšenú pozornosť aj kultúre ľudí, ich histórii a krajine, zvykom a obyčajom.

Daniel Cohn-Bendit ako zakladateľ a prvý riaditeľ Frankfurtského úradu pre multikultúrnu spoločnosť povedal: *„Multikultúrna spoločnosť je tvrdá, rýchla, krutá a málo solidárna, vyznačuje sa veľkou sociálnou nerovnováhou“*. Ako vzor multikulturality môže slúžiť Kanada, ktorá sa od roku 1971 považuje za multikultúrnu spoločnosť z presvedčenia. Filozofia a politika multikulturality im pomáha zvládnuť multietnickú štruktúru obyvateľov už po tri desaťročia. Ako cestou teda treba ísť? Kultúry majú právo na to, aby boli uznané vo svojich rozdielnostiach, a boli

rovnocenné. Majú tie isté práva a povinnosti ako väčšinová kultúra a uznanie ich kultúrneho spoločenstva je takisto dôležitý prvok ako ich základné materiálne zabezpečenie a dodržiavanie ľudských práv. Platí to pre všetky kategórie.

Príprava na obchodné rokovania vyžaduje nielen odborné vzdelanie a základnú jazykovú výbavu. Človek by mal byť všeobecne rozhladený a predovšetkým pripravený sa na konkrétne rokovanie tak, že sa oboznámi s kultúrou, zvláštnosťami a osobitosťami konkrétnej krajiny alebo spoločenstva. Minimálny obsah poznatkov o cieľovej a taktiež vlastnej kultúre pri kontakte s inou kultúrou sú podľa Byrama (Multilingual Matters 1994: 51) nasledovné:

- ✓ spoločenská identita a spoločenské skupiny (vek, pohlavie, spoločenská trieda, región, zamestnanie);
- ✓ spoločenská interakcia (verbálne a neverbálne správanie, familiárnosť);
- ✓ viera a správanie (rutina, prirodzené správanie v skupine, morálne a náboženské viery v nich stvárnené);
- ✓ spoločensko-politické inštitúcie (inštitúcie štátu a hodnoty, ktoré reprezentujú, zákon, zdravotná starostlivosť);
- ✓ socializácia a kolobeh života (rodina, škola, zamestnanie, náboženstvo, vojenská služba);
- ✓ národná história (aktuálne a historické udalosti, považované za významné členmi spoločnosti, vytvárajúce identitu národa);
- ✓ národná geografia;
- ✓ národné kultúrne dedičstvo;
- ✓ stereotypy a národná identita (ich pôvod, autostereotypy, porovnanie).

Jazykové problémy vyplývajúce z nedostatočného poznania reálií

K mnohým nedorozumeniam dochádza v tejto súvislosti v lexikálnej oblasti. Vznikajú jazykové problémy, tiež nazývané „*falošní priatelia*“, po nemecky „*falsche Freunde*“, v angličtine ich poznajú ako „*false friends*“ a francúzština „*faux-amis*“. Uvediem niekoľko takýchto situácií.

Nedorozumenia vznikajú ako v preklade do nemeckého jazyka, tak i do slovenčiny. Nedávno bola diskusia ohľadom slova *Stückaktie*, ktoré bolo preložené ako kusová akcia. U nás ale také akcie nepoznáme. Keby si prekladateľ dal tú námahu a *pátral* viac, dostal by sa k výrazu *akcie bez nominálnej hodnoty*.

Vo Výpise so Živnostenského registra bola uvedená živnosť po nemecky ako *reglementiertes Gewerbe*. Len Živnostenský zákon upravuje aké živnosti poznáme. Preto pre *reglementiertes Gewerbe* je adekvátnym výrazom *viazaná živnosť*.

Ďalšiu oblasť, v ktorej treba pouvažovať o primeranosti výrazov, reprezentuje nemecký termín *Geldwäsche*. V žurnalizme je *pranie špinavých peňazí* primerané ale v právnych textoch je adekvátny frazeologizmus *legalizácia finančných prostriedkov z trestnej činnosti*.

Medzi ďalšie „*falsche Freunde*“ patrí slovo *Einspänner*. Práve na tomto pojme sa dá veľmi dobre demonštrovať nutnosť poznania reálií krajiny, ktorej jazyk sa učíme. Ak prídete do viedenskej kaviarne, ponúkajú v nej *Einspänner*. Podľa receptu je to stará viedenská špecialita – káva. Recept hovorí, že je to čierna káva v pohári (skle) servírovaná s veľkým množstvom šľahačky a práškovým cukrom. Čo je potom ale *Zweispänner* alebo *Dreispänner*?

Toto bol len prvý z významov slova *Einspänner*. Ďalší význam je sekcia v dome, kde je na podlaží len jeden jediný byt. Teda *Zweispänner* je dom, v ktorom

sú na jednom podlaží dva byty, *Dreispänner* sú tri byty na jednom podlaží, „*Mehrspänner*“ dom s viac bytmi na podlaží,... atď.

Ďalší z významov slova *Einspänner* je *jednozáprahový koč*, teda *konský záprah len s jedným zapriahnutým koňom*. Z toho zloženiny slova *Einspännergeschirr* alebo *Einspännerschere*.

Medzi „*falsche Freunde*“ patria niekedy aj číslovky, pretože až na milión (*die Million*) nemajú v nemčine a v americkej angličtine rovnakú číselnú hodnotu. Čo je u nás miliarda *die Milliarde*, to je v americkej angličtine *billion*. Náš *bilión* zase zodpovedá americkému triliónu. V britskej angličtine to teda nie sú „*falsche Freunde*“. *Milliarde* je *thousand million/milliard* a *Billion* je *billion*. Tieto formy sa už ale považujú za zastarané a aj tu sa stále viac presadzuje americký variant.

Správny výber zaužívaných frazeologizmov je v súčasnej nemčine problém ako aj voľba správneho variantu daného termínu. Napríklad pojem *pranie špinavých peňazí* je vhodný pre žurnalistiku, v právnych textoch sa odporúča frazeologizmus *legalizácia finančných prostriedkov z trestnej činnosti*.

Neologizmy

Ďalšou oblasťou, ktorá sa týka danej problematiky popísanej v stati sú neologizmy a hovorové výrazy mládeže a v nárečiach. Ak niekto povie, že jeho bydliskom sú *gebrauchte Bundesländer*, čo doslova znamená, použité alebo upotrebené spolkové krajiny, ako si to vysvetľujeme? Je to vlastne žartovná narážka na označenie bývalých východonemeckých spolkových krajín, ktoré nazývajú „nové“. Teda tieto by mali byť správne „staré“ spolkové krajiny, myslí sa tým bývalá Nemecká spolková republika.

Ak nás niekto aj v medzinárodnom styku *schnulpert*, čo to znamená? Má to sloveso pozitívny alebo negatívny význam, uráža nás niekto alebo chváli? To sú základné kategórie, ktoré by sme mali vždy rozpoznať. Sloveso *schnulpern* znamená, že nám niekto potriasa ramenom a vyjadruje veľmi priateľsky s potešením spontánnu radosť, či vzrušenie.

Gartenzwerg-Fraktion doslova preložené *frakcia záhradného trpaslíka*, nemá s politikou nič spoločné. Označuje ľudí, ktorý majú záhradu v záhradkárskej osade a prehnane veľa ju zdobia. *Gazellenfraktion* tiež nemá s politikou nič spoločné, hoci asociácie pri slove *frakcia* sú spojené takmer výhradne s politikou. U nás sa povie, že je niekto tenký ako prúťik, v nemecky hovoriacich krajinách je ako gazela. Teda *Gazellenfraktion* je skupina veľmi chudých až podvyživených žien alebo dievčat.

Jednou z najdôležitejších oblastí nášho života je finančná. Dáva základ pre mnohé nové výrazy aj ironického rázu. Pod slovným spojením *Geld des kleinen Mannes*, doslova preložené *peniaze malého muža* sa chápu euro bankovky do maximálnej hodnoty 50,-eur. Dotyční obyčajne nevyzdvihujú v automatoch väčšie peniaze a vyskytujú sa predovšetkým v nižších a stredných vrstvách spoločnosti. Títo ľudia obyčajne ani nevedia ako vyzerajú väčšie bankovky a keď ich dostanú do rúk, zvyknú ich prezerat' proti svetlu a čudovať sa.

Smiech cez slzy vyvoláva spojenie *Geldbörse aus Zwiebelleder*. Po slovensky *peňaženka v cibulovej koži*. Zakaždým, keď ju človek otvorí, aby zaplatil, vyhrknu mu slzy. Toto opisuje zívajúcu prázdnotu peňaženky.

Gebührenscout je vymáhač poplatkov. Po nemecky *Geldeintreiber*. Opäť jedna ukážka ako sa angličtina prepletá cudzími jazykmi.

Ak sa zamyslíme nad slovami ako napríklad *Rindersolarium*, akoby sme ho v rýchlosti pretlmočili pri nejakom neformálnom stretnutí alebo nenútenom rozhovore

počas prestávky rokovania? Dokázali by sme zareagovať a preložiť to slovo ako synonymum pre gril, sporák alebo piecku?

Ďalšia oblasť nášho života a reálií je stravovanie. Pri slove *Gänsesekt* by sme možno nevedeli, že ide o minerálnu vodu obohatenú kyselinou uhličitou, bežne nazývanú *Selter*. Čo by sme si však predstavili pod *Gärtnerwurst*? Je to kompozitum zložené zo slov *záhradník* a *klobása*, teda *záhradníková klobása* je vlastne šalátová uhorka. Keď je niečo *gebongt*, tak je to okay, človek s niečím súhlasí. Je to teda akási náhrada slova *einverstanden*.

Súčasťou nášho života je aj škola. Z tejto oblasti sa nám páči slovo *Verbalcheck*. Toto slovo označuje ústnu skúšku. Je to vlastne kompozitum z nemeckého a anglického slova. *Gedächtnisbanken* sa dajú doslova preložiť ako *pamäťové banky*. Sú to akékoľvek encyklopédie a príručky, v ktorých môžeme vyhľadať určité informácie bez toho, aby sme ich museli stále uchovávať v pamäti.

Veľa neologizmov vzniká v oblasti sexuálnej, kde môže prísť k rôznym humorným situáciám. Preklad slova *kleine Soldaten* by tiež mohol spôsobovať problémy. Nie je to nič iné, len výraz pre spermie. Pri *Heimat des purpurhelmigen Kriegers* nejde o nič iné len o vagínu a doslova preložené by to vyzeralo asi takto: *vlasť bojovníka s purpurovou helmou*. Ak Vám niekto urobí *Einführungsangebot* dá sa to preložiť ako uvádzacia ponuka, nie však v oblasti obchodu, ale sexu. Preto pozor na prípadné faux pas pri prekladaní či tlmočení.

Frazeologizmus *Die Ziege blind machen*, ktorý sa dá preložiť ako *oslepiť kozu*, v skutočnosti znamená riadne sa opiť. *Grammlich* je iné označenie pre *nudné* a netreba si ho zamieňať so iným slovesom *gammeln*, teda *zhniť*. V oblasti drog vzniká tiež veľa nových slov. *Ganjawan* je označenie pre začiatočníkov fajčiacich marihuanu, ktorých denná dávka neprekračuje 1g. Pojem je odvodený od žiakov Jediho vo filme *Hviezdne vojny*, ktorých nazývali *Padawan*. Slovo *Ganja* je pre samotnú *marihuanuľtrávu*. *Jiffen* je inak povedané fajčiť marihuanu, teda pozmenené zaužívané sloveso *kiffen*.

Záver

Predložený článok je súčasťou výskumu v rámci prípravy budúcej dizertačnej práce, ktorá je zameraná na miesto multikulturality v hospodárskej praxi, na úlohu vzdelania v tomto procese. Dotýka sa i problémov, ktoré spôsobuje v živote emigrantov a imigrantov, a ich riešenia. Naším cieľom je skúmať súčasný stav v tejto oblasti a poukázať i na úlohy novej fakulty, ktorej zámerom je pripraviť odborníkov pre hospodársku prax. Na základe výsledkov, ktoré získame, chceme osloviť pedagógov na všetkých typoch škôl, ktorí sa stretávajú s lexikálnymi problémami prameniáciami z nesprávneho pochopenia cudzieho kultúrneho prostredia.

Predkladaná práca je určená všetkým tým, ktorí majú problémy aj so súčasným slovenským jazykom pri preberaní cudzích slov, predovšetkým z angličtiny ale aj z nemčiny a stretávajú sa s nimi pri svojej práci. Nutnosť jazykového vzdelávania chceme zdôrazniť poukazaním na problémy imigrantov v nemecky hovoriacich krajinách, pre ktoré sa nemôžu zapojiť do pracovného procesu. Od týchto problémov sa potom odvíja nielen ich nízka životná úroveň, ale aj prípadne negatívny vplyv na štátny rozpočet.

Súčasná multikultúrna politika Európskej únie usiluje o zdokonaľovanie vzdelanostnej politiky, ktorá zohľadňuje kultúrnu rozdielnosť i spoločné črty. V práci

preto uvádzam Európske vzdelávacie programy a ich vplyv na pozitívny obraz multikultúrnej vzdelanostnej politiky.

Literatúra

1. Best J., Kalina S.: Übersetzen und Dolmetschen, vydal: A.Francke Tübingen und Basel, 2002
2. Richard R. Gesteland: 1999: Global Business Behaviour, Zurich: Orell Füssli Verlag, 1999
3. Rakšányiová J.: Preklad ako nástroj propagácie výrobku, 9 x o preklade, Vybrané Príspevky na jesenných stretnutiach roku 1994 (Letná škola prekladu Budmerice), Praha: JTP, 1995
4. Úrad spolkového kancelára: Europa Chancen und Risiken Buch II, vydal: Druck- und Verlagshaus Styria, 1993

Internetové stránky:

1. *Lothar Lemnitzer:*
Dostupné na internete: <http://www.sprachnudel.de/woerterbuch/g/13>
2. Viktor Krupa: Štruktúrna neekvivalentnosť jazykov a problémy s prekladaním.
Dostupné na internete: <http://www.sspol.sk/files/LSP3.pdf>;
3. Daniel Cohn-Bendit:
Dostupné na internete: <http://de.wikipedia.org/wiki/Multikulturalismus>

Kontaktné údaje:

Ľubica Kremková, Mgr.
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

mail: lubica.krempova@gmail.com

REČ DIPLOMACIE. VYMEDZENIE A CHARAKTERISTIKA LEXIKÁLNEHO MINIMA V PROCESSE OSVOJOVANIA NEMECKÉHO JAZYKA

Kužmová Lucia

Abstrakt

Cieľom príspevku a budúcej dizertačnej práce je mapovať používanie nemeckého jazyka v bilaterálnej diplomacii v prostredí multilaterálnej diplomacie Európskej únie, v ktorej v súčasnosti dominuje anglický jazyk. Pre jednotlivé dimenzie súčasnej bilaterálnej diplomacie ako sú klasická, hospodárska, verejná, kultúrna ako aj konzulárne aktivity sa identifikujú reprezentatívne dokumenty. Vybrané dokumenty umožnia deduktívnou metódou stanoviť charakteristiky lexikálneho minima a pomôžu určiť základnú slovnú zásobu budúcich pracovníkov pripravujúcich sa na výkon funkcie v oblasti diplomacie v nemeckom jazyku.

Kľúčové slová: reč diplomacie, bilaterálna diplomacia, dimenzie diplomacie, nemecký jazyk, lexikálne minimum.

Abstract

The aim of the paper and of the future thesis is to map the use of the German language in bilateral diplomacy in the environment of multilateral diplomacy of the European Union, in which currently dominates the English language. For each dimension of the current bilateral diplomacy as classical, commercial, public, cultural and consular activities representative documents are identified. The selected documents enable to set the characteristics of lexical minimum by deductive method and help to determine the basic vocabulary of persons preparing to diplomacy in German language.

Key words: Language of Diplomacy, Bilateral Diplomacy, Dimensions of Diplomacy, German Language, Lexical Minimum.

Úvod

Cieľom príspevku je sprostredkovať informácie o budúcej dizertačnej práci na tému **Reč diplomacie. Vymedzenie a charakteristika lexikálneho minima v procese osvojovania nemeckého jazyka** a zároveň popísať časti, ktoré boli detailnejšie rozpracované v rámci teoretickej prípravy na dizertačnú prácu. Pri spracovaní príspevku boli použité domáce a zahraničné pramene.

Dizertačná práca bude mať tri základné časti. Prvá časť bude venovaná postaveniu nemeckého jazyka v bilaterálnej a multilaterálnej diplomacii Európskej únie (EÚ) a rôznym dimenziám bilaterálnej diplomacie v súčasnej praxi. Pre súčasnú bilaterálnu diplomaciu sú okrem klasickej diplomacie ťažiskové hospodárska diplomacia a konzulárne aktivity. S nimi súvisí aj výber dokumentov pre bilaterálnu nemecko-slovenskú, rakúsko-slovenskú a švajčiarsko-slovenskú diplomaciu. Ďalšie dimenzie bilaterálnej diplomacie tvorí verejná a kultúrna diplomacia. Verejná diplomacia je charakteristická tým, že nemá vlastnú tematickú oblasť, či sféru pôsobenia, ale ako osobitná stratégia sa využíva v kultúrnej, hospodárskej i v politickej diplomacii, a prechádza tak cez všetky základné dimenzie diplomacie štátu. Je prednostne určená širšej verejnosti, čomu podlieha aj jej slovná zásoba. Kultúrna

diplomacia na rozdiel od verejnej diplomacie má svoju tematickú oblasť, ktorá je však veľmi obsiahla, keďže zahŕňa proces výmeny ideí, informácií, prvkov umenia, životných štýlov, hodnotových systémov, tradícií, názorov a iných aspektov kultúry. Tematická oblasť a aj jej lexika súvisí viac s inými oblasťami ako s diplomaciou. Preto reprezentatívne dokumenty kultúrnej diplomacie nie sú pre prácu rozhodujúce. Druhá časť bude zameraná na charakteristiku nemeckého diplomatického jazyka, popísaniu metódy výberu, identifikovaniu vybraných textov a ich rozboru. V závere tejto časti bude prezentovaná analýza výsledkov získaných z rozboru vybraných diplomatických textov. Tretia časť sa bude venovať charakteristikám za účelom ohraničenia lexikálneho minima v procese osvojovania nemeckého diplomatického jazyka a na základe popísaných charakteristík bude zhodnotený aj ich vplyv na diplomatický jazyk. Príspevok je zameraný predovšetkým na teoretické časti budúcej dizertačnej práce. Nemecký jazyk a jeho miesto v multilaterálnej a bilaterálnej diplomacii Európskej únie.

Pre bezproblémovú komunikáciu v EÚ majú významnú funkciu pracovné a úradné jazyky. Pracovnými jazykmi Európskej komisie (EK) sú vo všeobecnosti jazyky **anglický, francúzsky a nemecký**. EÚ má v súčasnosti 23 úradných jazykov. Počet úradných jazykov EÚ narastá s postupným rozširovaním EÚ o nových členov. Iba málo pracovných dokumentov sa z časových a finančných dôvodov prekladá do všetkých jazykov. Dokumenty sú v pracovných jazykoch a z nich sa zabezpečuje preklad do ostatných úradných jazykov, podľa potrieb členov EÚ. Európsky parlament (EP) je jedinou inštitúciou, v ktorej sa EÚ pokúša udržať úplný jazykový režim, t.j. tlmočenie a prekladanie obojsmerne do všetkých oficiálnych a pracovných jazykov.

Pozícia nemčiny je špecifická. Z európskeho prostredia sa začala vytrácať sčasti po prvej svetovej vojne, keď sa popri francúzštine začína objavovať angličtina. Trend presadzovania sa angličtiny pokračoval aj po druhej svetovej vojne, keď pokračovalo v Európe „Vítazné ťaženie angličtiny a ako lingua franca diplomacie pretrváva dodnes a zatláča francúzštinu čoraz viac do úzadia“ (Bláhová, 2011, s. 117). Návrat nemčiny bol sťažený aj tým, že Nemci samotní sa radšej priklonili k angličtine, než by mali upozorniť na medzinárodný dosah vlastného jazyka. Pravdepodobne tu bola aj psychická bariéra. Aj to je jedným zo znakov európskej kultúrnej identity. Nemčina však bola po stáročia dorozumievacím jazykom strednej a východnej Európy a je najrozšírenejším materinským jazykom v členských štátoch EÚ.

Slovensko je prepojené najmä s nemeckým a rakúskym hospodárskym a jazykovým priestorom. Nemecko, Rakúsko a Slovensko sú členmi nielen EÚ, ale aj Eurozóny. Nemecko patrí medzi zakladajúcich členov EÚ a významne ovplyvnilo európsku integráciu. Švajčiarsko nie je síce členom EÚ, ale švajčiarske právo sa prispôsobuje právu EÚ, keďže krajina podpísala s EÚ množstvo bilaterálnych zmlúv.

Multilaterálna a bilaterálna diplomacia a jej dimenzie

Pojem diplomacia označuje jednak spôsob vedenia rokovaní, jednak spôsob udržiavania stykov medzi dvomi alebo viacerými štátmi. Štát svoju diplomáciu realizuje na dvoch úrovniach, jednak na úrovni politických predstaviteľov krajiny (aktérmi sú prezident, premiér, ministri a členovia parlamentu), alebo na úrovni diplomatických misií (vedúci misie, členovia diplomatického personálu). Druhý typ diplomacie je aj predmetom príspevku a budúcej dizertačnej práce.

Novodobá diplomacia vznikla v druhej polovici 20. storočia a upravujú ju medzinárodné dokumenty – Viedenský dohovor o diplomatických stykoch

a Viedenský dohovor o konzulárnych stykoch. Jej základom je komunikácia. Komunikácia v multilaterálnej diplomacii sa rieši redukciou jazykov na malý počet vybraných jazykov, ktoré sa označujú za oficiálne, alebo pracovné jazyky. V bilaterálnej diplomacii je používanie jazyka v písomnej diplomatickej komunikácii explicitne stanovené najčastejšie na základe bilaterálnej dohody. Štát svoju bilaterálnu diplomaciu realizuje prostredníctvom bilaterálnych diplomatických misií. Ich základné funkcie vymenúva Viedenský dohovor o diplomatických stykoch, v článku 3 uvádza tieto základné funkcie diplomatickej misie: 1. zastupovanie vysielajúceho štátu v štáte prijímajúcom, 2. chránenie záujmov vysielajúceho štátu a jeho príslušníkov v štáte prijímajúcom, 3. rokovanie s vládou prijímajúceho štátu, 4. zisťovanie podmienok a vývoja v prijímajúcom štáte a podávanie správ vysielajúcemu štátu, a 5. podpora priateľských vzťahov medzi vysielajúcim a prijímajúcim štátom a rozvíjanie hospodárskych, vedeckých a kultúrnych stykov.

K politicko-negociačným, analyticko-spravodajským a reprezentačno-propagačným úlohám diplomatických misií je možné priradiť aj konzulárne aktivity, ktoré zahŕňajú okrem vízových povinností aj poskytovanie pomoci a asistencie občanom vysielajúceho štátu v hostiteľskej krajine. Sem patria notárske a matričné služby, vydávanie cestovných dokladov a poradenstvo v právnych veciach. V posledných rokoch v súvislosti s globalizáciou a rastúcou mobilitou občanov sa význam konzulárnych služieb v rámci diplomacie zvyšuje, ale ich rozloženie sa naopak optimalizuje.

V rámci bilaterálnej diplomacie sa ťažiskovou stáva najmä hospodárska diplomacia, ktorá ostala v kompetencii samotných štátov aj po ich vstupe do EÚ. Mnohí diplomati odhadujú, že tieto aktivity zaberajú viac ako polovicu ich činnosti (Rana, 2002). Členské štáty EÚ majú právo prijímať vhodné opatrenia na podporu svojich zahraničných hospodárskych aktivít avšak musia postupovať v súlade s ustanoveniami spoločnej obchodnej politiky EÚ, ktorej cieľom je vytvárať vhodné podmienky aplikovaním bilaterálnych a multilaterálnych nástrojov.

Slovensko realizuje hospodársku diplomaciu prostredníctvom obchodno-ekonomických oddelení (OBEO), ktoré sú súčasťou diplomatických misií a sú riadené Ministerstvom zahraničných vecí SR (MZV SR), keďže od roku 2011 Slovensko aplikuje integrovaný (unified) model.

Model hospodárskej diplomacie, ktorý aplikuje Nemecko, je označovaný ako model postúpenia právomocí (renunciation) (Rana, 2002, s. 71). Systém je trojpilierový a koordinuje ho ministerstvo hospodárstva (Bundesministerium für Wirtschaft und Technologie, BMWi), ktoré koordinuje aj činnosti všetkých aktérov a definuje stratégiu. Svoju stratégiu BMWi prezentovalo v roku 2010 v dokumente Außenwirtschaftsoffensive – Chancen nutzen weltweit. Trojpilierovú inštitucionálnu štruktúru tvoria: nemecké veľvyslanectvá, zahraničné obchodné komory (Deutsche Auslandshandelskammern, AHKs) a Nemecká agentúra na podporu obchodu a investícií (Germany Trade and Invest, GTAI) (Schultes, 2006, s. 56). Zahraničné zastupiteľstvá riadi ministerstvo zahraničných vecí (Auswärtiges Amt, AA). Zahraničné obchodné komory sú autonómne a individuálne činné pre nemecké podniky, firmy a štátne úrady a tiež organizácie hostiteľských krajín. Zastrešuje ich Nemecký snem priemyselných a obchodných komôr (Deutscher Industrie- und Handelskammertag, DIHK). GTAI nepriamo spadá do kompetencie ministerstva hospodárstva.

Záujmy rakúskej podnikateľskej sféry na národnej i medzinárodnej úrovni zastupuje Hospodárska komora Rakúska (Wirtschaftskammer Österreich, WKÖ). Jedna z činností WKÖ je aj podpora zahraničného hospodárstva. Podporu

a propagáciu zahraničnému hospodárstvu poskytuje špecializovaný útvar Außenwirtschaft Österreich (AWÖ). AWÖ vytvorilo medzinárodnú sieť hospodárskych centier po celom svete a sieť špecializovaných odborníkov na všetkých regionálnych komorách. Zahraničné centrá WKÖ/AWÖ plnia funkciu obchodno-ekonomických oddelení veľvyslanectiev a konzulátov, čo im dáva charakter diplomaticko-hospodárskych orgánov. AWÖ definovalo svoje ciele na rok 2012 v dokumente AWÖ - Programm 2012. Rakúsko aplikuje model tretej agentúry (third agency). Treťou agentúrou je WKÖ/AWÖ, ktorá definuje ciele a zodpovedá aj za ich realizáciu. Zahraničné pracoviská WKÖ/AWÖ plnia funkciu obchodno-ekonomických oddelení veľvyslanectiev a konzulátov a zastrešujú obchodno-diplomatické a aj komerčné aktivity.

Vo Švajčiarsku má zahraničnú diplomaciu v kompetencii ministerstvo zahraničných vecí (Eidgenössisches Departement für auswärtige Angelegenheiten, EDA). K úlohám veľvyslanectiev patrí okrem udržovania diplomatických vzťahov aj podpora a pomoc švajčiarskemu hospodárstvu v hostiteľskom štáte. Hospodársku diplomaciu však zastrešuje ministerstvo hospodárstva (Eidgenössisches Volkswirtschaftsdepartement, EVD cez Staatssekretariat für Wirtschaft SECO). SECO je kompetenčné centrum zodpovedné za všetky základné otázky hospodárskej politiky. Dokument SECO – Ein Porträt popisuje jeho aktivity a zodpovednosti. Na podpore zahraničného hospodárstva sa zúčastňuje aj kompetenčné centrum OSEC (Office Suisse d'Expansion Commercial). Je to nezisková organizácia so sídlom v Zürichu. OSEC má v zahraničí sieť pobočiek – OSEC Business Network. Zastúpenia sú známe ako švajčiarske obchodné centrá Swiss Business Hubs (SBH). Švajčiarsko aplikuje duálny model (competition) a Lichtenštajnsko ako malý európsky štát využíva inštitucionálnu štruktúru Švajčiarska. Zastupiteľské úrady riadi ministerstvo zahraničných vecí, EDA a hospodársko-ekonomické oddelenia zastupiteľských úradov riadi ministerstvo hospodárstva, EVD. Na podpore zahraničného hospodárstva sa zúčastňuje aj kompetenčné centrum OSEC, ktoré v krajinách, ktoré sú pre Švajčiarsko hospodársky významné, posilňuje obchodno-ekonomické oddelenia zastupiteľských úradov prostredníctvom SBH. V niektorých krajinách preberajú úlohu SBH bilaterálne obchodné komory.

Historická skúsenosť s obchodnými komorami ovplyvňuje nemecký a rakúsky model, napriek tejto skutočnosti majú krajiny rôzne hospodárske modely, čo súvisí jednak s rôznou inštitucionálnou štruktúrou, jednak s historickou skúsenosťou. V Rakúsku majú komory silné a nezastupiteľné postavenie nielen na domácej pôde, ale aj v medzinárodnom meradle, kde im bola zverená zodpovednosť za hospodársku diplomaciu a podporu zahraničného hospodárstva. Rovnako sa v Nemecku historická skúsenosť s obchodnými komorami na domácom a zahraničnom trhu podpísala pod ich význam. V Nemecku sú však komory iba jedným z aktérov podpory zahraničného hospodárstva, ktorá je trojpilierová. Zahraničné obchodné komory využíva aj Švajčiarsko, napr. v bilaterálnom vzťahu so Slovenskom je to Švajčiarsko-slovenská obchodná komora (Handelskammer Schweiz-Slowakische Republik, HSSR).

Kultúrna diplomacia ako jedna z dimenzií diplomacie môže byť charakterizovaná ako súbor oficiálnych aktivít, ktoré sú zamerané na sprostredkovanie informácií o kultúrnych hodnotách jedného národa/štátu vo vzťahu k inému národu/štátu. Cieľom kultúrnej diplomacie je presadzovať národné záujmy vlastného štátu. Na Slovensku sa na tvorbe a výkone kultúrnej diplomacie a starostlivosti o Slovákov žijúcich v zahraničí podieľa Ministerstvo zahraničných vecí SR (MZV SR). Spolupracuje s Úradom pre Slovákov žijúcich v zahraničí, ale aj s

Ministerstvom školstva SR (MŠ SR), Ministerstvom kultúry SR (MK SR) a Ministerstvom vnútra SR (MV SR). Spolupráca s krajanmi je zabezpečovaná prostredníctvom bilaterálnych misí, konzulárnych úradov a slovenských inštitútov. Slovenské inštitúty sú organizačnou súčasťou MZV SR a predstavujú inštitucionálny základ prezentácie slovenskej kultúry v zahraničí.

Dnes v rôznych štátoch možno pozorovať tendenciu presúvať niektoré kultúrne, alebo hospodárske funkcie diplomatických misí na iné štátne, alebo neštátne inštitúcie. V tejto súvislosti je možné spomenúť napr. presun niektorých funkcií hospodárskej diplomacie na obchodné a priemyselné komory (prípady Nemecka, Rakúska a Švajčiarska), alebo realizáciu vybraných kultúrno-diplomatických a kultúrno-vzdelávacích aktivít na mimovládne organizácie, alebo inštitúty (prípady Nemecka – Goethe-Institut a Rakúska – Österreich-Institut).

Ďalšou dimenziou diplomacie je verejná diplomacia. Na rozdiel od klasickej diplomacie je zameraná na úplne inú cieľovú skupinu – na obyvateľstvo cieľovej krajiny. Verejnú diplomaciu je možné definovať ako proces komunikácie vlády so zahraničnou verejnosťou v snahe priniesť porozumenie pre myšlienky a ideály svojho národa, jeho inštitúcie a kultúru, rovnako ako jeho národné ciele a politiku (Tuch, 1993). Prostredníctvom verejnej mienky sa potom vyvíja tlak na správanie sa politických elít hostiteľského štátu.

Diplomatický jazyk, metóda výberu diplomatických textov a ich identifikácia

„Vo svojich jazykových mutáciách tvorí diplomatický jazyk súčasť spisovného (tzv. kodifikovaného) jazyka ako významnej zložky národného (štátneho) jazyka pri dodržiavaní noriem spisovného jazyka, jadro ktorého je ale ovplyvňované profesionálnymi osobitosťami v sfére diplomacie“ (Rusiňáková, 2012, s. 263). Vo všeobecnosti je možné považovať diplomatický jazyk za odborný jazyk, na ktorý je naviadaná odborná terminológia. Odbornú terminológiu diplomatického jazyka tvoria slová – termíny, ktoré majú latinský, francúzsky a v súčasnosti už aj anglický pôvod. Terminológia je tvorená jednak roky používanými termínmi, jednak novou slovnou zásobou. Odborné slová sú najčastejšie zložené a odvodené slová, novotvary, prevzaté slová, internacionalizmy a nociónálne slová. Štýl diplomatického jazyka je formálny a zdvorilostný, častý je výskyt frazeologizmov. Formulácie v diplomatickom jazyku sa všeobecne chápu tvrdsšie, ako vyznievajú dané formulácie v bežnom jazyku (Kužmová, 2012).

Väčšina odborných jazykov je presne vymedzená oblasťou vedeckého bádania. Diplomatický jazyk vyjadruje široké pole spoločenskej komunikácie, čo je vidieť aj z rôznych dimenzií diplomacie. Na jednej strane je reč diplomacie špecifickým žargónom, na druhej strane sa v ňom vyskytujú prvky z mnohých aspektov ľudskej činnosti. Reč diplomacie musí pokryť široké spektrum tém, preto je tento odborný jazyk mimoriadne komplexný. Problematické je aj vymedzenie komunikatívnej situácie. Väčšina odborných jazykov sa používa medzi odborníkmi daného odboru, alebo v špecifickej zjednodušenej podobe pri popularizácii poznatkov tohto odboru. Diplomatické texty sú určené nielen diplomatom, štátnikom, poslancom, ale ako je to v prípade verejnej diplomacie najmä širokej verejnosti. V rámci širšej definície diplomacie, najmä bilaterálnej, má reč osobitné postavenie. Je spojená s historickým vývojom krajiny, právnym a parlamentným systémom, štátnou formou, zvyklosťami a diplomatickým protokolom konkrétneho štátu. Táto zvláštnosť sa prejavuje aj v rámci jazyka diplomacie nemecky hovoriacich krajín.

Pre určenie lexikálneho minima je dôležitý spôsob, ako budú vyčlenené jednotlivé lexikálne jednotky – odborné termíny. Ich výber je základnou etapou práce,

je založený na excerpzii. Na excerpziu sa všeobecne používajú dve metódy – indukívna a deduktívna.

Podľa **induktívnej metódy** sa termíny vyberajú prostredníctvom klasifikačného procesu a to tak, že pri voľnom indexovaní sa tematika každého dokumentu vyjadří pomocou kľúčových slov prirodzeného jazyka. Induktívna metóda umožňuje sledovať aj frekvenciu výskytu lexikálnych jednotiek v texte dokumentov. Pri **deduktívnej metóde** sa robí výber lexikálnych jednotiek z už jestvujúcich špeciálnych prameňov, dokumentov príslušného odboru, v tomto prípade to bude diplomacia a vybrané dimenzie. V praxi sa používajú obidve metódy, niekedy sa dokonca navzájom kombinujú a dopĺňajú. Pre prácu bude použitá deduktívna metóda, lebo diplomacia bola stanovená ako téma a následne boli určené najdôležitejšie časti bilaterálnej diplomacie. Deduktívnou metódou budú vyberané lexikálne jednotky z dokumentov z oblasti klasickej (všeobecnej), hospodárskej diplomacie a z konzulárnych aktivít.

Časť diplomacie, niekedy označovaná aj ako klasická diplomacia, je upravená najmä Viedenskými dohovormi, dokumentmi popisujúcimi štruktúru misií, diplomatické funkcie a pozície. Sem patria aj všeobecné formulácie a termíny, ktoré sú charakteristické pre diplomatickú nótu, diplomatický list, plnú moc, memorandum porozumenia, poverovacie a odvolacie listy veľvyslancov. Súčasná diplomacia pokrýva širokú škálu aktivít, preto pri vymedzení dokumentov nemôžu byť pokryté všetky okruhy. Pri určení lexikálneho minima sa bude vychádzať z predpokladu, že istá slovná zásoba bola získaná v procese učenia sa nemeckého jazyka, či už v rámci lexiky, alebo konverzačných okruhov. Napriek tejto skutočnosti, časť terminológie a dokumentov, ktoré súvisia s právnym a parlamentným systémom, štátnou formou a jej inštitúciami najmä v súvislosti s hospodárskou diplomaciou, bude zahrnutá v práci. Ide napr. o také dokumenty, ako sú zákony, ktoré popisujú rozsah služieb, kompetencií a povinností diplomatických misií a ich pracovníkov, ako sú napr. GAD (1991) § 1 (2), WKG 1998 a pod.

„Pojmom konzulárne aktivity sa v súčasnej diplomatickej praxi spravidla označuje špecifický okruh činností v rámci diplomacie štátu, ktorých podstatou nie je presadzovanie zahraničnopolitických (vládných) záujmov, ale riešenie individuálnych požiadaviek občanov, a to najmä príslušníkov vysielajúceho štátu, ale (najmä pokiaľ ide o vydávanie víz) aj hostiteľskej krajiny“ (Pajtinka, 2010, s. 107). Pre konzulárne aktivity sú charakteristické dokumenty pokrývajúce vízové, notárske a matričné služby, vydávanie cestovných dokladov a poradenstvo v právnych veciach. Ich bližšia špecifikácia bude závisieť na ich dostupnosti.

Poslednú skupinu dokumentov tvoria dokumenty týkajúce sa bilaterálnej hospodárskej diplomacie. V rámci hospodárskej diplomacie boli vybraté nasledujúce dokumenty:

- AWÖ – PROGRAMM 2012,
- Außenwirtschaftsoffensive – Chancen nutzen weltweit,
- SECO – ein Porträt

Záver

Bilaterálne diplomatické misie aj v súčasných globalizovaných vzťahoch plnia množstvo užitočných a nezastupiteľných funkcií najmä v rámci politickej, hospodárskej a kultúrnej dimenzie diplomacie. Efektívne prispievajú k realizácii zahraničnopolitických, kultúrnych a hospodárskych záujmov štátu.

Dokumenty pre vymedzenie charakteristík lexikálneho minima pre nemecký diplomatický jazyk pokrývajú klasickú bilaterálnu diplomaciu, hospodársku bilaterálnu

diplomaciu a konzulárne aktivity. Verejná a kultúrna diplomacia budú pokryté len z tej časti, ktoré súvisia s klasickými funkciami bilaterálnej diplomacie.

Literatúra

1. ADAMCOVÁ, L. (2002): *Linguistische Fachterminologie*. Retaas, Bratislava 2002, 64 s. ISBN 80-968231-9-1.
2. Außenwirtschaftsoffensive – Chancen nutzen weltweit. [Online.] In: *BMW portal*, 2010. [Citované 15. 08. 2012.] Dostupné na internete: <http://www.bmwi.de/Dateien/BMWi/PDF/aussenwirtschaftsoffensive-2010,property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf>
3. AWÖ - PROGRAMM 2012. [Online.] In: *WKÖ portal*, 2012. [Citované 15. 08. 2012.] Dostupné na internete: http://portal.wko.at/wk/format_detail.wk?angid=1&stid=454335&dstid=683&titel=AWO%2cProgramm
4. BARSTON, P., R. (2006): *Modern diplomacy*. Pearson, Longman, 2006, 408 s. ISBN 10:1-4058-1201-X.
5. BERRIDGE, R., G. (2005): *Diplomacy. Theory and Practice*. Palgrave Macmillan, 2005, 234 s. ISBN 13:978-1-4039-9311-3.
6. BLÁHOVÁ, M. (2011): *Perspektívy smerovania angličtiny – jazyka medzinárodnej komunikácie v kontexte vývoja ďalších svetových jazykov*. In: *Medzinárodné vzťahy. Ročník IX., č.1/2011*, s. 110-120. ISSN 1336-1562.
7. CSABAY, M. (2008): Inštitucionálny rámec slovenskej hospodárskej diplomacie a perspektívy jeho rozvoja. In: *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Diplomatická služba členského štátu EÚ v procese európskej integrácie*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm. 2008, s. 82-85. ISBN 978-80-225-2630-2.
8. GAD (1991) § 1 (2). [Online.] In: *Rechtsportal*, 1991. [Citované 15. 08. 2012.] Dostupné na internete: www.juris.de.
9. KUŽMOVÁ, L. (2012): Die Sprache der Diplomatie als spezifische Fachsprache. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Cudzie jazyky v premenách času II“*. Vydavateľstvo EKONÓM 2012, s. 160-166. ISBN 978-80-225-3454-3.
10. MATTOŠ, B. (2011): *Diplomatický protokol Slovenskej republiky*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm 2011, 117 s. ISBN 978-80-225-3145-0.
11. PAJTINKA, E. (2005): *Európska integrácia a bilaterálna diplomacia vo vzťahoch medzi krajinami EÚ: Koniec zastupiteľských úradov?* In: *Politické vedy, ročník 8, č.4 (2005)*, s. 5-18. ISSN 1335-2741.
12. PAJTINKA, E. (2007): Kultúrna diplomacia ako súčasť medzinárodných vzťahov na začiatku 21. storočia. In: Hoscheková, D., Kazanský, R., Pajtinka, E. (Eds.): *INTERPOLIS '07. Zborník príspevkov zo IV. vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov v Banskej Bystrici 8.-9. novembra 2007*. Bratislava: Pamiko 2007, s. 30 - 34. ISBN 978-80-85660-07-4.
13. PAJTINKA, E. (2010): *Konzulárna služba a jej perspektívy na začiatku 21. storočia*. In: *Medzinárodné vzťahy, ročník 8, č.1 (2010)*, s. 105-111. ISSN 1335-1562.
14. PAJTINKA, E. (2011): Diplomatické misie a ich funkcie v podmienkach globalizácie. In: Pajtinka, E. – Rosputinský, P. (Eds.): *Diplomacia v ére globalizácie. Zborník z konferencie k 50. výročiu prijatia Viedenského*

- dohovoru o diplomatických stykoch*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2011, s. 45 – 54. ISBN 978-80-557-0320-6.
15. RANA, K. S. (2002): *Bilateral Diplomacy*. Malta: DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, 283 s. ISBN 99909-55-16-6.
  16. RUSIŇÁK, P. (2005): Klasická versus hospodárska diplomacia? In: *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie: Hospodárska diplomacia v 21. storočí*. Bratislava: Ekonóm 2005, s. 124-130. ISBN 80-225-2087-X.
  17. RUSIŇÁKOVÁ, J. (2012): Lingvistické osobitosti diplomatického textu. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie „Cudzie jazyky v premenách času II“*. Vydavateľstvo EKONÓM 2012, s. 263-268. ISBN 978-80-225-3454-3.
  18. SECO. Ein Porträt.[Online.] In: *EVD portal*, 2008. [Citované 15. 08. 2012.] Dostupné na internete: <www.seco.admin.ch>
  19. SCHULTES, N. (2006): *Deutsche Außenwirtschaftsförderung. Ökonomische Analyse unter Berücksichtigung der Aktivitäten und Programme in Japan*. München: Herbert Utz Verlag GmbH, 2006. 286 s. ISBN-13 978-3-8316-0646-7.
  20. TÓTH, Ľ. – HORVÁTHOVÁ, K. (2006): *Hospodárska diplomacia bilaterálne vzťahy*. Bratislava: SPRINT, 2006, 192 s. ISBN: 80-89085-61-X.
  21. TÓTH, Ľ. a kolektív. (2008): *Úvod do diplomacie*. Bratislava: Ekonóm, 2008.
  22. TUCH, H. N. (1993): *Communicating With the World: U.S. Public Diplomacy Overseas*. Institute for the Study of Diplomacy. St. Martin's Press, Inc. New York, N.Y. 10010. ISBN: 0-312-04809-2.
  23. Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR o Viedenskom dohovore o diplomatických stykoch, č. 157/1964 Zb.
  24. Vyhláška ministra zahraničných vecí ČSSR o Viedenskom dohovore o konzulárnych stykoch, č. 32/1969 Zb.
  25. WKG 1998. [Online.] In: *WKÖ portal*, 1998. [Citované 15. 08. 2012.] Dostupné na internete: <<http://wko.at/reorg/organisationsrecht/wkg.pdf>>

Kontaktné údaje:

Lucia Kužmová, PhDr.
Katedra nemeckého jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

E-mail: lucia.kuzmova@euba.sk

HOSPODÁRSKA DIPLOMACIA FRANCÚZSKA – NOVÉ TRENDY, INOVÁCIE

Mateašáková Monika

Abstrakt

Hospodárska diplomacia sa pre Francúzsko stáva v súčasnosti jeho najdôležitejšou prioritou a zároveň jedným z prostriedkov, ktorým je možné čeliť svetovej ekonomickej kríze. Predstavuje základnú zložku jeho vplyvu vo svete. Francúzska diplomacia prehodnotila svoje doterajšie postupy a vytvára nové stratégie s cieľom prekonať úskalia krízového obdobia svetovej ekonomiky. Ministerstvo zahraničných vecí mobilizuje všetky svoje sily, tak ako nikdy pred tým, na pomoc francúzskym podnikom v zahraničí a na domácej pôde. Zriaďuje osobitné sekcie na poskytovanie mimoriadnej podpory francúzskym podnikom všade vo svete. Jeho cieľom je podporovať najmä rozvoj priemyselných odvetví strategicky dôležitých pre Francúzsko, akými sú využitie jadrovej energie na civilné účely, automobilový a letecký priemysel, dopravu, vesmírny výskum, špičkové technológie v rôznych priemyselných oblastiach a vedeckú spoluprácu so svetovými univerzitami.

Kľúčové slová: hospodárska diplomacia Francúzska, podpora špičkových priemyselných odvetví, trvalo udržateľný rozvoj, vyrobené vo Francúzsku

Abstrait

La diplomatie économique est devenue une priorité majeure pour la France et elle fait actuellement une composante essentielle de l'influence de la France. L'ensemble des services du Ministère des Affaires étrangères est plus que jamais mobilisé pour les entreprises françaises, grands groupes comme PME. Le ministère des Affaires étrangères de la France est traditionnellement celui de la paix et de la sécurité, il souhaite le demeurer ; mais il va devenir aussi celui des entreprises. L'administration ne peut ni ne doit se substituer aux entreprises, mais elle doit contribuer fortement au cap fixé par le président de la République : le redressement économique dans la justice.

Mots clés : diplomatie économique de la France, promotion du développement international
des entreprises françaises

Hospodárska diplomacia je základnou súčasťou všestranného vplyvu Francúzska v celosvetovom meradle. V ťažkej ekonomickej situácii súčasnosti sa stáva jeho najväčšou prioritou. Ministerstvo zahraničných vecí nie je jediným, ktorého sa táto problematika dotýka, no jeho poslaním je prispieť v silnej miere ku cieľom vytýčeným novozvoleným prezidentom Francúzskej republiky, z ktorých najdôležitejším je nárast ekonomiky v spravodlivosti.

Je zrejmé, že administratíva ministerstva nemôže ani nedokáže substituovať rozhodnutia podnikov, no celok služieb Ministerstva zahraničných vecí Francúzska je v súčasnosti, tak ako nikdy pred tým, zameraný a mobilizovaný na všestranný rozvoj francúzskych podnikov, či už ide o veľké skupiny alebo o malé a stredné podniky. Podpora kompaktného rozvoja francúzskych podnikov na medzinárodnej úrovni a

atraktivita jeho územia je integrálnou súčasťou cestovného sprievodcu všetkých francúzskych veľvyslancov, tak to vyplýva z najaktuálnejších vyhlásení vedenia francúzskeho Quai d'Orsay, sídla Ministerstva zahraničných vecí Francúzska v Paríži.

Ako odpoveď na výzvy prichádzajúce zo strany podnikov vzhľadom na zmeny celkovej situácie vo svete, ktoré si vyžadujú zaujať stanovisko, ministerstvo zahraničných vecí vytvorilo novú sekciu, ktorú nazýva "Generálne riaditeľstvo globalizácie a rozvoja partnerských vzťahov" a vybavilo ju osobitnou špecializovanou štruktúrou s cieľom napomôcť a prispieť tak k rozvoju francúzskych podnikov. Na realizáciu tohto zámeru ministerstvo môže využívať svoju pozíciu, ktorú na medzinárodnej úrovni má. Umožňuje mu realizáciu a rozšírenie globálnej a politickej expertízy s cieľom využitia jej výsledkov v prospech konkrétnych bilaterálnych a multilaterálnych výmen (oficiálne návštevy, atď.). Ministerstvo zahraničných vecí na podporu francúzskych podnikov využíva a bude využívať rôzne nové podporné programy a nástroje, ktoré má k dispozícii a prispievať takýmto spôsobom aj ku orientácii verejnej politiky. V prípade veľkých kontraktov môže ísť napríklad o poskytnutie garancie COFACE, môže využiť rezervy pre rozvíjajúce sa krajiny, Fond na pomoc rozvoja súkromného sektora, ďalej môže taktiež poskytnúť podporu malým a stredným podnikom, ktoré majú záujem o inovácie a posilnenie svojej medzinárodnej konkurencie schopnosti.

Cieľom začatej akcie na podporu francúzskych podnikov je optimalizácia podporných mechanizmov, ktoré sprostredkúva a aktualizuje novo vytvorený tzv.: "Tím na export Francúzska" a informačná sieť. Dôležitú úlohu v tomto prípade zohráva aj vplyv z pracovných postov, ktoré francúzski odborníci vo svete zastávajú. Duch tímovej spolupráce a neustále hľadanie synergie má prevládnuť na všetkých úrovniach tejto tvorivej činnosti.

V rovnakom duchu ministerstvo má záujem podporovať aj spoluprácu a zblížovanie sa medzi univerzitami na úrovni vedeckého výskumu a vedeckej spolupráce medzi podnikmi s cieľom poskytnúť prípadnú odpoveď na požiadavky plynúce z niektorých krajín.

Z tohto dôvodu Ministerstvo posilnilo najmä program štipendií na rozvoj partnerských vzťahov medzi podnikmi, bližšie ide o program "Quai d'Orsay - Podniky" a tiež aj iné programy spolupráce na medzinárodnej úrovni, ktoré majú širšie uplatnenie na rovine odborného vzdelávania v prípade zmiešaných podnikov s účasťou francúzskeho kapitálu, ako aj rôzne podporné programy pre francúzskych vystavovateľov na svetových výstavách.

Tieto programy však narážajú na nové faktory, ktoré je potrebné brať do úvahy a nie je možné ich obísť, ako napríklad prístup k vode, ku zdrojom energie, zdravotnej starostlivosti, k potravinám, atď. Ďalším faktorom, ktorým je potrebné čeliť, a ktoré vstupujú do hry je boj s klimatickými zmenami, so znečistením planéty, rôznymi pandémiami, atď.

Ministerstvo má záujem poskytovať mimoriadnu podporu a iniciovať rozvoj najmä strategických sektorov akými sú využitie jadrovej energie na civilné účely, výskum vesmíru, letecká doprava a dopravný priemysel ako taký alebo biotechnológie v úzkej väzbe na svetových lídrov už známych v tejto oblasti. Ide tu súčasne o podporu exportu, mobility, výmen, inovácií, o export francúzskeho know-how a o vytvorenie národných stratégií s dlhodobou životnosťou.

Konkurencie schopnosť a "vyrobené vo Francúzsku" je principiálnym aspektom, ktorým je potrebné sa zaoberať a "skloňovať ho vo všetkých pádoch", no za významom týchto slov je potrebné ísť ešte ďalej a hlbšie. Ide tu skôr o to, že celok

prostriedkov obsiahnutý v súkromnom a verejnom sektore musí byť mobilizovaný na oživenie a obnovu ekonomiky. Úlohou ministerstva zahraničných vecí je k tomu prispieť v plnej miere a plným svojim podielom.

V hre je rovnakou mierou vplyv a ekonomický nárast Francúzska. Čína, India a Brazília sa už dnes podieľajú poctivou polovicou na celosvetovom ekonomickom raste.

Pri hodnotení externej bilancie Francúzska veľkú rolu zohráva jeho medzinárodná kredibilita. Úsilie vynaložené diplomatickým zborom zloženým z vynikajúcich odborníkov môže vyjsť nazmar pri nedostatočnej prepojenosti s národnou základňou domácich podnikov a ich medzinárodným rozvojom nejasne zameraným a nedostatočne koncipovaným s nejasne

formulovanými cieľmi, z čoho vyplýva, že jednou z kľúčových otázok je postupné prekonávanie týchto bariér. Ďalším problémom Francúzska je aj podceňovanie zahraničných investícií na jeho domácej pôde.

Diplomacia Francúzska musí do značnej miery prehodnotiť doterajší spôsob ekonomického uvažovania a má prijať za svoj tzv. ekonomický reflex (réflexe économique). Po porade s odborníkmi bol v tejto súvislosti vypracovaný akčný plán a odovzdaný všetkým veľvyslancom. Úvaha smerom k rozšíreniu ekonomických vzťahov tzv. "ekonomický reflex" sa podľa odborníkov z francúzskeho ministerstva zahraničných vecí od teraz má stať prioritným a konštantným návodom pôsobenia celej diplomatickej siete s presne vytýčenými kvalitatívnymi a kvantitatívnymi cieľmi.

Deficit francúzskej ekonomiky narastá a jedným z východísk z danej situácie je využiť možnosti, ktoré poskytuje trvalo udržateľný rozvoj. Hospodárska diplomacia Francúzska by mala preto uvažovať predovšetkým ekologicky, nie len preto, že vízia rozvoja sa opiera zároveň o piliere ekonomické, ekologické a sociálne, ale aj preto, že francúzske podniky medzi odborníkmi na trvalo udržateľný rozvoj sú jednými z najlepších vo svete. Mali by vytvárať predvoj a zohrávať úlohu pilotnej lode na tejto rovine. V prípade medzinárodných rokovaní v rámci Európy musí byť zachovávaný predovšetkým princíp reciprocity partnerských vzťahov a jej ďalšou úlohou má byť posilnenie a vytvorenie lepšie koordinovanej stratégie rozvoja vzťahov s krajinami juhoeurópskeho Stredomoria.

Každý francúzsky veľvyslanec bude mať ústrednú pozíciu v kruhu ekonomických poradcov v rámci lokálneho "francúzskeho tímu" v strategicky najdôležitejších krajinách. Dialóg s podnikmi najmä pri obchodných rokovaníach bude môcť byť posilnený. Zastúpenie diplomatického zboru bude rozšírené a diplomatická misia bude čínorodejšia najmä v najdynamickejšie rozvíjajúcich sa regiónoch sveta. Francúzska diplomacia bude v lepšom časovom súlade s aktuálnou evolúciou a dianím vo svete. Nástrojmi vplyvu Francúzska sú najmä jeho sieť škôl a kultúrnych inštitúcií v zahraničí, poskytovanie študijných štipendií, vedecká spolupráca, vízová politika, atď. Tieto budú nastavené do užšej väzby s ekonomickými cieľmi a zámermi. Diplomatický zbor bude uspôsobený a kvalitnejšie vybavený na realizáciu týchto cieľov. V kariérnom raste diplomatov ekonomické znalosti a kompetencie budú lepšie zhodnotené. Komunikácia s podnikmi bude prebiehať intenzívnejšie, na to aby oni sami mohli rýchlejšie a lepšie využívať analýzy vypracované sieťou diplomatov. Ďalšie konkrétne nástroje budú môcť byť použité, prípadne rôzne opatrenia budú prijaté v nadväznosti na požiadavky, potreby, zámery a ciele vyjadrené podnikmi a ich reprezentantmi s okamžitým účinkom.

Ministerstvo bude poskytovať podporu francúzskym podnikom, aby dokázali zabrániť zvyšujúcej sa nezamestnanosti, udržať zamestnanecké miesta a vytvárať pri

tom aj ďalšie. Toto je jedným z principiálnych poslaní, ktorým je poverená súčasná francúzska diplomacia.

Francúzsky diplomatický zbor je svojim rozsahom druhým najväčším na svete a vytvára tak druhú najrozsiahlejšiu diplomatickú sieť vo svete. Aktuálne má 158 veľvyslancov a 97 konzulárnych postov rozmiestnených na piatich kontinentoch. Francúzsko má tiež aj permanentné zastúpenie (17 stálych misií) v medzinárodných svetových organizáciách. Pred niekoľkými rokmi rozpočet ministerstva predstavoval 4,5 miliárd eur. Na celkovom ročnom rozpočte pridelenom všetkým ostatným ministerstvám spolu, ktoré sa podieľajú na rôznych aktivitách Francúzska v zahraničí, ministerstvo zahraničných vecí participuje 50 % a celkovo zamestnáva v súčasnosti 16 500 osôb.

Francúzske ministerstvo zahraničných vecí je tradične ministerstvom šíriacim mier a bezpečnosť a musí ním aj zostať, ale musí zaujať tiež aj svoju pozíciu zástancov podnikov. Bol by to skutočný paradox pre Quai d'Orsay, ktoré je dlhoročným odborníkom na riešenie krízových situácií, aby sa nedokázalo zmobilizovať a čeliť v prvom rade voči hospodárskej kríze a urobiť všetky operatívne nevyhnutné kroky; tak to vyplýva z najaktuálnejších vyhlásení z augusta 2012.

Literatúra

1. VAISSE, M. et al. : *Dictionnaire des relations internationales*. Paris : Armand Colin, 2005.
2. FOURNEL, M.Z. - DELACROIX CH.: *La France du temps présent 1945/2005*. Éditions Belin, 2010. ISBN 978-2-7011-3386-7.
3. COSTEL, É. : *Géopolitique contemporaine*. Paris : Presses Universitaires de France, 1997.
4. WOLTON, D.: *Demain la francophonie*. Paris: Éditions Flammarion, 2006.
5. DE LA GORGE, P.M. - SCHOR, A.D.: *La politique étrangère de la V. République*. Paris: Presses Universitaires de France, 1992.
6. DULPHY, A. : *La politique extérieure de la France depuis 1945*. Paris: Éditions Nathan, 1994.
7. <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/>

Kontaktné údaje:

Monika Mateašáková, Mgr.
Katedra románskych a slovanských jazykov
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

E-mail: monika.mat@stonline.sk

POLITICKÁ A VOJENSKÁ SITUÁCIA V EURÓPE NA ZAČIATKU NOVOVEKU (1. POLOVICA 16. STOROČIA) V SÚVISLOSTI S FORMOVANÍM HABSBUERSKEJ PODUNAJSKEJ MONARCHIE

Maier Tomas

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá stručným opisom európskeho dejinného vývoja na prelome stredoveku a novoveku v aspektoch medzinárodných vzťahov a vojnových udalostí s osobitným zreteľom na vzťahy k slovenským dejinám. Podrobuje analýze zásadný konflikt medzi Habsburgovcami a francúzskym vládnucom rodom Valois-Orléans a ich spojencami. Nakoľko Habsburgovci nastupujú na začiatku novoveku na uhorský trón, je príspevok zameraný na vplyv ich politiky a vojenských operácií na vývoj na dnešnom území Slovenska. Významný faktor, ktorému sa venuje pozornosť, je vojenské preniknutie osmanských Turkov do Uhorska a ich úloha vo francúzsko-habsburskom súperení.

Kľúčové slová: Skorý novovek, Habsburgovci, rod Valois-Orléans, Osmani, Slovensko, Uhorsko

Abstract

Der Beitrag beschäftigt sich mit der geschichtlichen Entwicklung Mitteleuropas in der Frühen Neuzeit aus dem Blickwinkel der internationalen Beziehungen und der kriegerischen Auseinandersetzungen. Im Aufsatz wird der Konflikt zwischen den Habsburgern und dem Hause Valois-Orléans und ihren Verbündeten beschrieben. Nachdem die Habsburger in dieser Zeit die ungarische Krone übernahmen, ist der Artikel besonders auf den Einfluss der habsburgischen Politik sowie ihrer militärischen Operationen auf die Geschehnisse auf dem Gebiet der Slowakei fokussiert. Ein bedeutender Faktor, dem sich dieser Beitrag ebenfalls widmet, ist das Eindringen der Osmanen nach Mitteleuropa.

Schlüsselwörter: Frühe Neuzeit, Habsburger, Haus Valois-Orléans, Osmanen, Slowakei, Königreich Ungarn.

Úvod - periodizácia

Pojem novoveku a jeho periodizácia sa líši v rôznych historických prácach i u rôznych autorov. Veľmi rozšírený je názor, že počiatkom novoveku je obdobie šírenia myšlienok a podnetov talianskej renesancie a humanizmu v zaalpskej Európe spoločne s epochou zámorských objavov. Za pomyselný bod „nula“ je považované objavenie Ameriky Janovčanom Christobalom Colónom, viac známym v našich prekladoch ako Kryštof Kolumbus, v službách španielskeho kráľovského páru Ferdinanda Aragónskeho a Izabely Kastílskej v roku 1492. Výhradou k tomuto zlomovému bodu ale je, že portugalskí králi podporovali zámorské plavby už skôr: napr. Bartolomeo Diaz dosiahol mys Dobrej nádeje už v roku 1486. Ďalšími medzníkmi medzi stredovekom a novovekom je vynález kníhtlače Johannom Gutenbergom v roku 1450 a preklad biblie Dr. Martinom Lutherom vrátane jeho vystúpenia proti nešvárom v cirkvi v roku 1517, s čím súvisí šírenie Svätého písma

a vzdelanosti práve Gutenbergovým vynálezom. Nemožno opomenúť ani myšlienku heliocentrickej sústavy v astronómii. Na Slovensku sa počiatok novoveku v podstate kryje s nástupom dynastie Habsburgovcov na uhorský trón. Habsburgovci a ich zámorské kolónie, vzťahy k ostatným dynastiám a dŕžavy v Taliansku prinášali do Uhorska nové myšlienky a podnety. Prelom týchto dvoch epoch je sprevádzaný i zosilnenými konfliktmi v rámci Európy.

Príchod novej dynastie do Uhorska bol zapríčinený tiež rastúcim nebezpečenstvom z juhovýchodu, keď rušná situácia v Európe na začiatku 16. storočia predznamovala rast expanzívnych aktivít osmanských Turkov. Osmanská Vysoká porta tie konflikty využila a pripravila výpravu, ktorá sa skončila pri Moháči v roku 1526, a v roku 1529 Osmani neúspešne obliehali Viedeň.⁹

Francúzsko-habsburský zápas a udalosti v rímsko-nemeckej ríši

Európa na sklonku stredoveku žila hlavne francúzsko-habsburským súperením. Sobášna politika Habsburgovcov, najmä získanie burgundského vojvodstva Fridrichom III. v roku 1477, sa dostali do stretu zjednocovacej politiky francúzskeho kráľa Ľudovíta XI. a jeho nasledovníkov. Túto udalosť možno považovať za prvotný impulz k francúzsko-habsburskému súpereniu, ktoré sa tiahlo až k bitke pri Solferine v roku 1859 a z istého hľadiska sa skončilo zjednotením Nemecka v roku 1871. Druhá nemecká ríša prebrala od vtedajšieho Rakúsko-Uhorska úlohu najdôležitejšieho konkurenta Francúzska.¹⁰

Táto bipolarita ovplyvnila samozrejme i slovenské dejiny. Práve postup Turkov až do našich krajín, ohrozenie Bratislavy a Viedne a nakoniec turecký vpád na Slovensko v tzv. Svätomichalskom týždni roku 1530, boli tiež nepriamym dôsledkom vnútroeurópskych sporov. Situácia sa na začiatku 16. storočia upokojila, keď sa po bitke pri Marignane 14. septembra 1515 Lombardsko dostalo pod francúzsku zvrchovanosť a juh Talianska získali španielski Habsburgovci. (Hummelberger, s. 1)

V roku 1519 zomrel cisár Maximilián I., jeho nástupcom sa stal Maximiliánov vnuk Karol V. Napriek pôvodne zamýšľaného španielskeho nástupníctva Karolovho brata Ferdinanda sa Karol V. stal nielen rímskym cisárom nemeckého národa, ale ako Carlos I. aj španielskym kráľom. Onedlho získal Karol vďaka Hernandovi Cortézovi Mexiko, neskôr nasledovali ďalšie zámorské kolónie a z územia Habsburgovcov sa stala „*ríša, nad ktorou slnko nezapadalo*“. Vojná na severe Talianska medzi francúzskym kráľom Františkom I. z Valois a Karolom V. Habsburským pokračovala. Sultán Sulejman I. medzitým využíval rozpory v Európe a pripravoval sa na inváziu do Uhorska. V bitke pri Pávii v roku 1525 bol František I. cisárom porazený a dokonca zajatý. Francúzsky panovník sa na základe mieru z Madridu síce zaviazal ústupkami, no po prepustení zo španielskeho zajatia prehlásil zmluvu za vynútenú, a teda neplatnú. Zosnoval v spolku s pápežom, Benátkami,

⁹ Historici vzniesli už dávnejšie otázku, či to bol akt obrany Osmanskej ríše, akési preventívne útoky proti narastajúcej sile Habsburgovcov, alebo snaha skutočne ešte hlbšie preniknúť do Európy.

¹⁰ Francúzsko-rakúsku rivalitu možno sledovať počas celého novoveku, je definovaná ako zápas dynastií Valois – Orleáns, neskôr Bourbonovcov s habsburským domom. Po vojnách medzi Karolom V. a Františkom I. v druhej polovici 16. storočia zasiahol politicky a aj vojensky španielsky Filip II. do hugenotských vojen vo Francúzsku, obliehal Paríž. Francúzsko za tridsaťročnej vojny podporovalo protestantské Švédsko a pristúpilo aj k priamej vojenskej konfrontácii so Španielskom na juhu Francúzska, Francúzi bojovali so španielskymi Habsburgovcami v severnom Taliansku. V tejto vojne španielske jednotky postupovali zo španielskeho Holandska na Paríž. Na druhej strane kontinentu operovali vojská švédskeho spojencu na území Ríše vo vojne proti rakúskym Habsburgovcom. Do vojny o španielske a rakúske dedičstvo boli opäť zatiahnutí rakúski Habsburgovci. I za Veľkej francúzskej revolúcie stáli rakúske jednotky na čele intervenčných spojeneckých vojsk pri Valmy. Napoleonské vojny znamenali znovuobnovenie nepriateľstva Rakúšanov a Francúzov.

Florenciou a milánskym kniežaťom tzv. *Cognackú ligu* proti Habsburgovcom. V pozadí tejto koalície v skutočnosti stál aj turecký sultán Sulejman I. Vojná o vplyv v severnom Taliansku pokračovala. Po počiatkových úspechoch *Ligy* cisárski vojaci zvíťazili 21. júla 1529 pri Landriane. Vďaka diplomatickým schopnostiam miestodržiteľky Margaréty Rakúskej, pestúanky a tety Karola a Ferdinanda, a jej konexiám na francúzskom dvore bola v Cambrai 5. augusta 1529 dosiahnutá dohoda medzi oboma bojujúcimi stranami. Na počesť tejto vynikajúcej princeznej, diplomatky a štátničky a dám z francúzskeho kráľovského dvora bola táto zmluva nazvaná *Dámsky mier z Cambrai*. Margaréta bola veľmi schopná štátnička, ktorá prispela veľkým podielom k úspechu habsburskej dynastickej politiky.

V Nemecku sa začali náboženské spory, ktoré prerástli do náboženských vojen. V roku 1517 Dr. Martin Luther vystúpil so svojimi 95 tézami o obnove cirkvi, v tom istom roku bol Dr. Luther cisárom uvrhnutý do ríšskej kľatby. V Ríši v roku 1524 vzbĺkla nemecká sedliacka vojna. Thomas Müntzer na čele ozbrojených sedliakov radikalizoval reformáciu. Postoj cisára, jeho intolerancia k názorom na obnovu cirkvi prehĺbili nepriateľstvo s priaznivcami reformácie a nakoniec mali neblahý dôsledok na rokovania o „*Eilende Türkenhilfe*“ nemeckých kniežat na ríšskych snemoch.

Podobne sa líšili názory medzi habsburskými bratmi Karolom V. a Ferdinandom I. na politiku a vojenskú spoluprácu proti Turkom. Zatiaľ čo Ferdinand I. žiadal brata o pomoc v rakúskych „*dedičných krajinách*“ a v Uhorsku, zastával Karol V. pred a počas obliehania Viedne Turkami v roku 1529 názor, že jeho starostou je západné Stredomorie, predovšetkým pobrežné pásmo od Barcelony po Janov. Ferdinanda pritom odkazoval na jeho povinnosť ako katolíckeho panovníka bojovať proti islamskému nebezpečenstvu. (Kohler, 2003, s. 209)

Osmanská ríša

Koexistencia a zápasy Turkov s kresťanskou Európou trvali takmer tisíc rokov a boli nezanedbateľným faktorom uhorských dejín.

Príchod Turkov na Blízky východ prebiehal v niekoľkých vlnách, a kmeňových skupinách, ktorých hegemonia sa striedala. Turci sa stali pánmi Predného východu po Araboch, sami pochádzali zo strednej Ázie, ale preberali skúsenosti, kultúru a vedu z antického dedičstva.

Ďalšia skupina sa dostala na Stredný východ ako žoldnieri a otroci. Tí sa vzbúrili proti svojim vládcom v Egypte a vytvorili tam mamlúcky sultanát (1250 – 1517). Osmani boli menším tureckým kmeňom a prišli do Anatólie pod vedením kmeňa Seldžukov.

Po prvýkrát si Európa, a predovšetkým Uhorsko, uvedomili nástup vojenskej a politickej moci Turkov vo východnom Stredomorí už po porážke byzantského vojska v roku 1071 pri Mazinkerte vo východnej Malej Ázii, neďaleko jazera Van, kedy vodca seldžuckých Turkov Arslan získal ako zajatca cisára Diogena Romana. Po bitke pri Myriocefalone (1176) vyslal Belo III. svoje vojská na pomoc Konštantínopolu. V tej dobe existovali reálne plány na zjednotenie byzantského cisárstva a uhorského kráľovstva do jednej ríše ako silného nárazníkového pásma proti nepriateľovi z juhovýchodu. Seldžuci nakoniec dokončili svoj úspešný nástup na Blízkom východe a dobyli Jeruzalem. Na stratu Božieho hrobu reagoval Svätý otec Urban II. v Clermonte a vyhlásil I. križiacku výpravu.

Osmani – synovia Osmana – boli jedným z kmeňov Turkov. Orman, syn Osmana, dostal územie a strážnu úlohu, akúsi marku seldžuckej ríše pri Carihrade (1324). Vzťahy s Byzantskou ríšou neboli iba nepriateľské. Osman Orhan sa v roku

1346 dokonca oženil s dcérou byzantského cisára Jána VI. Turecký postup Balkánom sa nezastavil a v roku 1389 bol porazený srbský kráľ svätý Lazar Osmanom Muradom I. v bitke na Kosovom poli. (Wheatcroft, 2011, s. 29-31)

Bezprostredné ohrozenie Uhorska sa datuje od časov kráľa Žigmunda Luxemburského, ktorý bol porazený sultánom Bajezidom pri Nikopole (1396).

Tu treba poznamenať, že Žigmund Luxemburský posunul obidve dynastie, Habsburgovcov a Hohenzollernovcov, do ich dominantných pozícií, ktoré potom vydržali až do porážky oboch v I. svetovej vojne. Albrecht Habsburský získal sobášom so Žigmundovou dcérou uhorskej, českej a nepriamo rímsko-nemeckej dedičstvo. Norimberského burggrófa (hradného kapitána) obdaroval lénom brandenburskej marky za osobnú záchranu v bitke pri Nikopole. Brandenbursko sa neskôr spojením s Východným Pruskom stalo základom Pruského kráľovstva a o niekoľko storočí neskôr zjednotilo nemecké štáty do druhej nemeckej ríše (1871 – 1918).

Turci sa opäť pokúsili ovládnuť Uhorsko v roku 1437, Ján Huňady s pomocou Jána Jiskru z Brandýsa krajinu ubránili. Vzhľadom na turecké nebezpečenstvo presadil krajinový správca Huňady za vládcu Uhorska poľského kráľa Vladislava III.¹¹

V roku 1438 sa Jánovi Huňadymu podarilo opäť nad Turkami zvíťaziť, ovládnuť Valašsko a dokonca vpadnúť do Bulharska. *Bitka národov* pri Varne roku 1444 sa skončila katastrofálnou porážkou spojeného kresťanského vojska. Kráľ Vladislav III. padol, zahynul tu kardinál Giulio Cesarini, Ján Huňady bol Turkami zajatý. Posledným vážnym varovaním kresťanskému svetu mal byť pád Carihradu v roku 1453. Aj syn slávneho Jána – kráľ Matej Huňady, zvaný Korvín, v roku 1463 bojoval úspešne s Osmanmi. Odrazil ich vpád a vstúpil do Bosny.

Nové storočie znamenalo značné rozšírenie palety konfliktov v Európe a priľahlých oblastiach. Turci vtedy dobyli Belehrad (1521) a o rok neskôr, v roku 1522, johanitskí rytieri podľahli presile Turkov a museli vydať ostrov Rodos Osmanskej ríši. Ešte v roku 1523 sa konala mimoriadna konferencia na tému tureckého ohrozenia strednej Európy. Začala sa 15. októbra vo viedenskom Novom Meste a potom bola premiestnená do Bratislavy, kde sa rokovalo až do 16. decembra. Prítomní boli uhorský kráľ Ľudovít II. Jagelovský s manželkou kráľovnou Máriou Habsburskou, nuncius Svätej stolice, cisársky vyslanec, vyslanec poľského kráľa, kráľovský kancelár a jágerský biskup. (Dvořák, 2010, s. 104)

29. augusta 1526 bolo pri Moháči spojené vojsko uhorského českého kráľa Ľudovíta Jagelovského porazené Osmanmi a kráľ padol v plnej zbroji. Pri Moháči sa nazhromaždili všetky kontingenty. Chýbali ale dôležité sily sedmohradského vojvodu Jána Zápoľského. Ľudovítovo volanie o pomoc na obranu Uhorska švagrovi Ferdinandovi a iným kresťanským kniežatám ostalo bez odzvy. Po hodine a pol bitky pri Moháči ostala na vojnovom poli takmer celá pechota a veľká časť duchovných aj svetských vojvodcov. (kolektív, 2003, s. 402-403)

Uhorskú korunu si mal teraz na základe výsledkov rokovaní Viedenského kongresu 1515 (bratislavských dohovorov) nechať nasadiť brat cisára Karola V. Habsburského, rakúsky arcivojvoda a od októbra 1526 český kráľ Ferdinand I. Habsburský.

Moháčska porážka, medzník v dejinách najmenej štyroch neskorších nástupníckych štátov podunajskej monarchie, mala svoje príčiny. Uhorsko sa samotné nevedelo brániť dobre organizovanej svetovej veľmoci, akou bola Osmanská ríša, ktorej adekvátna obdoba vlastne v Európe ani neexistovala. Tu

---

¹¹ Vladislav III. sa však nepresadil na Slovensku pre odpor Jána Jiskru. Správca tu hájil záujmy neplnoletého Habsburga Ladislava Pohrobka.

môžeme hneď na počiatku kladne hodnotiť dom Habsburgovcov, ktorý tento vývoj zvrátil, a práve svojou váhou na starom kontinente, ale aj mimoeurópskym významom (conquista v Amerikách) zaistil nakoniec účinnú obranu. (kolektív, 1986)

Aj jagelovská personálna únia by mohla čeliť tureckému tlaku: Ľudovít II. napriek tomu, že sa natrvalo usadil na budínskom hrade, vládol aj krajinám českej koruny, ku ktorým patrilo dnešné poľské Sliezsko a obidve Lužice. Rovnako väzby na poľského kráľovského strýka Žigmunda I. Starého by za určitých podmienok mohli mladému kráľovi významne pomôcť. Spriaznený habsburský rod by mohol byť tiež prirodzeným spojencom Ľudovíta. Tu boli prekážkou finančné záležitosti. Spor Ľudovíta s rodinou Fuggerovcov, ich doslovné vyhnanie zo slovenských baní, vylučovali poskytnutie hotovosti na *vojnu s Turkom* zo strany tohto bankového domu, na ktorom boli Ferdinand I. a Karol V. závislí. (Frimmová, 2005, s. 43-44)

Patricijský rod Fuggerovcov popri rode Welserovcov boli dominantným hospodársko-politickým faktorom. Cisár Karol V. bol natoľko závislý na finančných tokoch z bánk spomínaných patricijov, že v roku 1526 musel prenechať Welserovcom juhoamerickú Venezuelu. Tento ekonomický zväzok vytvoril už Karol starý otec cisár Maximilián I., takzvaný *posledný rytiersky kráľ*, ako mu Augsburg pomohol, keď sa ako mladý princ ponáhlal za svojou nastávajúcou prvou manželkou Máriou Burgundskou a minuli sa mu financie. (Grössing, 2008, s. 52)

Nástup Habsburgovcov na uhorský trón. Myšlienka personálnej podunajskej únie.

Vďaka úspechu jednaní I. viedenského kongresu z roku 1515, ktorého pracovná časť prebiehala v Bratislave, boli dve z mladších detí Filipa II. Pekného (syna Maximiliána I.) a Jany Šialenej, Ferdinand a Mária, zaslúbené deťom Vladislava Jagelovského, Ľudovítovi a Anne. Zmluva o nástupníctve v prípade vymretia uhorských Jagelovcov po meči a ujednanie zasnúbení kráľovských detí by boli postačili v západnej Európe, nie v uhorských pomeroch. Preto sa na radu sestry Márie Ferdinand I. nechal v Bratislave zvoliť kráľom.

Zákonný dedič Uhorska arcivojvoda Ferdinand, budúci nemecký cisár, uhorský a český kráľ sa narodil v Španielsku na hrade Alcalá de Henares neďaleko Madridu 10. marca 1503. Oženil sa s princeznou Annou, sestrou kráľa Ľudovíta, ktorý padol na moháčskom bojisku. Mottom kráľa a cisára bolo: *Fiat justitia aut pareat mundus – Gerechtigkeit muss sein, oder die Welt geht zugrunde. - Spravodlivosť musí byť, inak svet zanikne.* (kolektív, 2006, s. 511)

Na rozdiel od svojich súrodencov – cisára a španielskeho kráľa Karola V. (Carlota I.), Eleonóry a Márie, ktorí strávili mladosť na dvore ich tety Margaréty v španielskom Holandsku, vyrastal Ferdinand I. u svojho starého otca z matkinej strany, španielskeho kráľa Fernanda, po ktorom zdedil aj svoje meno. Ferdinandov otec, španielsky kráľ Filip I. Pekný zomrel skoro a kráľovná Juana „La Loca“ sa po šoku z manželovej smrti nemohla o deti starať. Španielskym kráľom sa mal z logických dôvodov stať Ferdinand, no presadil sa jeho starší brat, cisár Karol V.

Po nástupe Karola V. na španielsky trón nasledovali ďalšie udalosti v rýchлом slede. Ferdinand I. musel rodné Španielsko opustiť a presťahovať sa do Bruselu (1518). Keď bol Karol V. zvolený za rímsko-nemeckého kráľa (28. apríla 1521), prenechal vo wormskej zmluve Ferdinandovi vládu nad rakúskymi krajinami. 26. mája 1521 Ferdinand uzavrel v hornorakúskom Linci manželstvo s Annou Jagelovskou. 13. januára 1522 si zobrala Mária, Ferdinandova sestra, za muža Ľudovíta II.

Jagelovského, uhorského a českého kráľa. 29. augusta 1526 bol však kráľ porazený Osmanmi pri Moháči, kde našiel svoju smrť.

Vojvoda sedmohradský a spišský gróf Ján bol 10. novembra 1526 na uhorskom sneme v Stoličnom Belehrade zvolený za kráľa a o deň neskôr sa nechal korunovať nitrianskym biskupom Štefanom Podmanickým za kráľa. Mal vtedy podporu značnej časti aristokracie, magnátov, siedmich biskupov, mnohých príslušníkov strednej a nižšej šľachty, siedmich slobodných kráľovských miest a tiež troch národov Transylvánie. (Winkelbauer, 2003, s. 124-125)

Ferdinandova strana zvolala snem do Bratislavy, do Františkánskeho kláštora, ktorý (na rozdiel od szekesféhervárskeho snemu) otvoril palatín Štefan Bátorý. Zúčastnila sa ho podstatne menšia časť krajinskej šľachty, nie však menej významná, predstavovaná predovšetkým stranou kráľovnej vdovy Márie: vesprémskym biskupom Tomášom Salaházim, sriemskym biskupom a kancelárom Štefanom Brodaričom a ďalšími prelátmi, západouhorskými magnátmi a nižšou šľachtou, chorvátskym a slovinským bánom Františkom Baťánym, kráľovským pokladníkom Alexiom Turzom, prešporským županom a budínskym hradným kapitánom Jánom Bornemisom, kráľovským pohárnikom Františkom Révajom, Františkom Nádaždym, sekretárom predošlého kráľa Ľudovíta II. Jagelovského, ako aj zástupcami kráľovských miest Šoproň a Prešporok. Ferdinand I. bol zvolený 17. decembra 1526 za uhorského kráľa. (Baďurík, 1995)

S nástupom na uhorský a český trón položil Ferdinand I. základy budovaniu centralistickej monarchie. 1. januára 1527 vydal Ferdinand I. dvorské štátne usporiadanie. Vytvoril tak centrálnu správu pre Uhorsko, rakúske a české krajiny, ktorá ostala platná až do roku 1848.

Kráľ a neskorší cisár vytvoril tiež Tajnú radu pre rodinnú, teda dynastickú a zahraničnú politiku, čo ale boli vtedy prekrývajúce sa oblasti, Dvorskú radu ako najvyšší justičný úrad, Dvorskú komoru pre financie a účty, Dvorskú vojnovú radu pre potreby obrany krajiny (krajín koruny) a Dvorskú kanceláriu ako exekutívny úrad.

Krajina bola ale väčšinou pod zvrchovanosťou „kráľa – vojvodu“, Jána Zápoľského. Po neúspešnej olomouckej arbitráži zorganizovanej Žigmundom I. Starým sa Ferdinand na jar 1527 chystal na akciu. Mikuláš II. zo Salmu a Wilhelm z Roggendorfu, budúci obrancovia Viedne, pochodovali v júli proti vzbúrencom. Mestá pozdĺž Dunaja sa poddali modernej sile nemeckých žoldnierov, Budín však padol do rúk kráľa Ferdinanda až v auguste 1527.

Vojvoda, ako je v dobovej korešpondencii kráľovských súrodencov Karla, Ferdinanda a Márie označovaný Zápoľský, unikol do Tokaja, na jedno zo svojich panstiev. Nitriansky biskup Štefan Podmanický pragmaticky korunoval 3. novembra 1527 znovu, tentoraz Ferdinanda I. za uhorského kráľa. Po poslednom neúspešnom pokuse o prerazenie habsburskej vojenskej iniciatívy na juhovýchodnom Slovensku ešte v roku 1528 utiekol kráľ Ján do Poľska avšak bez toho, aby sa čohokoľvek formálne vzdal.

Historici sa v tejto súvislosti prikláňajú k názoru, že bezprostredným dôvodom tureckého ťaženia v lete 1529 a prvého obliehania Viedne na jeseň 1529, bol debakel Zápoľského, a tým ohrozenie tureckého vazala a vplyvu. (Hummelberger, 1976, s. 1-3)

Obdobie po moháčskej katastrofe 1526 je z hľadiska slovenských dejín význačné a prevratné. Dôsledky týchto udalostí doľahli na Slovensko. Slovenská časť Uhorska sa nenachádzala vo vákuu. Habsburské dynastické a diplomatické aktivity, ktoré zavřšili bratislavské rokovania a viedenské zmluvy roku 1515, naopak

zaistili uhorské kráľovstvo pre možnú alternatívu vymretia Jagelovcov po meči. K tomu pristupuje aj váha habsburského domu v obidvoch svojich hlavných líniách („*Casa Austria*“ a „*Casa Hispania*“). (Baďurík, 1998, s. 9-14) Tieto dve dŕžavy predstavovali územie obývané v tej dobe približne 20 miliónmi obyvateľov. (Winkelbauer, 2003, s. 23-24)

Habsburgovci vstúpil do Uhorska a do susedných českých krajín včas. Fakt, že Slovensko vtedy predstavovalo kompaktné územie, síce priamo ohrozené Turkami, ale súčasne tvoriace strategický spoľahlivý nárazník, zväčšil význam vzťahu novej dynastie k Slovensku vrátane jeho dnešnej metropoly, ktorá sa vtedy stala korunným sídelným mestom celého Uhorska. (kolektív, 1978, s. 129-130)

Prvé úspešné snahy o vytvorenie podunajskej personálnej únie zaštitenej ešte rímsko-nemeckou korunou možno sledovať už za rímsko-nemeckého cisára, uhorského a českého, kráľa Žigmunda Luxemburského (1368 – 1437), iste nie náhodou syna veľkého Európana cisára a kráľa Karla IV. (1316 – 1378).¹²

Žigmund napriek problémom s husitskými českými krajinami tento politický koncept uskutočnil, keď odovzdal dve koruny *luxemburskej rodiny* Habsburgovcom s dobrým výhľadom na zvolenie za rímskeho kráľa. (kolektív, 2006, s. 361)

Albrecht, budúci rímsky kráľ II. a V. ako arcivojvoda rakúsky toho mena (1397 – 1439), český a uhorský kráľ si totiž predtým zobral za ženu Žigmundovu dcéru, princeznú Alžbetu, nakoľko jeho svokor nemal mužského potomka. Cisár a kráľ Žigmund, tradične ponímaný v českej literatúre a umení negatívne, sa však ukázal aj ako neúnavný „*turkobijec*“, ktorý neváhal podstúpiť niektoré veľmi riskantné vojnové dobrodružstvá.¹³

Ním vytvorená línia nástupníctva bola v Uhorsku a v českých krajinách na určitú dobu prerušená (do roku 1526).

Rovnaké ambície mal už dávno predtým prvý rímsky kráľ a zakladateľ kráľovskej dynastie Habsburgovcov, Rudolf I., ako gróf Rudolf IV. (1218 – 1291). Tento si v roku 1290 nárokoval po zavraždení svojho zaťa Ladislava IV., uhorského kráľa, Uhorsko pre svojho syna, proti čomu sa ale postavil Svätý otec. Napriek tomu kráľ Rudolf I. dal princovi Albrechtovi (I.) Uhorské kráľovstvo do léna. Tento úplne prvý pokus o zriadenie dedičnej monarchie Habsburgovcov v Uhorsku stroskotal aj na odpore tamojších magnátov, ktorí nakoniec zvolili a korunovali Ondreja III. (kolektív, 2006, s. 370)

Zvolením Albrechta II. 18. marca 1438 za „*rex romanorum*“ sa začala 370-ročná epocha vlády habsburskej dynastie na rímsko-nemeckom tróne. Albrecht ako prvý Habsburg zjednotil Uhorsko, české a rakúske krajiny s ríšsko-nemeckou korunou. Fridrich III. so svojím mottom *!AEIOU: Austria erit in orbe ultimo. – Alles Erdreich ist Österreich untertan. – Celý svet je Rakúsku poddaný.* túto pozíciu po cisárskej línii udržal. Syna Maximiliána potom oženil s bohatým burgundským dedičstvom.

Po vymretí vládnucej jagelovskej dynastie na uhorskom tróne pri Moháči v roku 1526 nebola pre Habsburgovcov situácia jednoduchá. Napriek zmluvnému

---

¹² Žigmund, rodený Pražan, bol skorej veľkým priateľom Bratislavy (napr. Žigmundova erbová listina mestu Bratislave).

¹³ V bitke proti Turkom pri Nikopoli v roku 1396 kráľa Žigmunda zachraňuje polkoráb (kastelán) Ján Hohenzollern. Ako výraz vďaka daruje panovník bratovi Jána, Fridrichovi Brandenburské markgrófstvo. Tak prichádza na scénu zasa vďaka Lucemburkovcom nová európska dynastia. Kolektív: Bilder deutscher Geschichte. Hamburg : Bahrenfeld. 1936. 200 reprodukcí s úvodnými kapitolami. Obraz 19.

nároku prijíma časť uhorskej šľachty podľa klauzuly prijatej na uhorskom sneme svojho „národného kráľa“ sedmohradského vojvodu Jána Zápoľského.¹⁴

Osmanská ríša a protihabsburská koalícia kresťanských panovníkov

Osmanskí vládcovia po dobytí Konštantínopolu považovali svoje impérium za nástupcu Byzantskej, t.j. východorímskej ríše. Vo svojej korešpondencii sultán Sulejman hovorí o Karolovi urážlivo iba ako o kráľovi Španielska a o Ferdinandovi ako o *viedenskom kráľovi*. Ríša sultánov dorástla na začiatku 16. storočia vo všetkých oblastiach na veľmoc.¹⁵

Nespornou prevahou Osmanskej ríše bol jej systém toku štátnych príjmov. V prvej polovici 16. storočia sa tieto pohybovali až okolo 600 ton čistého striebra ročne. Oproti tomu napríklad Kastília Karola V. vybrala roku 1555 iba 90 ton. Aj pomerne silné Francúzsko Františka I. dosahovalo 92 až 115,5 ton príjmov striebra ročne. (kolektív, 2003, s. 20-21)

Francúzsko stojace na strane Osmanov nemalo vojnové úspechy. Fakty, akými boli porážka pri Pávii a zajatie kráľa v Španielsku, sú nesporné a svedčia o rezervách v riadení tak mocného štátu. Františkovi sa podarilo zo španielskej internácie prepašovať list Sulejmanovi Nádhernému s prosbou o pomoc, ktorý dokumentuje francúzsko-turecké vzťahy. Sultán odpovedal všeobecne aj sľubne: „Ty, ktorý si kráľ Francúzov a francúzskej krajiny, si poslal k mojej bráne, azylu panovníkov, svojho verného posla Frangipani (Frangepána). Dal si nám vedieť, že Tvoj nepriateľ obsadil Tvoju krajinu, a že si toho času v zajatí. Prosil si o pomoc za účelom Tvojho oslobodenia. Všetko, čo hovoríš, bolo prerokované pri prahu môjho trónu, ochrannom mieste sveta, a moja cisárska múdrosť sa týmto do podrobnosti zaoberala (...) Nie je nič neslýchané, že sú kniežatá porazené a vzaté do zajatia. Zozbieraj odvahu a nenechaj sa pokoriť, naši slávni predkovia, milosrdný a zľutovný Pán nech osvieti ich hroby, nikdy neprestali viesť vojny, aby nepriateľa odrazili a ovládli krajiny. My sami sme išli v ich stopách ďalej (...). Dňom a nocou je náš kôň osedlaný a šabl'a pripášaná (...)” a sultán síce nič konkrétneho pre kráľa Francúzska neurobil, uhorské ťaženie však bolo predo dverami a František I. odvtedy zostával v tesnom kontakte s Vysokou portou a bol nazývaný úprimným dôverníkom a priateľom *Dvora blaženosti*. (Grössing, 2008, s. 271-272)

Tudorovské Anglicko tiež zohrávalo v pomere síl určitú úlohu. Zavrnutím Kataríny Aragónskej, tety Ferdinanda I. a Karola V., došlo k určitému ochladnutiu diplomatických vzťahov s Madridom. Odvrhnutie pápežstva Anglickom bolo pre Habsburgovcov tiež výhodným ťahom na európskej šachovnici. Nakoniec sa Henrich VIII. uchýlil iba k finančnej podpore protihabsburskej strany v Uhorsku, čo mu ale nebránilo striedať spojencov podľa momentánnej potreby.¹⁶

Benátky boli ďalším spojencom Vysokej porty. Priateľstvo s Turkami bolo vítanou výhodou aj pre konkurenčný boj s Janovom, druhou námornou veľmocou na opačnej strane Apeninského polostrova. Janov zhodou okolností stál na strane

¹⁴Termín alebo prídomek národný kráľ znamená v rakúskej historiografii predovšetkým ten fakt, že kráľ pochádzal z uhorskej šľachty, teda nebolo dôležité či je maďarský, slovenský či valašský (rumunský) šľachtic. To sa napokon u šľachty aj tak nedá sledovať, nakoľko je kozmopolitná. Naopak rakúska – nemecká šľachta nebola vtedy považovaná za domáci element, tobôž iní veľmoži, ako napríklad Španieli.

¹⁵Turci možno nechceli západné krajiny ovládnuť. Ich plány boli skôr defenzívne ako ofenzívne. POHL, Walter – VOCELKA, Karl: Die Habsburger. Graz, Verlag Styria 1992, s. 134.

¹⁶Vyslancom anglického Henricha VIII. na uhorskom dvore bol Thomas Seymour, mladší brat Anny Seymourovej. Aby obhájil pomerne „pokojné“ ostrovné pomery, spomínal na ukrutnosti z doby tureckých vojen, na voz plný tureckých hláv, na ktorom sedel pološialený živý zajatec.

cisára Karola V. Práve Janovčan Andrea Doria, cisárov admirál, v roku obliehania Viedne Turkami (1529) prevádzal Karola V. z Barcelony do severného Talianska, do epicentra bojov s osou Paríž – Rím – Benátky a bližšie k bratovi Ferdinandovi I. tiesnenému nepriateľom. (Bauer, Lacroix, 1938, s. 421-422)

V rámci budovania širšej koalície proti francúzskemu bloku spojenému neoficiálne so sultánom, došlo k posolstvu johanitského rytiera Jána Balbiho do Perzie. Cisár ho tam poslal vo februári 1529, aby získal šáha pre vojnu proti spoločnému nepriateľovi – sultánovi. Ján Balbi sa ozval až 30. augusta 1529 zo sýrskeho Aleppa. Cisár v korešpondencii spomínal inštrukciu šáhovi Sofimu, pritom tento už vtedy nežil a vládol jeho syn Tamas. (Bauer, Lacroix, 1938, s. 499-509)

Spojenectvo s Perziou malo samozrejme prekvapivo pragmatický ráz a Perzia v nasledujúcich rokoch bola skutočne najväčším nepriateľom Turecka a boje s ňou sa obnovili ihneď po vojnách s kresťanmi. Navyše sa jednálo aj o náboženského protivníka, keďže v očiach vládnucich osmanských sunitov boli totiž perzskí šíiti kacírmi.

Situácia bola vážna, nebolo však možné pripustiť, aby Európa, najmä Francúzsko a nemeckí protestanti, nechali Viedeň v roku 1529 zahnúť, a že by v konečnom dôsledku tolerovali postup Osmanov ďalej na západ európskeho kontinentu. Netreba podceňovať vtedajšiu konfliktami zaťaženú Európu, ktorá stále predstavovala nemalú ekonomickú i vojenskú silu.

Obaja Habsburgovci získali výbornú rytiersku a štátnickú výchovu a od slávnych predkov zdedili zrejme aj vlastnosti užitočné pre panovníka. Reálna sila ich ríš a ich osobná húževnatosť a vytrvalosť boli enormné. Dediči Ferdinanda nakoniec zatlačili svojho tureckého konkurenta naspäť a získali si jeho rešpekt. Je zaujímavé, že napriek stáročiam nepriateľstva obe veľmoci, habsburská monarchia a osmanské Turecko, zanikli bok po boku ako spojenci porazení v I. svetovej vojne.

Karol V.

Pre naše dejiny a problematiku prvého kontaktu s tureckým útočníkom je dôležitá úloha brata kráľa Ferdinanda I., Karola V. Karol vyrastal u svojej tety Margaréty na dvore v belgickom Mechelene (vtedy španielske Holandsko). Odtrhnutie od rodičov, skorá smrť otca a reakcia matky na ňu ho iste významne ovplyvnili. Miestodržiteľka Holandska, princezná Margaréta sa snažila svojho synovca vychovať ako silného mladého muža, aby ako najstarší princ v habsburskej dynastii mohol prebrať štátnické povinnosti. S cieľom upraviť jeho telesnú slabosť zaistila mu cvičenia v šerme, v jazde na koni a poľovačky. Tak sa stal z Karola V. nielen zdatný diplomat a štátnik, hlava habsburského domu, ale aj vojak a neskoršie vojvodca. Karol V., ktorý sa stal cisárom, sa presadil aj proti svojmu mladšiemu bratovi v otázke španielskeho nástupníctva. Ferdinandovi aj tak neostali iba rakúske krajiny a arcivojvodský titul. Vďaka obratnej politike druhého starého otca Maximiliána získal Ferdinand I. zatiaľ aspoň časť Uhorska. Pritom vlastnou obratnosťou sa stal českým kráľom. Karol V. bol cisárom a kráľom – cestovateľom. Pohyboval sa po Stredomorí, bojoval v severnom Taliansku s Františkom I. a zúčastňoval sa ríšskych snemov v Nemecku. Isté problémy spôsobili Karolovi V. udalosti v súvislosti s nemeckou reformáciou. Napriek tomu, že bol presvedčený katolík, zachoval si chladnú hlavu a nereagoval fanaticky ako niektorí jeho predkovia, ale pragmaticky. Keď sa reformácia nakoniec v Ríši rozšírila, dokázal ju zbrzdiť ako dobrý vojvodca.

Po bitke u Mühlbergu ho už Tizian zobrazuje na monumentálnom obraze ako víťaza nad protestantmi ako ochrancu *viery otcov*.¹⁷

Spočiatku nemohol v protitureckej kampani bratovi Ferdinandovi I. vojensky pomôcť. Samotný bol viazaný bojmi v severnom Taliansku proti Francúzom. Nakoniec pomoc Viedni obkľúčenej v roku 1529 Turkami poslala sestra Mária, ktorá sa po Margaréte stala miestodržiteľkou Holandska. Jednalo sa o oddiel španielskych arkebuziéro, ktorých zástava sa dodnes s veľkou úctou uchováva a vystavuje vo viedenskom mestskom múzeu.

V roku 1532 pri druhej Sulejmanovej výprave smerom na Viedeň sa Karol V. už bezprostredne angažoval. Jeho posolstvo navrhlo Osmanom v júni 1532 mier, padišáh však cisára v svojej odpovedi otvorene vyzval na konfrontáciu: *Kráľ Španielska už dávno prehlasuje, že sa chce obrátiť proti Turkom, ale ja som ten, ktorý vďaka milosti Pána proti nemu ozbrojený vystúpim. Keď je dostatočne odvážny, mal by ma očakávať na otvorenom poli; vôľa Pána nech potom rozhodne. Pokiaľ sa už z akéhokoľvek dôvodu neobjaví, nech mi platí tribút.* (Kolektív, 2003, s.158-159)

Turci sa zastavili pred západomaďarským Köszege (po nem. Güns), iba 100 km vzdialenom od Viedne. Blízka jeseň a hrozba admirála Andrea Doriu v Stredomorí donútili sultána k návratu. (Kolektív, 2003, s. 158-159)

Karol V. je všeobecne hodnotený ako fenomén renesančnej Európy. Hneď niekoľko krajín by si mohlo nárokovať jeho osobnosť pre národné dejepisectvo a tradíciu. V jeho žilách kolovala španielska, nemecká i francúzsko-burgundská krv. Vyrastal v dnešnom Belgicku, žil striedavo v Španielsku, Taliansku a nemeckých krajinách. Zaradil sa k takým európskym štátnikom ako boli pred ním cisári Karol Veľký a Friedrich Barbarossa, králi Richard I. Levie Srdce a Edward III., cisár a kráľ Karol IV.¹⁸

Resumé

Udalosti na prelome epoch stredoveku a novoveku predznamovali ďalší vývoj Európy a sveta. Vplyv ideí a podnetov humanizmu, renesancie, šírenie reformácie, myšlienka heliocentrickej sústavy v astronómii, zámorské objavy a vynález kníhtlače na pozadí vzniku veľkých centralistických mocností z rozdrobenej feudálnej Európy posunuli starý kontinent neskôr do úlohy lídra svetového vývoja. V 16. storočí dobehol západný svet v minulosti všestranne oveľa vyspelejší Orient a začal ho predstihovať.

Literatúra

1. BAĎURÍK, Jozef. *Slovensko a Habsburská monarchia v 16. a 17. storočí*. In *Slovensko a habsburská monarchia v 16. a 17. storočí. Zborník z ved. sympózia 22.XI.1994*. Bratislava : 1995. 101 s.
2. BAĎURÍK, Jozef. *Slovensko v zápase Ferdinanda I. o uhorskú korunu (1526 - 1532)*. Bratislava, Mistrál 1998. 178 s.

¹⁷ Museo Nacional del Prado, Madrid.

¹⁸ Karol V. je okrem iného snáď jediným panovníkom 16. storočia, ktorí bol vyfotografovaný. Jeho dokonale zabalzamované pozostatky v kráľovskom Escoriale boli odkryté v roku 1872 a bola urobená snímka. Podobu tohto panovníka poznáme teda nielen sprostredkovanú maliarmi a rycami, či autormi, ale skutočnú.

3. BAUER, Wilhelm - LACROIX, Robert. *Die Korrespondenz Ferdinands I. 2. Band. II. Hälfte. Familienkorrespondenz 1529 und 1530.* Wien : Adolf Holzhausens NFG, 1938.
4. DVOŘÁK, Pavel. *Tretia kniha o Bratislave. Čas tureckých vojen.* Budmerice : Rak, 2010. 256 s. ISBN 978-80-85501-45-2.
5. FRIMMOVÁ, Eva: Cisársko-kráľovská svadobná zmluva z roku 1515. In BAĎURÍK, J.-SLÁDEK, K. *Politický zrod strednej Európy.* Prešov : Michal Pašek, 2005. 201 s. ISBN 80-7165-446-9.
6. GRÖSSING, Sigrid-Maria: *Karl V. Der Herrscher zwischen den Zeiten und seine europäische Familie.* Viedeň : Amalthea Signum, 2008. 367 s. ISBN 978-3-85002-927-8.
7. HUMMELBERGER, W. *Wiens erste Belagerung durch die Türken 1529.* Viedeň : Heeresgeschichtliches Museum/Militärwissenschaftliches Institut. 65 s. ISBN 3 215 02274 5.
8. KOHLER, Alfred. *Ferdinand I. (1503 – 1564). Fürst, König und Kaiser.* München : Verlag C. H. Beck 2003. 377 s. ISBN 3 406 50278 4.
9. KOLEKTÍV: *Die Kaiser. 1200 Jahre europäische Geschichte.* Wiesbaden : Marix, 2006. 887 s. ISBN -10: 3- 865339-074-6.
10. KOLEKTÍV. *Kaiser Ferdinand I. Das Werden der Habsburgermonarchie. Eine Ausstellung des Kunsthistorischen Museums Wien 15.IV.-31.VIII.2003.* Herausgegeben von Wilfried Seipel. Milano : Skira editore, 2003. 589 s.
11. KOLEKTÍV. *Karl V. 1500 - 1558 und seine Zeit.* Köln : Dumont, 2003. 529 s. ISBN 3-8321-7286-6
12. KOLEKTÍV. *Slovensko 1. Dejiny.* Bratislava : Obzor, 1978. 1011 s.
13. KOLEKTÍV. *Vojenské dejiny Československa. II. díl. 1526 – 1918.* Praha, Naše vojsko 1986. I. vydanie. 589 s.
14. POHL, Walter – VOCELKA, Karl. *Die Habsburger.* Graz, Verlag Styria 1992. 512 s. ISBN 3-222-12107-9.
15. WHEATCROFT, Andrew: *Nepriateľ pre bránami. Habsburgovci, Osmanská ríša a bitka o Európu.* Bratislava : Slovart : 2011. 327 s. ISBN 978-80-556-0135-9. S. 29 – 31.
16. WINKELBAUER, Thomas. *Ständefreiheit und Fürstenmacht 1522-1699 (Diel 1.). Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter.* Wolframom, Herwig: *Österreichische Geschichte 1522 – 1699.* Wien : Ueberreuter, 2003. 621 s. ISBN 3800039761.

Kontaktné údaje:

Tomas Maier, Mgr.
 Katedra nemeckého jazyka
 Fakulta aplikovaných jazykov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava

E-mail: maier@euba.sk

INTERKULTÚRNE PROBLÉMY V POHRANIČNEJ OBLASTI SLOVENSKA A RAKÚSKA

Mečiar Radoslava

Abstrakt

V tomto príspevku sa budeme venovať skutočnosti, že Rakúšania začínajú postupom času vnímať Slovákov pozitívne, čo má pozitívny vplyv na vzťahy v rakúsko-slovenskom pohraničí. Ďalej budeme mapovať problematiku voľného pracovného trhu a jeho postupné uvoľňovanie pre nové pracovné sily po vstupe Slovenska do Európskej únie. Ďalším pridruženým cieľom bude priblíženie legislatívy a legislatívnych obmedzení voľného pracovného trhu a migrácie za prácou medzi Rakúskom a Slovenskom. Posledným z čiastkových cieľov bude zhodnotenie skutočnosti, či v oblasti verejnej správy dochádza k obmedzovaniu zamestnávania cudzích štátnych príslušníkov nad rámec povolených opatrení nevyhnutných pre bezpečnosť štátu.

Kľúčové slová: členská krajina, pracovný trh, prechodné obdobie, verejná správa, vnímanie

Abstract

The work is dedicated to the fact that the Austrians start with the time to perceive the Slovaks positively, which has positive influence on crossborder relationship between Slovakia and Austria. Secondary objective of our work will be to introduce the mapping of the problematics of the free labour market and its phased liberation for the new workers after the Slovakia's accession to the European Union. Another associated objective is to describe the legislation and the legislative constraints of the free labour market and the labour migration between the Austria and Slovakia. The last one of the objectives is the evaluation of the fact whether there are any restrictions of the employment of the foreign nationals in the field of the public administration upon the area of the permitted actions necessary for the national security.

Keywords: labour market, member state, perception, public administration, transitional period

Úvod

Na úvod príspevku si priblížme uvoľňovanie pracovného trhu Európskej únie, a to najmä pracovného trhu Rakúskej republiky a Slovenskej republiky, ako nového členského štátu Európskej únie 1. mája 2004. Uvoľňovanie pracovného trhu bolo postupné, vzhľadom na dojednané obmedzenia pracovného trhu zo strany tzv. starých členských krajín vo forme ochranných období. Zo strany Rakúskej republiky boli uplatňované všetky tri ochranné obdobia a k úplnému uvoľneniu pracovného trhu voči novým členským krajinám, jednou z ktorých bolo aj Slovensko, došlo až 1. mája 2011.

Priblížme si problematiku prechodných období. Ako sa uvádza v Prístup na pracovný trh (2012): „Občania Slovenska, rovnako ako občania ôsmich „nových“

členských štátov už v predvstupových rokoch súhlasili s prechodným obdobím pre voľný prístup svojich občanov na pracovné trhy pätnástich „starých“ členských krajín Európskej únie“. Ako sa píše tamže, prechodné obdobie platilo pre nové členské krajiny, okrem Malty a Cypru. Prechodné obdobie malo slúžiť na ochranu pracovných trhov starých členských krajín, no zároveň poskytovalo možnosť uplatnenia recipročných opatrení novým členským krajinám v prípade, že takéto opatrenia uplatnila stará členská krajina, prípadne iná pristupujúca krajina. Zo strany nových členských krajín mohli byť prechodné obdobia uplatňované v troch etapách:

1. obdobie od 1. mája 2004 do 30. apríla 2006 – pred koncom tejto etapy by mali štáty prehodnotiť svoje rozhodnutie a snažiť sa buď zmierniť, alebo úplne zrušiť opatrenia vyplývajúce z prechodného obdobia;
2. obdobie od 1. mája 2006 do 1. mája 2009 – v tomto období už len niekoľko štátov neliberalizovalo svoje pracovné trhy;
3. obdobie od 1. mája 2009 do 30. apríla 2011 – v tretej etape už smeli uplatňovať obmedzenia len štáty, ktoré čelili vážnemu narušeniu svojho pracovného trhu; po skončení tohto obdobia už žiadny štát nesmel obmedzovať voľný pohyb pracovníkov (Tamže).

Rakúska republika spolu so Spolkovou republikou Nemecko sa rozhodli uplatňovať prechodné obdobie až do jeho úplného konca, teda do 30. apríla 2011. Môžeme konštatovať, že toto bolo do istej miery zapríčinené aj prebiehajúcou ekonomickou krízou, ktorá vypukla pred koncom druhej etapy. Obavy Rakúskej republiky boli do istej miery oprávnené a prechodné obdobie malo zmierniť šok na rakúskom pracovnom trhu, keďže Rakúsko spolu s Nemeckom mali spoločnú hranicu s novopristupujúcimi krajinami. Toto znamenalo prírlev nielen migrantov, ktorí by v krajinách aj žili, ale aj prírlev pracovníkov dochádzajúcich za prácou cez hranice denne. V prípade dochádzajúcich pracovníkov však zohrávala veľkú úlohu tendencia k vyrovnávaniu príjmov v regiónoch susediacich s Rakúskom.

Ako sa uvádza v EÚ: Rakúsko a Nemecko otvárajú pracovný trh, záujem je aj o Slovákov (Noviny.sk, 2011): „Podľa štatistík 60 percent firiem na rakúskej strane má záujem získať pracovníka niektorej z týchto krajín, polovica z toho má záujem o Slovákov“. Tamže sa tiež píše, že Rakúsko počíta s prírlevom trinásť až dvadsaťpäťtisíc pracovníkov, a to najmä do oblasti stavebníctva, strojárstva a služieb. Už počas prechodného obdobia existoval zoznam nedostatkových profesií v oblasti stavebníctva, strojárstva, informačných a komunikačných technológií a služieb.

Hlavnou obavou starých členských krajín bolo zaplavenie ich pracovného trhu lacnou pracovnou silou z nových členských krajín, a to najmä z bývalých krajín východného bloku, medzi ktoré patrilo aj Slovensko. Ako sa uvádza v Nemecko a Rakúsko konečne otvorili pracovný trh 8 novým krajinám (EP, 2012), europoslanci a Európska komisia tvrdia, že Nemecko a Rakúsko sa zaplavenia svojho pracovného trhu báť nemusia a migranti skôr krajinám pomôžu zaplnením voľných pracovných miest spôsobených nedostatkom kvalifikovaných pracovníkov. Nemecká liberálka Nadja Hirsch argumentovala, že Nemecko trpiace nedostatkom kvalifikovanej pracovnej sily malo svoj pracovný trh otvoriť ešte skôr. Nedostatok sa má ešte prehĺbovať a nebude ho možné vyriešiť lepším vzdelávaním, školením, alebo väčšou účasťou žien na pracovnom trhu, či predĺžením pracovného života, ale len prírlevom pracovníkov z iných krajín (Tamže). Keďže demografická štruktúra Rakúska a Nemecka je veľmi podobná, je isté, že takýto nedostatok pracovných síl už dnes pociťuje aj Rakúsko, pričom tento nedostatok sa v prípade nedostatočnej migrácie pracovníkov bude veľmi pravdepodobne ďalej prehĺbovať.

Vnímanie

S témou vnímania úzko súvisí zamestnávanie sa Slovákov v Rakúsku a naopak, zamestnávanie sa Rakúšanov na Slovensku. S pracovným trhom a možnosťami uplatnenia sa v cudzej krajine súvisí aj vnímanie cudzích štátnych príslušníkov zo strany domácich pracovníkov a naopak, vnímanie cudzieho prostredia zo strany prichádzajúceho zamestnanca.

Priblížme si, ako na Slovákov a celý proces integrácie nazerali Rakúšania. Ako uvádza Centrope: otvorená bez hraníc (2012): „Stredná Európa predstavovala skôr strašiaka ako hospodársky príslub a politickú víziu: politici predpovedali prílev prisťahovalcov, alebo dokonca destabilizáciu sociálneho systému krajiny. Teraz, o takmer 15 rokov neskôr, môžeme povedať, že sa vnímanie spoločného priestoru posunulo smerom k optimizmu. Nálada rakúskeho obyvateľstva sa podľa aktuálnej štúdie Spoločnosti pre Európsku politiku (SEP) radikálne zlepšila.“ Ako sa píše tamže: „Rakúska spoločnosť pre Európsku politiku SEP skúmala názory obyvateľov po oboch stranách hraníc s Českom, Slovenskom a Maďarskom pred desiatimi rokmi a teraz znova. Vtedy prevládala skepsa, dnes vnímame možnosti, ktoré sa otvárajú pre všetkých obyvateľov v strednej Európe – Centrope.“

Podme sa teda pozrieť na to, aké možnosti ponúka tento makroregión svojim obyvateľom. Tamže sa konštatuje, že medzi rozšírené možnosti patrí trávenie voľného času a dovoleniek. Rakúšania v pohraničí Čiech, Slovenska a Maďarska cestujú za turistickými zaujímavosťami a naopak, obyvatelia pohraničných oblastí Čiech, Slovenska a Maďarska do Rakúska prichádzajú najmä za nákupmi. S týmto súvisí aj oživenie pracovného trhu v pohraničných oblastiach, ktoré približne 40% anketovaných Rakúšanov pripisuje vzniku spoločného makroregiónu. Na druhej strane, 69% Slovákov žijúcich v blízkosti hraníc si cení lepšie pracovné príležitosti, pričom treba konštatovať, že scenáre hovoriace o záplave lacnej pracovnej sily rádo vo státisícoch sa nenaplnili. Nepodarilo sa však zmeniť spôsob ako Rakúšania vnímajú svojich východných susedov v súvislosti s kriminalitou. SEP však zaznamenáva rozpor medzi pocitmi a skutočnosťou, keďže aj kriminalita, čo sa týka trestných činov, sa medzi rokmi 2004 až 2011 zreteľne znížila (Tamže).

Pozrime sa teraz na druhú stranu, a to na to, ako vnímajú imigrantov Slováci. Ako sa píše vo Vašečka, M. (2009), slovenská verejnosť vidí v cudzincovi človeka, ktorý je málo prínosný pre svoje okolie a je preň záťažou. Štatistiky však hovoria niečo iné, a to, že cudzinci svojimi demografickými štatistikami, vzdelaním a umiestnením na trhu práce prispievajú k rastu HDP Slovenska.

Priblížme si ďalej, ako vnímajú Slováci práve Rakúšanov. Ako sa píše Kollár, D. (Geografický časopis, 2001), vo vnímaní Rakúska zo strany Slovákov sa objavujú asociácie ako susedia, príbuzní, ale aj negatívnejšie asociácie ako nadutí a odmeraní. Celkom určite medzi lichotivé asociácie patria čistota a poriadok, ktoré sú svojím spôsobom také typické pre Rakúšanov. Čo sa týka materiálnej stránky života, tak Slováci vnímajú najmä vyššiu životnú úroveň, prosperitu a lepšie sociálne istoty. Z politicko-spoločenských pojmov sú u Slovákov asociované najmä pojmy susedný štát, demokracia a stabilita (Tamže). Ak sa však podľa tamže uvedených údajov pozrieme na to, ako vnímajú pojem Rakúsko obyvatelia na Slovensku, tak až 78,7% slovenských respondentov vnímalo tento pojem pozitívne, čo je v porovnaní s 56% pozitívneho vnímania pojmu Slovensko veľký rozdiel.

Legislatíva a obmedzenia

Pri zamestnávaní sa v cudzej krajine hrajú veľkú úlohu taktiež legislatívne obmedzenia a legislatívne rozdiely. Príkladom rozdielov môže byť oblasť daní a odvodov, ktoré bývajú neraz zdrojom istej konkurenčnej výhody krajín, a to najmä v prípade nových členských krajín. Ďalšie rozdiely nastávajú v oblasti sociálnych istôt, akými sú napríklad dávky v nezamestnanosti a sociálne dávky. Medzi sociálne istoty môžeme zaradiť aj bývanie, ktoré je diametrálne odlišne podporované na Slovensku a v Rakúsku.

Pozrime sa teda, aké pravidlá musia dodržiavať Slováci, ktorí sa chcú zamestnať v inej krajine. Ako píše Nedeljaková, Z. (EPI, 2012): „Občania, ktorí sú zamestnaní, sú povinní platiť dane. S niektorými krajinami EHP má Slovenská republika podpísanú zmluvu o zamedzení dvojitého zdanenia. Platenie daní a výšku odvodov zamestnávateľa upravujú výlučne vnútroštátne právne predpisy“. Čo sa týka ďalších obmedzení, tak tamže sa uvádza, že zamestnanec musí byť na všetky inštitúcie riadne prihlásený, lebo iba tak si môže uplatňovať nároky vyplývajúce zo zdravotného a sociálneho poistenia a splnenia si daňovej povinnosti.

Verejná správa

Je samozrejmé, že niektoré oblasti verejnej správy sú pre iných štátnych príslušníkov z bezpečnostných a iných pre udržanie štátu nevyhnutných dôvodov neprístupné. Medzi takéto oblasti môžeme zaradiť napríklad políciu, armádu, či súdnictvo. Iné oblasti môžu byť pre zamestnávanie cudzích štátnych príslušníkov vhodné, a dokonca pre štát môže byť výhodné zamestnávať v týchto oblastiach práve cudzích štátnych príslušníkov. Príkladom by mohli byť oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti, prípadne školstvo. Priblížme si preto možnosti zamestnávania sa v takýchto oblastiach a problematiku diskriminácie cudzích štátnych príslušníkov v týchto oblastiach.

Čo sa týka Európskej únie a obmedzení týkajúcich sa zamestnania v oblasti verejnej správy, tak Lipková, Ľ. (2006, s. 121-122) píše: „Diskriminácia medzi pracovníkmi členských štátov Únie založená na štátnej príslušnosti je zakázaná“. Ako sa uvádza tamže: „Výnimky z tejto zásady sa môžu uplatniť v prípade požiadaviek na zabezpečenie verejného poriadku, verejnej bezpečnosti a ochrany zdravia ľudí“. Lipková, Ľ. tamže ďalej pokračuje: „Obmedzenia súvisia s tým, že výkon určitých činností je vyhradený len občanom danej krajiny. Ide o činnosti, ktoré sú spojené s výkonom štátnej moci: armáda, polícia, súdy, finančná správa, diplomatická služba. Na druhej strane sa tieto obmedzenia nevzťahujú na iné oblasti spravované štátom (zdravotníctvo, školstvo, podniky verejného sektora poskytujúce služby – pošty, železnice a pod.), kde je v zásade voľný prístup k pracovným miestam.“

Literatúra

1. *Centrope: otvorená bez hraníc*. [online]. 2012 [cit. 29. máj 2012]. dostupné na: <<http://www.mycentrope.com/sk/home/2828/centrope-otvorena-bez-hranic>>
2. *EÚ: Rakúsko a Nemecko otvárajú pracovný trh, záujem je aj o Slovákov*. In *Noviny.sk* [online]. 2011 [cit. 29. máj 2012]. dostupné na:

- <<http://udalosti.noviny.sk/politika/30-04-2011/eu-rakusko-a-nemecko-otvaraju-pracovny-trh-zaujem-je-aj-o-slovakov.html>>
3. KOLLÁR, D. Obraz Rakúska a Slovenska u obyvateľov Slovensko-Rakúskeho pohraničia. In *Geografický časopis* [online]. 2001 [cit. 29. máj 2012]. dostupné na: <<http://www.sav.sk/journals/uploads/04021026Kollar.pdf>>
  4. LIPKOVÁ, Ľ. 2006. *Európska únia*. Bratislava: Sprint, 2006. ISBN 80-89085-65-2.
  5. NEDELJAKOVÁ, Z. Prístup na trhy práce v krajinách Európskej únie/Európskeho hospodárskeho priestoru. In *EPI* [online]. 2012 [cit. 29. máj 2012]. dostupné na: <<http://www.epi.sk/Main/Default.aspx?Template=~/Main/TArticles.ascx&phContent=~/Main/ArticleShow.ascx&ArtID=8353&LngID=0%29>>
  6. *Nemecko a Rakúsko konečne otvorili pracovný trh 8 novým krajinám*. [online]. 2011 [cit. 29. máj 2012]. dostupné na: <<http://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/content/20110504STO18667/html/Nemecko-a-Rak%C3%BAsko-otvorili-pracovn%C3%BD-trh-8-nov%C3%BDm-krajin%C3%A1m>>
  7. *Prístup na pracovný trh*. [online]. 2012 [cit. 29. máj 2012]. dostupné na: <<http://www.euroinfo.gov.sk/pristup-na-pracovny-trh/>>
  8. VAŠEČKA, M. Postoje verejnosti k cudzincom a zahraničnej migrácii v Slovenskej republike. In *EMN* [online]. 2009 [cit. 29. máj 2012]. dostupné na: <http://www.emn.sk/phocadownload/external_studies/iom_postoje_verejn_k_cudzincom_sr.pdf>

Kontaktné údaje:

Radoslava Mečiar, Mgr.
Katedra anglického jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

E-mail: romanova.radoslava@gmail.com

KOMUNIKÁCIA FIRMY V EURÓPSKOM PROSTREDÍ

Pápaiová Adriana

Abstrakt

V príspevku by som sa chcela venovať komunikácii firmy v európskom prostredí. Vzájomná výmena myšlienok a každodenná komunikácia ako kľúčový faktor správania firmy usmerňuje vzťahy v rámci firemného a trhového prostredia. Poznanie komunikačných faktorov firmy má veľký spoločensko-ekonomický význam. Cieľom úspešnej komunikácie firmy je priniesť prosperitu, úspech a internacionalizáciu v európskom trhovom prostredí. Čím hlbšie sa odкрýva pohľad na vplyvy pôsobiace na rast a stabilitu firmy, tým silnejšie väzby sa ukazujú. Nestačí len posúdiť komunikáciu firmy jedného štátu, ale je potrebné brať do úvahy aj komunikačné faktory, ktoré ovplyvňujú štáty integrovanej Európy.

Kľúčové slová: komunikácia firmy, firemné prostredie, európske prostredie, internacionalizácia firmy, zlepšenie komunikácie firmy, efektívna komunikácia firmy, prostriedky firemnej komunikácie, úspešnosť podnikania

Abstract

In my article I would like to focus my attention on communication of company in European environment. Mutual change of thoughts, everyday communication as key factors of communication has regulated partnership within market economy. Knowledge of communication factors has enormous social and economic importance. The goal of successful communication is to bring prosperity, success and globalisation to European market economy. The deeper view on influences of growth and stability has been uncovered, the stronger connections has been revealed. It is not sufficient to evaluate company communication of a single country, we need to take into consideration several communication factors, that influence countries of integrated Europe.

Keywords: company communication, company environment, European environment, globalisation of company, improvement of company communication, effective company communication, means of company communication, success of business

Úvod

Komunikácia ako kľúčový faktor vzájomnej spolupatričnosti usmerňuje chod nielen každodenného života jedinca, ale má dosah aj na medziľudské vzťahy v rámci firemného prostredia. Bez vyjadrenia sa, vzájomného pochopenia myšlienok, plánov, názorov druhej strany nie je možné usmerniť firemnú komunikáciu pozitívnym smerom. K tomu, aby bola firemná komunikácia úspešná, musí firma vystupovať ako organizovaný celok, ktorý dodržiava systematickosť a cieľavedomosť. Firma dodržiava vopred stanovené termíny dovozu alebo vývozu, dbá na priebeh finančných transakcií, neustále informuje obchodných partnerov o chode obchodnej činnosti, dbá na ekonomický rast. Spokojnosť a úspech je cieľom každého obchodníka.

Uspokojenie potrieb zákazníka je hlavným cieľom firemnej politiky a aj úspešného obchodu. Zákazník, ktorý odchádza spokojný po vzájomnej komunikácii,

alebo po obchodnom rokovaní je dosť pravdepodobné, že vyhladá služby firmy a bude sa usilovať o ďalšiu spoluprácu.

Samotný pojem úspech vníma každý človek iným spôsobom. Úspech by mal byť tým, čo väčšinu z nás posúva ďalej a motivuje k dosiahnutiu vyšších cieľov. Podľa Kleina a Kressa (Klein, Kress, 2008) chce byť každý jedinec úspešný, či už je to obchodník z Talianska, alebo Francúzska, spoločný cieľ je dosiahnutie úspechu a vzájomná komunikácia medzi obchodnými partnermi. Skutočným cieľom obchodníka teda je:

- prežiť,
- uviesť sa na trh,
- udržať sa na trhu,
- získať podiel na trhu.

Ak sa mu to podarí dopracuje sa aj k zisku. (Knapík, 1997)

Podnik je žijúci a veľmi zložitý organizmus, ktorý neustále rastie, sa rozvíja a potrebuje spoluprácu každého zamestnanca, aby bola podniková komunikácia čo najefektívnejšia. Podmienky na komunikáciu sú stále zložitejšie, preto sa často dopúšťame nedorozumení. Správne zvolená komunikačná stratégia napomáha úspešnému osloveniu a získaniu zákazníka.

Firma v trhovom prostredí

„Podnik, firma nepôsobí ani v spoločenskom ani v ekonomickom vákuu. Vzájomné väzby podniku a ekonomického prostredia sú veľmi výrazné. Na jednej strane podnik je veľmi citlivý na podnety z vonka a na druhej strane podnik svojou aktivitou ovplyvňuje daný región, danú ekonomiku, ak ide o nadnárodnú spoločnosť aj medzinárodné vzťahy.“ (Michník, 1994, s.7)

Firma sa neustále vyvíja, získava nové skúsenosti, ktoré implementuje do vlastnej praxe využívaním ľudských zdrojov a vzájomnou komunikáciou si získava zahraničných partnerov.

Podnik, ako základný prvok hospodárskeho systému, predstavuje v trhovom hospodárstve aktívne hospodárske centrum, ktoré dlhodobo a s určitým rizikom, cieľavedome vyrába výrobky alebo poskytuje služby na pokrytie spoločnosti alebo jednotlivcov. (Majtán, 2005). Podnikanie je činnosť, ktorá je založená na využití poznatkov, skúseností a názorov každého pracovníka. Tieto aspekty sa využívajú pri hľadaní odpovedí na nasledujúce otázky.

- aké produkty sa na trhu uplatnia,
- ako využiť potenciálne zdroje,
- ako získať a udržať zákazníka,
- ako uspokojiť potreby zákazníka.

Je samozrejmé, že pre úspešnú činnosť firmy musia byť vytvorené objektívne a subjektívne predpoklady. Objektívne predpoklady znamenajú schopnosť podnikateľa vyhladávať a dôsledne aj využívať príležitosti na podnikanie na trhu. Subjektívne predpoklady sú tvorené osobnosťou charakteristikou podnikateľa, ako je pozitívne myslenie, potreba sebarealizácie, schopnosť motivovať a viesť ľudí, dosahovanie cieľov, strategické myslenie.

Podnikanie má aj svoje svoje motivačné faktory, ktoré napomáhajú podnikateľom pri dosiahnutí cieľov a úspechu. Medzi motivačné faktory podnikania patria:

- možnosť dosiahnuť vysoký zisk,
- byť nezávislý,
- uskutočniť životné túžby a predstavy.

Komunikácia firmy

Komunikácia je súčasťou všetkých oblastí riadenia podniku. Je to prenos informácií od odosielateľa k príjemcovi za predpokladu, že jej porozumel. Komunikácia zabezpečuje zjednotenie činnosti organizácie. Umožňuje ovplyvniť jednotlivcov a skupiny, modifikovať ich správanie, dosahovať efektívne zmeny, a tým aj príslušné ciele. Termín komunikácia je odvodený z latinského slova *communicare*, vyjadruje styk, kontakt, dohodu, spojenie a prenos informácií, taktiež niekomu niečo doručiť, dať, odovzdať alebo poskytnúť. Komunikácia patrí medzi najdôležitejšie zložky úspešného fungovania firmy. Je to umenie, ktorému sa učíme všetci. Neznamená len hovoriť a písať, ale aj počúvať. Podnikovú komunikáciu možno chápať ako prepojenie jednotlivých zamestnancov podniku navzájom, ktoré umožňuje vzájomné porozumenie a skutočnú spoluprácu a nielen formálne plnenie povinností.

Podniková komunikácia je dôležitým nástrojom podnikovej kultúry a nástrojom objasňovania firemných hodnôt. Ovplyvňuje život všetkých zamestnancov, ale aj všetci zamestnanci ovplyvňujú podnikovú komunikáciu.

Ak má podnik podávať zladený výkon a ak všetci jeho zamestnanci majú pracovať efektívne a kvalitne, musí byť k dispozícii dostatočné množstvo potrebných informácií.

Komunikácia je komplexný proces, kde jedinec počúva a navzájom vyjadruje svoje myšlienky, názory a nápady.

„V každej komunikácii sú tri zložky:

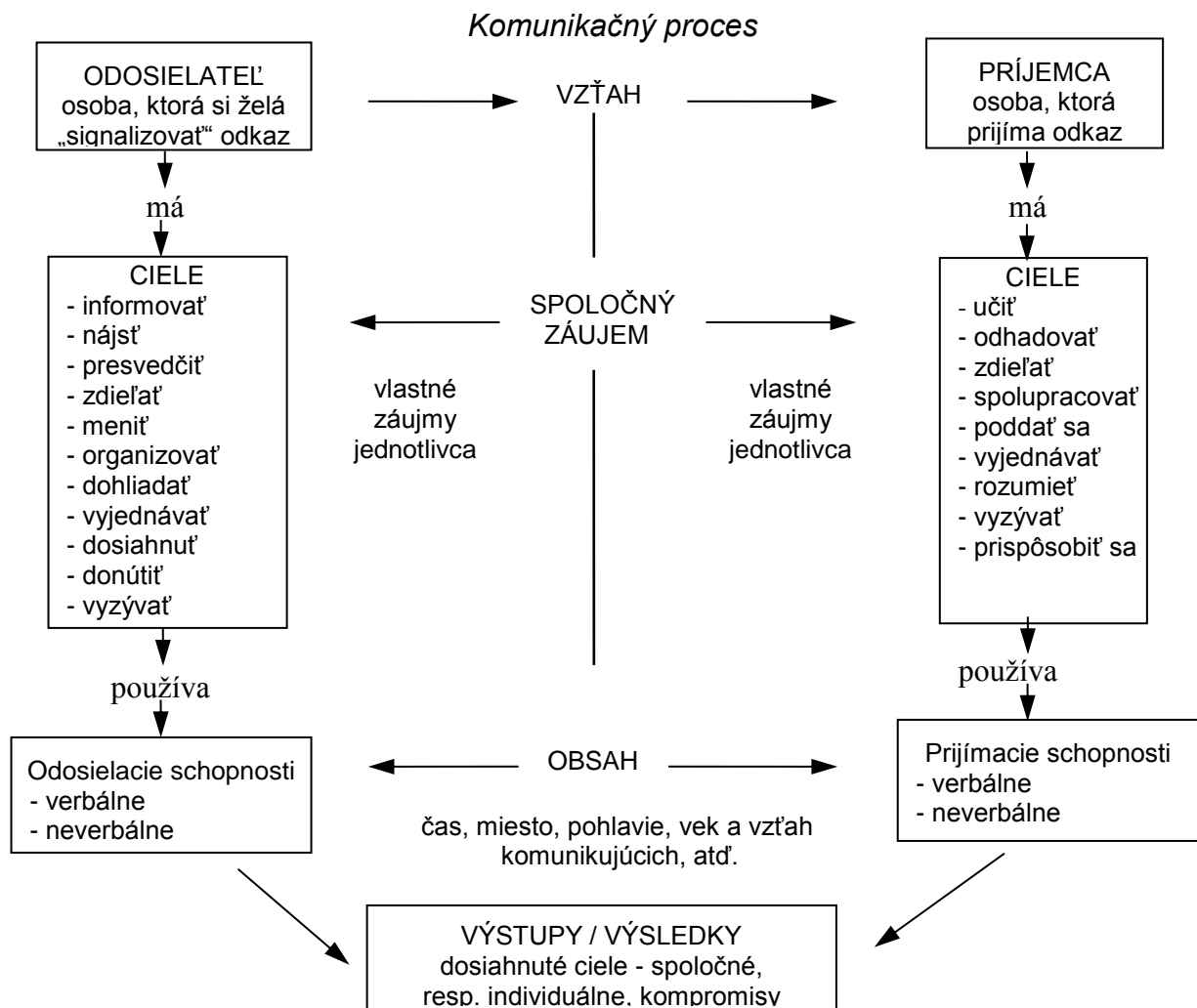
- odosielateľ – jedinec, ktorý správu odosiela
- prijímateľ (recipient) – jedinec, ktorý správu prijíma
- správa – myšlienka, informácia.

Komunikácia medzi odosielateľom a recipientom je podmienená mnohými faktormi. Ide o:

- znalosť problému
- situácia (vonkajšie podmienky, okolnosti, časovanie)
- partner (jeho / jej úmysly, ambície, sociálne postavenie, slovná zásoba)
- komunikačný kanál (spôsob, akým sa správa prenáša od odosielateľa až k recipientovi).“ (Ondrčková, Grossmanová, 2007, s.180-181)

Najrozšírenejšou formou komunikácie v podniku je ústna komunikácia, ktorej prednosťami sú:

- je rýchlejšia a účinnejšia ako písomná komunikácia,
- osobný kontakt účastníkov komunikačného procesu,
- bezprostredná spätná väzba,
- okamžité odstránenie sporných bodov a problémových oblastí,
- prepojenosť verbálnej komunikácie s rečou tela.

Obrázok 1 Priebek komunikačného procesu

Geografická a psychologická vzdialenosť oddeľujú firmu od jej zákazníkov aj prostredníctvom. Firemná komunikácia umožňuje firme udržiavať kontakt s cieľovými skupinami a oslovovať nových zákazníkov. Zákazníci vnímajú komunikačné aktivity firiem ako jeden celok a ako jednu firmu, ktorá sa im prihovára na rôznych miestach a rôznymi spôsobmi. Nástroje komunikácie by mali byť koordinované pre jednotlivé cieľové trhy a pre jednotlivé produkty. (Baláž, 2002)

Pôsobením firemnej komunikácie sa vytvára u príjemcu predstava o charaktere podniku, ale aj o postoji podniku k spotrebiteľovi. Hodnoty, ktoré by mala každá firma reprezentovať sú:

- kvalita,
- zvláštnosť,
- jedinečnosť,
- serióznosť podniku,
- nezameniteľnosť podniku,
- stotožnenie sa s podnikom.

Čo môže komunikácia poskytnúť pre firmu?

V minulosti bola komunikácia firiem väčšmi široko spektrálna v tom zmysle, že sa snažili osloviť čo najširší okruh zákazníkov. Čím viac kontaktov, tým hodnotnejší bol podnik. V dnešnej dobe si firmy vyberajú zákazníkov oveľa opatrnejšie a dbajú na

dlhodobú spoluprácu. Cieľom firiem je oslovenie perspektívnych zákazníkov, motivácia zákazníka ku kúpe a získavanie si jeho lojality. V minulosti sa veľa firiem sústredilo na získavanie stále nových zákazníkov a na jednorazové obchody.

Dnes sa kladie dôraz na dlhodobú spoluprácu a základom získania si klienta je bezprostredná komunikácia firmy. Priama forma nadväzovania kontaktov, či už s domácim zákazníkom alebo zahraničným, má osobnejší a dôveryhodnejší charakter. Ľudia si vyžadujú pozornosť, schopnosť reagovať na ponuky, vyjadrovať svoje názory a postoje k danej oblasti, vyhodnocovať vlastné závery a taktiež prichádzať do osobného styku s firmou a jej identitou.

Je potrebné si uvedomiť, že vzťahy so zákazníkmi a s obchodnými partnermi obklopuje širšie prostredie, ktoré v priebehu rokov prešlo mnohými zmenami, istou formou globalizácie prostredia. Pravidelná a účinná komunikácia so zákazníkom môže mať kladný dopad na vytváranie nových podnikateľských príležitostí a dlhodobú spoluprácu s obchodným partnerom.

Efektívna komunikácia

Účinná komunikácia pozostáva z prenosu informácie k cieľovej skupine. Môžu to byť zákazníci, spotrebitelia ale aj dodávatelia firmy. Dôležité je mať na mysli vždy to, akú skupinu ľudí chce firma osloviť. Efektívna komunikácia je základným predpokladom úspešného fungovania každej organizácie. Integrovaná Európa prináša mnoho zmien v oblasti obchodovania, ktoré možno charakterizovať nasledovne:

- prichádzajú oveľa komplexnejšie,
- ekonomické a trhové podmienky, kvalita výroby a služieb sú účinnejšie a efektívnejšie,
- zamestnanci očakávajú od zamestnávateľov nielen vysoké zárobky, ale aj osobné a pracovné uspokojenie,
- s rastúcou komplexnosťou sa oveľa rýchlejšie zvyšuje potreba informačnej výmeny.

Efektívnosť komunikácie je ovplyvnená niekoľkými činiteľmi, ku ktorým patria odborné vedomosti, pohotovosť myslenia, schopnosť reagovať, kultivovanosť vyjadrenia, samotné správanie, príjemné vystupovanie a dodržiavanie spoločenských zásad a noriem.

Odpovede na otázku „prečo komunikovať?“ môžu mať rôznu podobu:

- pre efektívnejšie vedenie,
- pre držanie ľudí v „obraz“,
- pre zvýšenie motivácie,
- pre zvýšenie záujmu o firmu,
- pre lepšie medziľudské vzťahy,
- pre pochopenie potreby zmien,
- pre úspešné budovanie zahraničných vzťahov,
- pre lepšiu pracovnú morálku,
- pre lepšiu spoluprácu,
- pre zvýšenie lojality zamestnancov a zákazníkov.

Efektívna komunikácia umožňuje:

- sledovať spoločný cieľ,
- zvýšenie spokojnosti zákazníkov,
- zvýšenie lojality zákazníkov,
- zlepšenie imidžu spoločnosti a jeho výrobku,

- motiváciu zamestnancov,
- produktivitu,
- rovnoprávne postavenie členov (odbúranie komunikačnej bariéry),
- vzájomnú dôveru (otvorenosť),
- lepšiu internú a externú komunikáciu firmy,
- rešpekt (voči názorom, nápadom, pripomienkam),
- vyššie úspory nákladov.

Efektívnu a primeranú komunikáciu možno zabezpečiť vtedy, ak uvažujeme s nasledovnými štyrmi faktormi:

- správa/odkaz
- interná komunikácia
- externá komunikácia
- komunikačné kanále

Bariéry efektívnej komunikácie

Prostredníctvom komunikácie sa ľudia v podniku spájajú na dosiahnutie spoločných cieľov. Skupina ľudí bez komunikácie nemôže fungovať, pretože by sa nemohla koordinovať jej činnosť. Bariéry efektívnej komunikácie je potrebné identifikovať najmä v týchto skupinách:

- vlastnosti odosielateľa,
- vlastnosti prijímateľa,
- vzťahy medzi vlastnosťami obidvoch, t.j. odosielateľa i prijímateľa,
- faktory prostredia.

Problémy v komunikácii vznikajú niekedy preto, že vlastnosti odosielateľa a prijímateľa sú v konfliktnom vzťahu. Môžu ich spôsobiť:

- sémantické dôvody, keď sa tým istým slovám pripisujú rozličné významy,
- odlišné postavenie ľudí, keď vyšší vedúci nevenuje veľkú pozornosť návrhom nižších vedúcich, resp. zamestnancom, a myslí si o nich svoje,
- rozličná moc osôb,
- rozdielne vnímanie, či chápanie danej situácie.

K najčastejším komunikačným problémom a príčinám neefektívnej komunikácie v podnikovom manažmente patria:

- rozdielne názory, postoje, znalosti a skúsenosti ako dôsledok neporozumenia, alebo nesprávneho porozumenia obsahu informácie,
- podceňovanie informačných potrieb podriadených a podceňovanie ich schopnosti podieľať sa na riešení problémov plánovania podnikových činností,
- selektívne vnímanie, zameranie sa na iné zdroje informácií, nedocenenie podstaty informácií,
- chyby v hodnotení poskytovaných správ,
- filtrovanie správ pre nadriadenú zložku alebo médiá,
- nepripravenosť včas a správne reagovať na informácie.

Dôsledkom uvedených komunikačných problémov môže byť narušenie komunikačného systému, deformácia interakcie, neuspokojení informačných potrieb, narušenie motivácie, spustenie negatívnych emócií, agresivita, ale aj pocit bezmocnosti, neistota, strach a panika.

Optimalizácia komunikácie v podniku

Keďže bariéry komunikačného procesu sú nám jasné, pozornosť sa venuje spôsobom, ktoré zvýšia ich efektívnosť. Skutočnosti, ktoré môžu zdokonaľiť efektívnosť komunikácie, sú:

- zabezpečiť, resp. využívať spätnú väzbu, či je informácia pochopená,
- ujasniť si, čo chce oznámiť a za akým účelom,
- snažiť sa udržať svoju vierohodnosť,
- uvedomiť si, že príjemcovia môžu pripisovať slovám odlišný význam,
- uvážiť potrebu informácie pre príjemcu,
- byť vnímavý voči prijímateľovi a usilovať sa o empatiu voči nemu,
- lepšie načúvať, to znamená nepreerušovať odosielateľa, prejavíť záujem, byť trpezlivý, klásť otázky,
- porozumieť tomu, prečo odosielateľ posielal príslušnú správu,
- sledovať, či správa bola prijatá a pochopená.

Efektívna komunikácia nie je ľahká. Napriek tomu treba sa o ňu usilovať. Komunikačná efektívnosť sa môže značne zvýšiť na základe systematického používania vypracovaných odporúčaní. Potreby foriem komunikácie sa podľa situácie podstatne menia, preto neexistuje jeden najlepší spôsob ako komunikovať. Komunikačná stratégia sa má predovšetkým prispôbiť správe, primárnym komunikačným cieľom, príjemcovi a prístupným komunikačným kanálom.

Úspešnosť podnikania

Firmy prichádzajú do rôznych interakcií. Poskytujú svoje služby a zákazník sa zaujíma o ich dôveryhodnosť. Sám podnikateľ si kladie otázku, čo má robiť, aby bol úspešný, dôveryhodný, aby o jeho výrobky mali záujem. Ako by mohol úspešnosť firmy zvýšiť? Ako by mal usmerniť svoje ciele?

Existuje veľa príčin úspešnosti podniku. Trhové subjekty pôsobia v zložitej interakcii. Často sa pre pozitívny vývoj firmy používajú termíny jako prosperita, výkonnosť. Je pravdepodobné, že neexistuje model, ktorý by postihol interné a externé podmienky pre úspešnosť podniku. Faktory úspešnosti podniku sú funkciou kladného ekonomického cieľa podnikania, vyjadrujú tiež úroveň organizovanosti podnikania.

Charakter doby a spôsob jej reflexie je základom pre stanovenie významnosti vplyvov na podnikanie. Rýchle zmeny prinášajú stále nové, neočakávané problémy. Práve preto informácie sú najcennejším vlastníctvom každej firmy. Medzi najdôležitejšie faktory úspešnosti patria:

- zameranie sa na zákazníka,
- liberalizácia riadenia,
- kompetencie pracovníkov,
- stratégia rozvoja,
- manažment,
- podniková kultúra,
- meranie výkonnosti podniku,
- flexibilita,
- podpora inovácií,
- podpora podniku zo strany zamestnancov.

Záver

Komunikácia je v súčasnosti významnou súčasťou a zložkou firemných procesov. Využíva sa na všetkých úrovniach riadenia podniku, ako aj v každodennej pracovnej činnosti zamestnancov a najmä v komunikácii so zákazníkom. Komunikačné procesy usmerňujú každodenné fungovanie firmy, nielen v našom trhovom prostredí, ale aj v zahraničnom trhovom prostredí. Efektívnosť komunikácie ovplyvňuje mnoho faktorov, ktoré sú vyvolané najmä správaním ľudského faktora.

V prípade zlyhania ľudského faktora, zlyháva komunikačný proces. Preto je potrebné neustále získávať poznatky o danej problematike, ktoré môžu významnou mierou prispieť k zlepšeniu úrovne komunikácie, či už v rámci firmy, alebo mimo nej, taktiež prispieť k vyššej efektívnosti komunikácie vo firemných podmienkach.

Literatúra

1. Armstrong, G. – Kotler, P.: Marketing. Praha: Grada, 2004
2. Baláž, P.: Medzinárodné podnikanie. Bratislava: SPRINT, 2010
3. Baláž, P.: Medzinárodné podnikanie. Bratislava: SPRINT, 1995
4. Booher, D.: Komunikujte s jistotou. Brno: Computer Press, 2003
5. Holková, V. a kol.: Mikroekonómia. Bratislava: SPRINT, 2003
6. Klein, H.M., Kresse, A.: Psychologie - základ úspechu v práci. Praha: Grada, 2008
7. Knapík, P.: Obchodné rokovania (Business Negotiations). Bratislava: Familiaris, 1997
8. Kupkovič, M. a kol.: Podnikové hospodárstvo. Bratislava: SPRINT, 1999
9. Malach, A a kol.: Jak podnikat po vstupe do EU. Praha: Grada, 2005
10. Michník L. a kol.: Stratégie medzinárodného podnikania. Bratislava: Edičné stredisko Ekonomická univerzita v Bratislave, 1994
11. Mihók, J. – Paška, P.: Optimalizácia komunikačných procesov v podniku. Košice: Katedra manažmentu a ekonomiky, 2009. Dostupné na internete: <http://www.sjf.tuke.sk/transferinovacii/pages/archiv/transfer/13-2009/pdf/046-049.pdf>
12. Ondrčková, E. - Grossmanová, M.: Obchodné rokovanie v nemčine a angličtine. Bratislava: SPRINT, 2007
13. Strážovská, H. a kol.: Podnikateľský proces obchodu. Bratislava: SPRINT, 2006
14. Trenčianska, E.: Zahraničný obchod. SPRINT, 2000

Kontaktné údaje:

Adriana Papaiová, Mgr.
Katedra interkultúrnej komunikácie
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska 1/b
852 35 Bratislava

E-mail: adinkoster@gmail.com

POLITIKA A PRINTOVÉ MÉDIÁ

Prociková Júlia

Abstrakt

Printové médiá zohrávajú dôležitú úlohu informátora, komentátora a kritika spoločenského, politického a kultúrneho diania doma i v zahraničí. Z toho vyplýva aj vzájomná interdependencia politiky a printových médií. Obe skupiny sa navzájom ovplyvňujú a tým aj potrebujú. Bez politického diania by printové médiá nemali dostatočné množstvo informácií, bez printových médií by politické dianie nenachádzalo potrebnú odozvu u obyvateľstva. Cieľom tohto príspevku je charakterizovať teoretické východiská tejto vzájomnej interdependencie a poukázať na prácu PR oddelení politikov a politických strán.

Kľúčové slová: politika, printové médiá, publicistika, PR, verejnosť, verejná mienka

Abstract

The print media play important roles of an informer, commentator, and critic of the social and cultural events both at home and abroad. This leads to the interdependence of politics and print media, while both groups affect each other, which is reflected in their complementary nature. Without political events print media would not have enough information at their disposal; and vice versa, without print media the political events would not find and an adequate response in the population. The purpose of the paper is to describe theoretical starting-points of this mutual relationship of interdependence and point to the activities performed by PR departments of politicians and political parties.

Keywords: politics, print media, political writing, PR, the public, public opinion

Úvod

Vzťah medzi politikou a médiami podlieha veľkému záujmu odbornej verejnosti. Mediálny výskum sa často venuje práve otázkam postavenia médií v rozličných politických zariadeniach a následne aj vzťahom médií a politiky vôbec. Médiá, predovšetkým printové, prinášajú denne aktuálne spravodajstvo, prinášajú komentáre a stanoviská, čím ovplyvňujú verejnú mienku a pomáhajú recipientom zorientovať sa v komplikovanom svete politiky a politického diania.

1. Politika a printové médiá

Vzťah medzi politikou a médiami podlieha veľkému záujmu odbornej verejnosti. Mediálny výskum sa často venuje práve otázkam postavenia médií v rozličných politických zariadeniach a následne aj vzťahom médií a politiky vôbec. Ako uvádza Samuel Brečka (2002, s. 135) : „tento vzťah vychádza z nasledovných skutočností:

- médiá predstavujú pre občanov najdôležitejšie zdroje informácií o spoločenskom a politickom dianí;
- médiá tým, že selektujú a interpretujú informácie o spoločenskom a politickom dianí, prinášajú vlastný obraz spoločenského a politického života;
- médiá sú základným sprostredkovateľom vzťahu politiky a verejnosti;
- médiá sú dôležitým faktorom politickej socializácie;
- médiá zohrávajú dôležitú politickú úlohu najmä v období volieb.“

Podiel printových médií na politickej komunikácii nie je možné presne kvantifikovať, keď však vychádzame z rozličných štatistických údajov venujúcich sa počtu čitateľov denníkov, či počtu návštevníkov ich online verzií môžeme konštatovať, že je tento podiel relatívne veľký a má rastúcu tendenciu. V literatúre sa môžeme stretnúť dokonca s názorom, že politika, ktorej nevyhnutným predpokladom je práve komunikácia, je priamo závislá od špecifických výkonov médií. Ide predovšetkým o výber a šírenie politických tém ako aj vytváranie politickej verejnosti.

1.1 Publicistické črty printových médií

Printové médiá sú charakterizované určitými vlastnosťami, ktoré nemecký žurnalista a mediálny odborník Otto Groth (1875 - 1965) (Groth, 1961), vymedzil na

- periodicitu,
- univerzálnosť,
- aktuálnosť
- publicitu.

V súčasnosti pridávame k týmto črtám aj piatu, a tou je disponibilita, ktorá sa ako samostatný charakteristický znak objavila v roku 2000 u Haasa. (Haas, 2000, s. 16)

1.1.1 Periodicita

Ústredným znakom všetkých periodík je ich pravidelné vychádzanie, závislé od druhu periodika a jeho obsahu. Groth vo svojom sedemzväzkovom diele „Die unerkannte Kulturmacht“ (1961) (vlastný preklad: Skrytá moc kultúry) uvádza: „Periodicita je všeobecne uznávanou charakteristickou formou novín ..., ktoré sprostredkujú obsah reálneho diania, ktoré si vyžaduje ich periodické vychádzanie, ktoré naopak podmieňuje tento obsah.“ (vlastný preklad). (Groth, 1998, s. 21) Noviny sú však viac, ako len denne produkováný a distribuovaný tovar. Noviny sú dlhodobým projektom, na ktorom sa podieľajú mnohí aktéri, akými sú novinári, redaktori, tlačiarne. Nadradená myšlienka novín je manifestovaná a zhmotnená v každom vydanom čísle.

Periodicita je podmienená viacerými faktormi. Takými sú napríklad ľudské potreby a zvyky súvisiace s prijímaním informácií, podmienky hospodárskeho, politického a spoločenského života danej spoločnosti a kultúry, pracovné procesy redakcie, tlačiarne či distribúcie. Ideálny stav, teda prijať a distribuovať informáciu ihneď ako sa uvedená situácia udeje, je možné dosiahnuť len pri elektronických médiách. Pri printových médiách dochádza k časovému posunu, ktorý sa však nevzťahuje na online verzie denníkov.

1.1.2 Univerzálnosť

Pojem univerzálnosť hovorí v zásade o tom, že noviny a časopisy nepodliehajú žiadnym obmedzeniam v súvislosti s uverejňovanými obsahmi. Informácie uverejnené v novinách môžu byť zo všetkých oblastí a kútov sveta. Táto možnosť sa však nedá využiť, pretože kapacita jednotlivých periodík nie je dostačujúca. Jednotlivé periodiká nám teda sprostredkujú len časti a úlomky udalostí a skutočností, ktoré slúžia čitateľovi na zaradenie sa do spoločnosti. „Univerzálnosť nám podáva správu o nespočetných vzťahoch k našim spoluobčanom, v ktorých sa vedome či nevedome nachádzame.“ (vlastný preklad). (Groth, 1998, s. 38)

1.1.3 Aktuálnosť

Aktuálnosť je podobne ako univerzálnosť obsahovou črtou novín. Aktuálne znamená jednak skutočne, naozaj, účinne a súčasne v prítomnosti, teraz, v reálnom čase.

Aktuálnosť je najlepšie vyjadrená prísloviem: „Nič nie je staršie ako včerajšie noviny“, alebo ako píše Groth: „denná tlač je na daný deň, je to jej dôležitá a vzácna funkcia v danej kultúrnej spoločnosti“ (vlastný preklad). (Groth, 1998, s.49)

Groth rozoznáva dva druhy aktuálnosti a to manifestačnú a latentnú aktuálnosť. Manifestačná aktuálnosť je priamo spojená s periodicitou, vzťahuje sa na časový úsek medzi udalosťou a uverejnením správy o nej. Latentná aktuálnosť alebo inak aj relevantná aktuálnosť, je dôležitá z hľadiska vzťahov určitej udalosti alebo témy so súčasnosťou ale i s minulosťou či budúcnosťou.

1.1.4 Publicita

Štvrtým, formálnym znakom novín je publicita, ktorá poukazuje na verejný prístup k printovému médiu, na skutočnosť, že žiaden subjekt nie je vylúčený z procesu prijímania informácií z novín. Aj napriek publicite však existujú určité obmedzenia, akými sú napríklad nezáujem o prijímanie informácií, či ekonomické alebo technické obmedzenia.

1.1.5 Disponibilita

Pojem disponibilita sa vzťahuje na kvalitu dostupnosti printových médií. Čitateľ si môže sám určiť miesto a čas, kedy bude printovými médiami disponovať a taktiež si môže určiť aj vlastné tempo čítania. Podľa Haasa je možné čítanie a teda disponovanie s printovou verziou možné kedykoľvek a kdekoľvek, zatiaľ čo online verzia je podmienená technickým vybavením ako hardwarom, softwarom, batériou resp. prístupom k elektrickej energii atď.

1.2 Politická úloha printových médií

Printové médiá ako celok, ktorého súčasťou sú všetky subjekty podieľajúce sa na ich tvorbe (novinári, redakcia, vydavatelia), sú spolutvorcami reality, ktorú ponúkajú selekciou udalostí a správ. Táto skutočnosť je veľmi závažná. Môžeme

konštatovať, že často sú printové médiá, a médiá ako také, jedinými zdrojmi informácií o politickom dianí pre jednotlivca, ktorý z časových a priestorových dôvodov nemôže byť priamym svedkom a účastníkom tohto diania. Vychádzajúc z tohto tvrdenia môžeme ďalej konštatovať, že printové médiá zohrávajú v politickom dianí dôležitú úlohu a „stávajú sa pódium, na ktorom sa prezentujú a objasňujú spoločenské konflikty“ (Burkart, 1998, s. 392 vlastný preklad). Printové médiá okrem primárnej funkcie, ktorou je informovať čitateľskú verejnosť, spĺňajú aj sekundárnu funkciu a tou je interpretovať, kritizovať, komentovať, či poskytovať rozličné zákulisné informácie a objasňovať súvislosti s predchádzajúcimi, prípadne súbežnými udalosťami.

Priestor v tlači nachádzajú okrem politikov a politických strán aj zástupcovia občianskych združení, záujmových skupín, odborových organizácií či odbornej alebo i laickej verejnosti, *ktorí prostredníctvom novín môžu vyjadriť svoj názor na uverejnené správy*. Printové médiá by v ideálnom prípade mali fungovať ako nezávislé, apolitické a objektívne platformy. Túto skutočnosť však v reálnom svete ovplyvňujú rozličné faktory, ako vlastnícke vzťahy vydavateľstiev, ekonomická orientácia smerom k čo najvyššiemu zisku, či druh redakčnej rady a jej kultúra.

Terciárnou funkciou printových médií je funkcia edukačno – socializačná. Printové médiá vzhľadom na svoju dostupnosť prispievajú k šíreniu pluralisticko – demokratických hodnôt, pravidiel, názorov či postojov. Táto terciárna funkcia môže byť vykonávaná dvoma spôsobmi, priamo a nepriamo. Priamou cestou je tematizácia príslušných noriem, pravidiel či zákonov a nepriamo to môže prebiehať prostredníctvom vlastného správania a prístupu na základe platných noriem a pravidiel. Aj táto terciárna funkcia je však negatívne ovplyvňovaná, predovšetkým názorovou orientáciou redakčnej rady. Početné empirické štúdie zaoberajúce sa edukačnou a socializačnou funkciou médií však dokázali, že procesy politického učenia pomocou médií sú veľmi povrchné, nezanechávajú dlhotrvajúce pamäťové stopy a nevytvárajú bázu pre racionálny úsudok. (Brosius, 1995)

1.3 Vplyv politiky a jej PR na printové médiá

Ako sme už spomenuli, printové médiá majú právo slobodného výberu uverejňovaných správ a informácií. Je teda na samotných vydavateľoch a redakčných radách, ktoré udalosti ponúknu svojim čitateľom, ktoré z nich budú komentovať, kritizovať, prípadne pozvú ich protagonistov na interview. Úlohou politikov a predovšetkým ich hovorcov a PR – oddelení je naopak zaujať médiá a následne ich prostredníctvom širokú verejnosť, a vzbudiť tak nielen záujem o diskutovanú problematiku, ale aj upevniť svoj pozitívny obraz. Tento trend sa prejavuje hlavne v predvolebnom období. Politici, politické strany a ich oddelenia styku s verejnosťou tak prirodzene venujú dôkladnú pozornosť práci s médiami, snažia sa udržiavať dobré kontakty s novinármi, organizujú tlačové besedy a iniciujú najrozličnejšie politické vystúpenia. Ako uvádza Strohmeier (2004): „cieľom politikov je priame ovplyvňovanie médií a tým nepriame ovplyvňovanie národa“ (vlastný preklad). (Strohmeier, 2004, s. 158) V súvislosti s prezenciou politických aktérov v médiách je potrebné spomenúť aj šance jednotlivých subjektov objaviť sa v spravodajstve, na titulnej strane, prípadne aspoň v niektorej z mnohých rubrik mienkotvorných denníkov. Tieto šance sú priamoúmerné spoločenskému statusu a politickej moci. Príslušníci politickej elity a prominentné osobnosti majú oveľa vyššie šance ako menšinové skupiny. Pre menšinové spoločenstvá sa stáva jediným spôsobom, ako sa dostať na titulné strany denníkov negatívna udalosť, ktorá je pre

novinárov aj čitateľov vždy správou s vysokou hodnotou. Negatívnu udalosť, počínajúc protestmi či bojkotmi a končiac teroristickými aktmi, tak využívajú menšinové skupiny vo svoj prospech, čím si zaručujú vlastnú prezentáciu v médiách.

Témou ovplyvňovania printových médií tlačovými oddeleniami politikov a politických strán sa zaoberalo niekoľko výskumov. Už v roku 1922 popísal tento fenomén americký novinár a teoretik verejnej mienky Walter Lippmann (*Public Opinion*, New York, 1922). V roku 1991 sa Barbara Baernsová (Baerns, 1991) zamerala na tlačové správy spolkovej krajiny Severné Porýnie – Westfálsko a prišla k záveru, že až 64% všetkých správ uverejnených v nemeckých denníkoch pochádzalo práve z tlačového oddelenia tejto spolkovej krajiny. V roku 1993 uskutočnil podobný prieskum Pierre Saffarnia (Saffarnia, 1993) v rakúskom denníku *Kurier*, tentokrát však s opačným výsledkom. Len 33% všetkých správ o vnútropolitickom dianí pochádzalo z dielni tlačových oddelení politických strán. Determinačnou hypotézou sa prirodzene zaoberalo viacero autorov, dospeli však k rozličným výsledkom, a preto nemožno túto hypotézu, že politici a politické strany kontrolujú médiá, jednoznačne potvrdiť ani vyvrátiť. Ich vplyv ale ostáva veľký.

Druhou hypotézou, ktorá sa zaoberá vzťahom politiky a printových médií je tzv. hypotéza závislosti (Schulz, 1997), ktorá hovorí o nerovnovážnom vzťahu v prospech médií. Podľa Schulza sú politici a politické strany závislé na spravodajstve jednotlivých redakcií a nie vždy súhlasia s obsahom uvádzaného spravodajstva. Bojujú však o priazeň médií, lebo tie, ako sprostredkovateľ informácií, sa starajú o ich publicitu medzi obyvateľstvom.

Prepojenosť politiky s médiami je prirodzená, obe skupiny sa vzájomne ovplyvňujú a súčasne potrebujú. Bez publicity by politické dianie nenachádzalo odozvu u obyvateľstva, bez politického diania by novinové spravodajstvo nemalo veľký význam. Táto vzájomná súvislosť sa nazýva aj mediálne – politická interdependencia (Grossenbacher, 1986, s. 725-731). Významným dôvodom tejto interdependencie je neustále rozširovanie mediálnych systémov a tým aj pribúdanie konkurencie, ktorá podporuje mediálny charakter politiky. Zaujať čitateľa, ktorý sa sústreďuje predovšetkým na zábavné či dramatické udalosti politickou témou je primárnou úlohou printového média.

Dôležitú úlohu pri vyhľadávaní a spracúvaní informácií hrá aj politické presvedčenie novinárov (Weischeberg / Löffelholz / Scholl, 1994, s. 154-167), ktorí informácie buď zámerne vyzdvihujú alebo potláčajú, prípadne využívajú citovanie „oportunistických svedkov“ (Hagen, 1992, s. 229-259), ktorých výpovede potvrdzujú osobné presvedčenie novinárov.

1.4 Politika, médiá a verejnosť

Médiá sú sprostredkovateľom informácií medzi politikou a verejnosťou. Ak hovoríme o vzťahu médiá a verejnosť, musíme ozrejmiť základné funkcie žurnalistiky. Vychádzame pritom z Burnsovej (2004), ktorá uvádza nasledovné základné funkcie žurnalistiky:

- tlmočenie verejnej mienky – public opinion,
- informovanie verejnosti a služba verejnosti – public servis,
- stráženie ľudských práv a občianskych slobôd – public watch-dog.

Ak vychádzame z uvedených základných funkcií žurnalistiky môžeme potvrdiť, že pri informovaní verejnosti zohrávajú médiá kľúčovú rolu a v tejto oblasti sa stávajú

nenahraditeľnými. Keďže však verejnosť nie je schopná ovplyvňovať každodenné politické procesy a rozhodnutia, skúma sa vzťah verejnosti a médií a ich následného vplyvu na politiku väčšinou iba v predvolebnom období. Voľby sú tak jediným okamihom, kedy verejnosť ovplyvňuje politické dianie.

Vplyvom médií na predvolebnú kampaň a na samotné voľby sa prvýkrát komplexne zaoberali americkí sociológovia Lazarsfeld, Berelson a Gadet (1944). Od vzniku samostatnej Slovenskej republiky v roku 1993 sa tejto problematike venuje aj slovenský mediálny výskum (Brečka, 1999, s. 12-16). Samuel Brečka prišiel k záveru, že v dnešnej dobe so širokou škálou informačných prostriedkov, nemožno predpokladať, že si médiá s určitou politickou orientáciou formujú svojich čitateľov, poslucháčov či divákov, ale naopak, ľudia s určitou politickou orientáciou si skôr vyberajú také médiá, ktoré ich politickej orientácii vyhovujú. Navyše má verejnosť možnosť kombinovať médiá a tým si rozširovať informačnú základňu a vytvárať si vlastnú mienku a postoje.

V súčasnej dobe však plnia printové médiá (a médiá ako celok) okrem hore uvedených troch základných funkcií aj štvrtú funkciu, a tou je funkcia ekonomická. Trh s informáciami je čoraz väčší a informácia sa stala výhodným, dobre predajným statkom. Z tohto dôvodu, ako uvádza Bartošek (2010): „vlastníci, editoři i redaktoři masmédií i vlády a parlamenty soupeři o vlastnictví médií,... o distribuční sítě tiskovin, o jejich obsah, o (ne)průhlednost vlastnictví, o zákonné množství placené reklamy,... o různé způsoby sdružování (vytváření kartelů), o výši daní z přidané hodnoty aj.“ (Tušer a kol., 2010, s. 20) Je teda zřejmé, že na dosiahnutie čo najvyšších ziskov je potrebný čo najvyšší počet čitateľov, ktorí tvoria cieľovú skupinu inzerentov. To spôsobuje, že prevahu získavajú tzv. soft news nad hard news, resp. informácie zaujímavé nad informáciami dôležitými.

Samostatnou kapitolou sú marketingové metódy na dosiahnutie vyššieho odbytu, zlučovanie elektronických médií do rozličných sietí (kvôli znižovaniu výrobných nákladov), využívanie služieb špecializovaných agentúr (sociologických, reklamných, marketingových a i.) za účelom diverzných prieskumov, ktoré svojimi výsledkami podporujú, alebo naopak vylučujú určité médiá z trhu. Ako ďalej uvádza Bartošek (2010): „vlastníky, vydavateli a provozovateli periodických masmédií jsou převážně nadnárodní společnosti nebo bohatí jedinci (magnáti). Ty skrze vlastnictví médií mohou ovládat reklamu i veřejné mínění, ekonomiku i politiku.“ (Tušer a kol., 2010, s. 20)

Záver

Je zřejmé, že vzájomná prepojenosť politiky s printovými médiami je zaujímavá pre odbornú aj laickú verejnosť. Mediá nám ponúkajú aktuálne spravodajstvo, prinášajú komentáre a postoje, pomáhajú nám orientovať sa v spleti informácií z rozličných oblastí nášho života. Politika a politici sa zasa prostredníctvom médií snažia o propagáciu a legitímáciu svojich zámerov, svojho konania a svojich myšlienok. Je však ponechané aj na samotnom čitateľovi, ako spravodajstvo ovplyvní jeho názor a aký obraz si utvorí o politickom dianí.

BIBLIOGRAFICKÉ ODKAZY

1. BARTOŠEK, J. 2004. *Základy žurnalistiky*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati, 2004. 110 s. ISBN 80-7318-059-6

2. BAERNS, B. 1991. *Öffentlichkeitsarbeit oder Journalismus? Zum Einfluss im Mediensystem*. 2. Auflage. Köln: Verlag Wissenschaft und Politik, 1991. 212 s. ISBN 3-8046-8635-4
3. BONFADELLI, H. 2004. *Medienwirkungsforschung: 2 Anwendungen in Politik, Wirtschaft und Kultur*. Konstanz: UVK – Verlag, 2004. 327 s. ISBN 3-8252-2615-8
4. BREČKA, S. 1999. Vzťah verejnosti k médiám a volebné preferencie. In: *MEMO 98 – Monitoring médií* [online] Bratislava, 1999. s. 12 – 16, dostupné na <http://www.memo98.sk/en/index.php?sm2=on&base=data/reports/1999>
5. BREČKA, S. 2002. *Médiá v Slovenskej republike*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2002. 201 s. ISBN 80-89034-12-8
6. BURGER, H. 2005. *Mediensprache. Eine Einführung in Sprache und Kommunikationsformen der Massenmedien*. 3. Auflage. Berlin: de Gruyter, 2005. 486 s. ISBN 3-11-017353-0
7. BURKART, R. 1998. *Kommunikationswissenschaft. Grundlagen und Problemfelder. Umriss einer interdisziplinären Sozialwissenschaft*. 3. Auflage. Weimar: Böhlau Verlag, 1998. 585 s. ISBN 3-205-98836-1
8. BURNS, L. S. 2004. *Žurnalistika. Praktická příručka pro novináře*. Praha: Portál, 2004. 192 s. ISBN 80-7178-871-6
9. GROSSENBACHER, R. 1986. Hat die „vierte Gewalt“ ausgedient? In: *Media Perspektiven*. ISSN 0177-7270, 11/1986, s. 725-731.
10. GROTH, O. 1998. *Vermittelte Mitteilung: ein journalistisches Modell der Massenkommunikation*. München: Fischer Verlag, 1998. 242 s. ISBN 3-88927-161-8
11. HAAS, H. 2000. *Druckmedien und Kommunikationsordnung: Struktur-Organisation-Funktion*. Wien: WUV Verlag, 2000. 117 s. ISBN SHSW15.01
12. HAGEN, L. 1992. Die opportune Zeugen. In: *Publizistik*. ISSN 0033-4006, 37/1992. s. 229-259.
13. LAZARSELD, P. et al. 1948. *The People's Choice*. 2.ed. New York: Columbia Univ. Press, 1948. 178 s. ID AC 05784629
14. LIPPMANN, W. 1922. *Public Opinion*. New York: Harcourt, Brace & Co., 1922. 427 s.
15. TUŠER, A. a kol. 2010. *Praktikum mediálnej tvorby*. Bratislava: Eurokódex, 2010. 368 s. ISBN 987-80-89447-16-9
16. TUŠER, A. a kol. 2012. *O novinárstve: Štúdie a odborné články*. Bratislava: Eurokódex, 2012. 312 s. ISBN 978-80-89447-64-1

Kontaktné údaje:

Júlia Prociková, Mgr.
 Katedra jazykovedy a translatológie
 Fakulta aplikovaných jazykov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava

E-mail: julia.procikova@euba.sk

DIPLOMATICKÝ JAZYK AKO LINGUA FRANCA

Rusiňaková Jarmila

Abstrakt

Autorka príspevku sa zaoberá otázkami tzv. lingua franca diplomacie ako jednou z dimenzií diplomatického jazyka. V krátkosti charakterizuje motívy i objektívne príčiny, ktoré v histórii viedli k vytvoreniu tzv. lingua franca aj v diplomatickej komunikácii. V druhej časti príspevku autorka vymedzuje alternatívy lingua franca v diplomatickej komunikácii v súčasnosti, najmä na pozadí všeobecne zaužívanej predstavy o dominantnom postavení anglického jazyka ako globálneho komunikačného prostriedku.

Kľúčové slová: lingua franca, diplomatický jazyk ako jazyk lingua franca, komunikácia, medzinárodné vzťahy, diplomacia, oficiálny jazyk, pracovný jazyk

Abstract

The article deals with the issue of lingua franca in diplomacy as one of dimensions of a diplomatic language. The author tries to specify motivators as well as historical reasons that resulted in lingua franca also in diplomatic communication. Furthermore, she aims at the alternatives of lingua franca in diplomacy today, in particular on the background of general conception that English as a global communicative tool has the dominant position.

Key words: lingua franca, diplomatic language as a lingua franca, communication, international relations, diplomacy, official language, working language

Jazyky odpradáva patrili k dôležitej súčasťi sprostredkovania medzinárodných kontaktov a diplomacie. Ich rozširovanie vždy odrážalo rozdelenie moci vo svete. Medzi jazyky s funkciou lingua franca patria v súčasnosti také jazyky, ktoré v priebehu desaťročí získali mimoriadne postavenie – sú využívané v komunikácii medzi ľuďmi z rôznych krajín a kontinentov aj napriek tomu, že príslušný jazyk častokrát nie je materinským ani pre jedného z komunikujúcich partnerov. Sú to tzv. populačne najobsiahlejšie jazyky sveta, t.j. také, ktorými hovorí najväčší počet ľudí a tzv. komunikačne dôležité jazyky, t.j. významné z hľadiska využiteľnosti v medzinárodnom kontexte. Čínština je síce najrozšírenejším jazykom na svete, pretože ním hovorí viac ako miliarda ľudí (1052 mil.) [10,s.73], ale z hľadiska komunikačného vo svetovom meradle je menej významná ako angličtina (508 mil.), španielčina (417 mil.) alebo ruština (277 mil.) [10, s.73]. Kritériom dôležitosti jazyka je skutočnosť ako často sa používa v medzinárodnej komunikácii nielen v oblasti medzinárodných vzťahov, diplomacie, obchodu, ale aj v iných činnostiach, napr. vo vede, kultúre či cestovnom ruchu.

Jazyky, ktorými hovorí najviac ľudí na svete – angličtina, arabčina, francúzština, čínština, ruština a španielčina – boli vo veľkej miere v minulosti jazykmi imperiálnych štátov, ktoré rozširovanie svojich jazykov vo svete podporovali. Zmeny v rozdelení moci znamenali vždy aj zmeny v používaní jazykov. Ich úloha v medzinárodnom kontexte sa v priebehu historického vývoja podstatne menila. Práve preto existovali

už v dávnej minulosti snahy o vytvorenie jazyka, tzv. lingua franca diplomacie motivované predovšetkým cieľom vyhnúť sa nedorozumeniam a disharmónii pri používaní viacerých jazykov v medzinárodnej komunikácii. Jazyky, ktorým bolo toto pomenovanie priznané, boli, resp. sú, jazykmi mnohopočetných národov, resp. komunit, ktoré najvypuklejším spôsobom ovplyvňovali rozdelenie mocenských pomerov vo svete. Svoje jazyky na tento účel aktívne využívali a zároveň ich používanie v globálnom rozmere aj podporovali.

Viacerí autori [4,9,7,2] sa zhodujú predovšetkým v ponímaní diplomatického jazyka ako jazyka lingua franca, t. j. jazyka, prostredníctvom ktorého sú vedené oficiálne diplomatické styky a vypracúvajú sa oficiálne medzinárodné zmluvy a zároveň ako súhrnu osobitných jazykových výrazov a fráz tvoriacich diplomatický slovník, využívaných najmä v diplomatickej (písomnej) korešpondencii. Nicolson [7] navyše pridáva diplomatickému jazyku črtu „*spoločného aktuálneho*“ jazyka, *využívaného diplomatmi na ich vzájomnú komunikáciu v hovorovej či písanej forme*. Takým jazykom boli v minulosti najmä latinčina a francúzština, v súčasnosti sa do popredia dostáva stále viac predovšetkým angličtina.

Latinčine patril neoficiálny štatút diplomatického jazyka, v ktorom najčastejšie prebiehali diplomatické kontakty v ústnej i písomnej forme, až do konca 17. storočia. Neskôr ju vystriedala francúzština ako jazyk tzv. salónnych diplomatov a v súčasnosti je to angličtina ako jeden z komunikačne najdôležitejších jazykov sveta. Diplomatické kontakty sa však v súčasnosti uskutočňujú spravidla v jednom z oficiálnych jazykov, používaných v OSN (sú to tzv. svetové jazyky – angličtina, francúzština, španielčina, ruština, čínština a arabčina), na ktorom sa účastníci rozhovorov, negociácií, či písomnej komunikácie vopred dohodnú. V diplomatickej praxi však existujú výnimky, kedy jednotlivé štáty používajú v písomnej komunikácii s diplomatickými zástupcami striktne svoj úradný (štátny) jazyk. Štát má ale právo odmietnuť oznámenie alebo nótu jednak písomne alebo ústne v inom, než používanom diplomatickom jazyku.

CH. Jönsson a M. Hall [3] idú vo svojom historickom exkurze do tzv. lingua franca diplomacie oveľa ďalej. Za prvý spoločný diplomatický jazyk (v období 3. tisícročia pred n. l.) považujú jazyk akkadský, ktorý využívali egyptskí aj byzantskí panovníci, Chetiti aj Huróni. Po jeho zániku túto úlohu prevzala koncom 10. storočia pred n. l. aramejčina s vytvorenou abecedou, používanou prakticky dodnes.

Neskôr nasledoval dlhotrvajúci súboj troch diplomatických jazykov – latinčiny, používanej v Európe, gréčtiny, dominujúcej predovšetkým v Byzantskej ríši a čínštiny s dominantným postavením v Ázii. Latinčina sa používala v ústnej i písomnej forme v diplomatickej praxi približne do 17. storočia, kedy sa rokovania viedli pomocou tlmočníkov.

Francúzština sa stala diplomatickým jazykom v 18. storočí, dovtedy bola považovaná za jazyk „par préférence“. Klasik svetovej diplomacie sir H. Nicolson ju vyzdvihuje ako jazyk, ktorý spájal v sebe „*črty zdvorilosti a precíznosti*“. [6, s.57]

Angličtina sa začala používať ako diplomatický jazyk po 1. svetovej vojne, kedy ju USA po niekoľkých neúspešných pokusoch presadili ako takto chápaný jazyk ako protipól dovtedy dominujúcej francúzštine, ktorej pozícia sa postupne začala nedobrovoľne oslabovať. Stalo sa tak pod vplyvom vývoja multilaterálnej diplomacie, ktorá priniesla viacero problémov vo využívaní jazykov. S postupným častejším používaním angličtiny ako jazyka so statusom lingua franca nielen v diplomacii sa riešili aj vyššie spomenuté jazykové problémy. Po prívlastkoch International English (v 80-tych rokoch 20. storočia) predstavujúci tzv. monocentrizmus, resp. duocentrizmus angličtiny a World English (v 90-tych rokoch 20. storočia)

predstavujúci tzv. pluricentrizmus dostáva približne po roku 2000 angličtina prívlastok ELF, t.j. English as a lingua franca, resp. angličtina ako lingua franca, čo znamená, že sa stala hlavným svetovým jazykom, jazykom-sprostredkovateľom, ktorý bol čím ďalej tým viac využívaný aj v situáciách, kedy ani pre jedného z komunikujúcich nebol anglický jazyk jazykom materinským. Stal sa čiste jazykom komunikácie. V takomto prípade jazyk nenesie tzv. kulturologické prvky, ktoré pri používaní jazyka ako materinského prichádzajú s jazykom automaticky a nevedome. To je aj dôvodom, prečo mnohí jazykovedci podporujú používanie jazyka lingua franca zvlášť počas rokovaní v medzinárodnom prostredí, vrátane diplomacie. [8, s.224-235]

Angličtina však obhajuje svoju vedúcu pozíciu aj v iných oblastiach profesionálnej komunikácie – v medzinárodnom obchode, v bankovníctve, cestovnom ruchu, v oblasti informačných technológií atď. Podľa Braj Kachru, významného amerického vedca hinduického pôvodu v oblasti lingvistiky, pochádzajúceho z Indie, Kašmíru a pôsobiaceho na Univerzite v Illinois, USA, zástancu pluricentrizmu anglického jazyka, dôvodom je skutočnosť, že „*anglický jazyk sa stal komunikačným nástrojom obrovskej politickej, ideologickej a ekonomickej moci*“ (*English as a lingua franca has become a communicative tool of immense political, ideological, and economic power.*) [8, s.224]. Vo všeobecnosti sa argumentuje predovšetkým tým, že pevné postavenie angličtiny sa opiera nielen o počty ľudí, ktorí dnes používajú angličtinu ako materinský, druhý oficiálny alebo cudzí jazyk, ale aj skutočnosťou, že v niektorých oblastiach sveta, napr. v Singapore alebo niektorých krajinách juhovýchodnej Ázie, už možno podľa Anne Pakir z Univerzity v Singapore, hovoriť aj o novom fenoméne, o tzv. glokálnej angličtine [8, s. 232], t.j. vzájomnému prelínaniu sa „globálnej“ angličtiny a miestneho „lokálneho“ jazyka.

Zosumarizovane povedané, moderná angličtina v súčasnosti predstavuje spôsob globálnej interkultúrnej komunikácie. Jej prostredníctvom ľudia rôznych kultúr komunikujú medzi sebou a zároveň šíria a zachovávajú aj vlastnú kultúru. Angličtina tak dokonca utvrdzuje rozdiely v kultúrnej identite jednotlivých národov. A aj keď je medzi jazykom a kultúrou veľmi úzke prepojenie, nie sú vždy totožné. Zvlášť v prípade angličtiny to neplatí vôbec. Známý je výrok G. B. Shawa: „*Británia a Amerika sú dva národy, oddelené spoločným jazykom.*“ [1, s. 55]

Napriek všetkému, význam ostatných svetových jazykov nezanikol. Niektoré z nich taktiež plnia funkciu lingua franca, napr. ruský alebo španielsky, čo úzko súvisí nielen s počtom obyvateľov hovoriacim daným jazykom, ale aj s rastom ekonomickej a politickej sily niektorých krajín. Diplomati tak stoja pred výzvou čeliť novým formám multilaterálnej diplomacie, v ktorej sa stále presadzuje trend vyhranenia rozdielov medzi pracovnými jazykmi a oficiálnymi jazykmi diplomatickej komunikácie.

O nevyhnutnosti odlíšiť v diplomatickej komunikácii jazyk oficiálny a jazyk pracovný sa po prvýkrát rozhodlo na konferencii v San Franciscu na konci Druhej svetovej vojny v roku 1945. Status oficiálnych jazykov konferencií vtedy získali angličtina, francúzština, čínština, ruština, španielčina, neskôr aj arabčina, pričom angličtina a francúzština boli akceptované aj ako jazyky pracovné. Toto smerovanie sa presadzuje aj v orgánoch a inštitúciách multikultúrnej a multilingválnej Európskej únie aj v súčasnosti.

Používanie jazykov ako prostriedku dorozumenia a diplomatickej komunikácie je regulované, okrem niektorých výnimiek, skôr obyčajovým právom. Pri riešení rébusu, ktorý jazyk je vhodné používať v diplomatickej komunikácii, odporúča J. C. de Magalhães [5] postupovať s prihliadnutím na charakter vzťahov (bilaterálne, resp. multilaterálne) a formu komunikácie (ústnu, resp. písomnú). V ústnej komunikácii,

a to tak na bilaterálnej, ako aj multilaterálnej úrovni využívajú diplomatickí zástupcovia spravidla anglický jazyk, resp. francúzsky jazyk, ako tradičné jazyky diplomatickej komunikácie. Ich ovládanie sa považuje za nevyhnutnú súčasť profesionálnych schopností a zručností diplomatického zástupcu. Za veľmi prínosnú a významnú pre dosiahnutie komparatívnej výhody diplomatického zástupcu sa považuje znalosť oficiálneho jazyka krajiny, v ktorej je akreditovaný, a viaceré rezorty zahraničných vecí takúto znalosť podporujú aspoň na základnej komunikačnej úrovni. Aspoň čiastočná znalosť takého jazyka umožňuje jednak bezprostredný kontakt s miestnymi predstaviteľmi a jednak schopnosť získavať informácie z miestnych mediálnych zdrojov.

V písomnej komunikácii, v prípade bilaterálnych vzťahov, postupujú diplomatické misie a ich zamestnanci spravidla podľa zvyklostí prijímajúceho štátu. V prípade, že ministerstvo zahraničných vecí prijímajúceho štátu využíva v písomnej komunikácii anglický jazyk, resp. francúzsky jazyk a tieto jazyky nie sú jeho oficiálnym (úradným, resp. štátnym) jazykom, diplomatické misie realizujú písomnú komunikáciu v rovnakom jazyku. Rovnako postupujú aj v prípade, že anglický jazyk, resp. francúzsky jazyk sú oficiálnym (úradným, štátnym) jazykom prijímajúceho štátu.

V prípade, že oficiálnym jazykom prijímajúceho štátu i štátu vysielajúceho je rovnaký jazyk, využívajú diplomatické misie tento jazyk, napr. komunikácia zastupiteľského úradu Portugalskej republiky v Brazílskej republike prebieha v portugalskom jazyku či komunikácia zastupiteľských úradov ostatných štátov Latinskej Ameriky v Španielsku a vice-versa prebieha v španielskom jazyku. Podobným príkladom môže slúžiť komunikácia v nemeckom jazyku v prípade Rakúska, Nemeckej spolkovej republiky a Švajčiarska.

Ak orgány prijímajúceho štátu využívajú v diplomatickej komunikácii vlastný oficiálny (úradný, štátny) jazyk, pričom sa má na mysli iný ako anglický jazyk, resp. francúzsky jazyk, očakáva sa, že aj diplomatické misie akreditované v tomto štáte sú splnomocnené používať svoj vlastný (štátny, úradný) jazyk. Z praktických i zdvorilostných dôvodov sa však odporúča, aby diplomatické misie využívali v komunikácii s orgánmi prijímajúceho štátu buď anglický jazyk, resp. francúzsky jazyk, resp. prikladali k svojej korešpondencii vo svojom oficiálnom jazyku oficiálny preklad zasielaných dokumentov v oficiálnom jazyku prijímajúceho štátu, alebo preklad v anglickom jazyku, resp. vo francúzskom jazyku. Vo viacerých prípadoch však diplomatické misie využívajú možnosť komunikácie v oficiálnom jazyku prijímajúceho štátu, bez dodatočného prekladu zasielaných dokumentov.

V prípade Svätej stolice je oficiálnym jazykom diplomatickej komunikácie jeden z nasledujúcich jazykov: taliansky, anglický, francúzsky, nemecký, španielsky, resp. portugalský.

Vo vzťahu k multilaterálnym organizáciám platia v písomnej komunikácii – mimo plenárnych zasadnutí, rovnaké pravidlá ako v prípade bilaterálnych vzťahov a väčšina medzinárodných organizácií využíva ako pracovné, príp. aj ako oficiálne jazyky anglický jazyk a francúzsky jazyk. Počas rokovaní orgánov medzinárodných organizácií sú však využívané iba jazyky, ktoré sú uvedené v štatútoch, resp. iných ustanovujúcich dokumentoch. V OSN ide o tieto jazyky: angličtina, francúzština, španielčina, ruština, čínština a arabčina. Výnimku tvorí Európska únia, ktorej oficiálnymi jazykmi sú všetky oficiálne jazyky členských štátov Únie.

Diplomatické kontakty sa však môžu v konečnom dôsledku viesť v jazyku, na ktorom sa účastníci rozhovorov, negociácií, či písomnej komunikácie vopred dohodnú.

Literatúra

1. FERRARO, C. P. 1994. *The Cultural Dimension of International Business*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1994, s. 55.
2. HUBINGER, V. 2006. *Encyklopedie diplomacie*. Praha : Nakladatelství Libri, 2006. ISBN 80-7277-296-1.
3. JÖNSSON, CH. - HALL, M. 2005. *Essence of Diplomacy*. Palgrave McMillan, 2005. ISBN 10: 1-4039-9225-8.
4. KOVAL'OV, A. N. 1984. *Azbuka diplomatiji*. Moskva : Meždunarodnyje otnošenija, 1984.
5. MAGALHÃES, C. J. de. 2001. *MANUAL DIPLOMÁTICO. Direito diplomático. Prática diplomática*. Lisboa : Editorial Bizâncio, 2001.
6. NICOLSON, H. 1977. *The Evolution of Diplomatic Method*. Londýn : Constable, 1954, reprinted by the Greenwood Press in 1977, Westport, Connecticut. ISBN 0-8371-9428-8.
7. NICOLSON, H. 1963. *Diplomacy*. Londýn : Oxford University Press, 1963.
8. PAKIR, A. 2009. English as a lingua franca: analyzing research frameworks in international English, world Englishes, and ELF. In *World Englishes*, vol. 28, no. 2. Blackwell Publishing Ltd. Oxford, UK and Malden, USA, 2009.
9. POPOV, V. I. 2006. *Sovremennaja diplomatija. Teorija i praktika*. Moskva : Meždunarodnyje otnošenija. Jurajt, 2006. ISBN 5-7133-1158-9.
10. PRŮCHA, J. 2010. *Interkulturní komunikace*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-3069-1.
11. RUSIŇÁK, P. a kol. 2010. *Rokovania v diplomatickej praxi (Vybrané kapitoly)*. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2010. ISBN 978-80-225-3030-9.
12. TÓTH, Ľ. a kol. 2008. *Úvod do diplomacie*. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2008. ISBN 978-80-225-2683-8.
13. VRŠANSKÝ, P. 2004. *Základy diplomatickej komunikácie*. Bratislava : IURA Edition, 2004. ISBN 80-8078-015-3.

Kontaktné údaje:

Jarmila Rusiňáková, PhD.
Katedra anglického jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita
Dolnozemska cesta 1
852 35 Bratislava

E-mail: jarmila.rusinakova@euba.sk

THE EUROPEAN UNION IN ECONOMIC DIPLOMACY

Strelinger Ján

Abstrakt

Cieľom môjho príspevku je prispieť k lepšiemu chápaniu hospodárskej diplomacie Európskej Únie k jej úlohe v dôležitých rozhodovacích a rokovacích procesoch, ako hospodárska diplomacia funguje v medzinárodných rokovaniach a vzťahoch, preferencie politiky Európskej Únie a akú úlohu zohráva Európska únia v hospodárskej diplomacii. Práca sa najmä zameriava na identifikovanie faktorov, ktoré determinujú konkrétnu úlohu, Európskej únie. Najdôležitejšou otázkou je definovať čo určuje efektívnosť hospodárskej diplomacie Európskej únie.

Kľúčové slová: Európska únia, hospodárska diplomacia, hospodárska politika, rokovací proces, rokovanie

Abstract

The aim of my work is to contribute to a better understanding of European Union economic diplomacy, or decision-making and negotiation in the external economic policies of the EU. It looks at how economic diplomacy functions, at the internal decision-making processes that determine the EU's policy preferences, how the EU handles negotiations at the international level and what role the EU plays in economic diplomacy. The work seeks in particular to identify the factors that determine the role the EU plays. The most challenging question addressed is what shapes the effectiveness of EU economic diplomacy.

Keywords: The European Union, economic diplomacy, economic policy, decision-making, negotiation

Introduction

The EU's place in international economic negotiations has emerged progressively over many decades. This was the case for international trade in which the EU's role has evolved from limited but active role with the creation of a custom's union, through a more important but defensive role in the 1970s, to a more outward-looking and proactive role in the 1980s, and 1990s. In the field of international environmental policy the EU has established a place for itself in the key international negotiations on topics such as climate change and in the field of development policy the EU counting member state and EU level official development assistance, remains the largest provider of development aid. In other policy areas central to international economic relations, such as finance, the EU's place appears to be less well established.

Looking at the EU in international economic negotiations from a broad systematic perspective, the EU has emerged from what was the dominant transatlantic or developed country "club" that shaped international economic relations from the establishment of the Bretton Woods system in the 1940s until the 1990s. The role of the European Economic Community EEC and then the European

Community EC was initially that of a follower behind the leadership of the United States for much of the period. The EC was then part of the Organisation for Economic Cooperation and Development OECD Club Model during the 1980s and 1990s. The EC assumed an important role in trade from a fairly early date with the EU participating in the quad (USA, EC, Canada and Japan) that influenced trade policy during 1980s and 1990s.

The dominance of the OECD club in shaping international economic diplomacy has been steadily eroded since the 1990s by the growth of the major emerging markets and challenges by developing countries seeking a greater say.

The EU's place in international economic diplomacy must therefore be seen in terms of these broad structural shifts in relative economic power within the international economic order. Will the EU be able to provide leadership in international negotiations? If it cannot do it alone, will it hold to establish links to the US and other like-minded OECD countries or seek to cooperate with the emerging economic powers? If EU member states have been content for the EU to fulfil the role of a forum for negotiation rather than as a distinctive actor when the agenda was shaped by likeminded OECD countries, will they feel equally content when the agenda and negotiations are shaped by a more heterogeneous group of countries?

In the more multi-polar international economic order of the twenty-first century, the role the EU assumes will have systematic implications as well as implications for the EU's international policy aims and the level of integration within Europe.

The contemporary context for the debate on the role of the EU in economic diplomacy is shaped by the treaty changes brought about by the ratification and adoption of the Treaty of Lisbon (Treaty on the functioning of the European Union, TFEU). These pose challenges and offers opportunities for the EU. The challenges include integrating the European parliament (EP) with the greater powers it has acquired as a result of the Lisbon treaty into EU decision-making. Greater democratic accountability could strengthen the EU, but there is also a need to ensure EU economic diplomacy. The TFEU means increased EU competence in areas such as foreign direct investment (FDI), and thus a greater role for the EU as opposed to the member states. The treaty changes have also disturbed the established practice in decision-making in terms of the balance between the member states in the council or its working groups and the Commission. A further challenge is show to meet the treaty aims of integrating all the EU's external policies under the common external action and within the European External Action Service (EEAS). Replacing the three pillar structure of the EU (European Community, Common Foreign and Security Policy and Justice and Home Affairs) with a single system that brings together trade, environment, development and humanitarian assistance with foreign policy holds the promise of a greater role for the EU in international relations, but it also poses the challenge of ensuring coherence across different policy areas.

How does Economic Diplomacy Function?

At the beginning it is important to explain the processes by which the EU seeks to decide on a common position and how it goes about representing this common position in international negotiations. For many practitioners and stakeholders the decision-making processes of the EU are often seen as acrane, complex and not infrequently frustrating.

There are a number of reasons for this complexity. The EU is clearly not typical in its economic diplomacy, it must reconcile the positions of the 27 member states as well as many sector interests and conflicting aims between different policy areas. It is therefore necessary to understand how the positions of the member states are aggregated to form a common EU position – to understand the roles of the various EU institutions, primarily the Council, Commission and European Parliament, and how these shape EU economic diplomacy at different stages in the policy-making and negotiating processes. Compared to other national settings, such as the United States, these institutional factors are probably more important, but EU preferences, like those of individual countries are significantly shaped by sector and other interests. The picture is further complicated by the issue of competence, or whether it is the EU or the member states that have the power to determine policy and engage in negotiations with third parties. Competence also varies between policy areas and is sometimes shared between the EU and member states, so that while the EU may have near full competence to conduct external trade policy this is not the case for financial regulation and or even international environmental policy. The search for coherence across policy areas requires coordination between policies in which the EU has competence and those in which the member states retain significant competence, something that adds a further layer of complication. As in all policy-making, the formal processes often differ from practice. For example, formal procedures may stipulate qualified majority voting for decision-making, but in practice consensus is nearly always sought. Shadow voting may influence decision making. In the absence of a formal vote, decisions to proceed with a given policy may be based on what would be the outcome if there were voting. Decision making and negotiation are also complicated by the fact that *de jure* and *de facto* practice varies across policy areas. Reconciling policies in different policy areas or horizontal policy coherence as it is sometimes referred to, is also more complicated than in the national context. EU economic diplomacy like that of nation states also evolves over time with treaty changes and developments both within and outside the EU. The TFEU brings external economic relations under one roof with EU foreign policy and – at least on paper – dispenses with the three pillars of the European Union in the shape of the European Community, Common Foreign and Security Policy and Justice and Home Affairs. The adoption of the TFEU, with the creation of the High Representative for Foreign and Security Policy and the European External Action Service, has stimulated a great deal of discussion on the EU's role in foreign policy. Changes can also have important consequences for EU economic diplomacy. From 2010 to early 2011, the full implications of the treaty changes were not fully clear. Number of disputed interpretations affect in particular comitology process and the respective roles of the Commission and member states in external environment negotiations.

What role does the European Union Play in Economic Diplomacy?

Addressing this question requires rather more analysis than the task of describing how the EU functions in economic diplomacy. It is possible to identify a number of roles. Perhaps the most important distinction is between the role as a distinctive actor and that as one of a number of forums or levels in international economic negotiations. In the case of external trade policy, it is only the EU representative, the European Commission that takes part in international negotiations. In the case of international finance, member states represent

themselves, sometimes along side the EU, and issues concerning international finance are discussed simultaneously at both the EU and international levels in forums such as the IMF or the Financial Stability Board. In the case of trade the role of EU is that of an actor, whereas in finance it is more that of a forum. There is the question whether EU is an instrumental actor that directly influences the positions of third countries in negotiations through the use of market power or bargaining, or more of a normative actor shaping agendas and positions more indirectly as a model for others. (*Bretherton and Vogler, 2008, Telo 2009*). It is not so much whether the EU is an instrumental or normative power, but how these are combined with other sources of power such as market power to shape EU economic diplomacy. The purpose is to analyse the role of the EU in specific areas of international economic relations. (*Woolcock, 2012*)

Finally, the role the EU plays in international economic negotiations has evolved over time, in part as a result of the internal integration process and in part how the EU member states have responded to external drivers or global challenges. For example, greater coordination or integration in a policy area may come about as a result of member states desire to pool sovereignty in order to have a greater influence in international economic relations.

What determines the Effectiveness of EU Economic Diplomacy?

Effectiveness is defined in terms of influencing outcomes and is assessed without prejudice to the balance between the EU as actor or forum. In other words, it may well be that even where the EU does not possess all the attributes of an actor, it can still have an important effect on outcomes. Effectiveness of the EU depends on a number of factors. These include 'domestic' EU factors, such the cohesion or heterogeneity of member state and sector interests, the stage of *acquis communautaire* (the agreed set of domestic or internal rules) has reached, as well as the institutional capability of the EU. The effectiveness of the EU will also depend on international, extra EU factors, such as the EU's relative economic or market power and what its negotiating partners do. The EU can be efficient in defining its preferences and in negotiations but still have no impact if its negotiating partners are not ready to cooperate. This means that effectiveness will vary from policy area to policy area and depend on the specifics of any given negotiation. Interests within the EU will vary as will the international context and relative economic power of the EU's negotiating partners.

Before discussing what determines the effectiveness of EU economic diplomacy, we need to be clear about what is meant by effectiveness and how it might be measured as dependent variable. First of all we distinguish between efficiency and effectiveness. Efficiency best describes the ability of the member states to reach a common position or the capacity of the EU's decision-making procedures to agree on a set of common negotiating aims.

Effectiveness should then be seen as the capacity of the EU to achieve its negotiating aims. It has to be recognized that the various actors in EU economic diplomacy may have different interests in any given negotiation or may have different utility functions. Member state government utility functions are likely to include both the economic/welfare gains to be had from any negotiated outcome as well as political utility in terms of re-election or the retention of power. Governments may prefer one outcome over another if it helps to retain the support of a key interest group. In the EU context member state governments may also be motivated by

a desire to retain sovereignty or control over the policy area concerned, which will lead them to resist pressure for a common EU position to external drivers for fear that this could lead to *de facto* or *de jure* integration within the EU.

Equally, the various EU institutions will have their own specific interests so that one cannot see them as pure agents. The Commission, as the guardian of the treaties, has an interest in ensuring that negotiations with third countries do not undermine the prospects for EU integration. Today the adoption of national levies on banks to pay for future bailouts would pose a threat to common EU schemes and make agreement on cross border supervision of banks difficult. Commission may also use international negotiations to promote internal reform in the fashion envisaged by two-level game analyses (*Putnam, 1998*). Equally, the European parliament may seek to use any leverage it has to ratify a specific agreement, such as bilateral free-trade agreement, as a means of gaining ground in the battle for power with the other EU Institutions and in particular the Council.

Assessing the effectiveness of EU economic diplomacy means finding some way of measuring outcomes against EU aims and such as assessment inevitably includes some subjectivity. By definition the EU engagement in negotiations is likely to result in some degree of cross issue bargaining of concessions, so that there may be progress in one issue but not in another. Any assessment of whether the EU has achieved its negotiating aims is also made difficult by the fact that the EU's detailed position will not be public. As in all negotiations the negotiating aims in EU's economic diplomacy are regularly refined in discussions in the various Council working groups, in council of Ministers meetings or in discussion with European Parliament committees. A further difficulty is that much economic diplomacy is an interactive process, outcomes can only be assessed over an extended period. Thus the 'success' of the EU in promoting a particular policy cannot be judged solely on the basis of one discrete negotiation. A failure in one round of negotiation may need to be seen against the general evolution of policy that could represent a move towards the EU's longer term policy objectives.

In opposition to such a more nuanced approach to measuring effectiveness one often reads general broad brush statements on the effectiveness of the EU in negotiations. For example, the EU was ineffective in its response to the financial crisis in 2008 or in the Committee of the Parties (COP) 15 in December 2009 in Copenhagen on the post-Kyoto approach to negotiations under the Framework Convention on Climate Change (FCCC). In trade it has been argued that the EU was ineffective in the Cancun WTO ministerial conference in 2003. Generally there is less coverage of negotiations that appear to have been successful for the EU, such as the EU – Republic of Korea FTA negotiations. There is a need for creating framework for assessing the outcomes of negotiations.

The approach is twofold. First, the evolution of EU economic diplomacy in the policy area concerned is assessed over a period of years and in some cases decades. The same is done for the more specific case studies in each broad policy area. This facilitates an assessment of EU effectiveness over an extended period encompassing numerous negotiations. For example, the Doha Round of negotiations in trade is assessed rather than the Cancun WTO ministerial meeting, or the climate change negotiations over an extended period rather than just COP meeting in December 2009. In this way it is also possible to assess the impact of the 'normative power' of the EU in shaping the ideational basis for negotiations. Second, negotiation analysis is applied as a tool by breaking down each negotiation into

a number of constituent parts or phases and thus facilitating an assessment of overall performance (*Deverau and Lawrence,2007*)

What is EU Economic Diplomacy?

Economic diplomacy is *decision making and negotiation in international economic relations* (Baine and Woolcock, 2007) and is about processes rather than the structure of power or the universe of sectoral or national interests. Member state and sector interests however, clearly shape the EU preferences, EU economic diplomacy includes decision making or how the member states and EU institutions reach or do not reach common positions or objectives and then how the EU seeks to promote this agreed EU position in negotiations with third parties.

The term economic diplomacy is used because this best reflects the activities of the various actors involved. With increased economic interdependence a much wider range of member state and EU officials have become active participants in international negotiations. Until the 1990s, ministries of foreign affairs, supported by ministries of trade and finance, conducted almost all economic diplomacy. But in recent decades many more services or departments have become directly involved in negotiations with the counterparts in other countries. For example, financial regulators engage in negotiations on international regulatory or prudential standards, sub-central government bodies are also now involved, because international negotiations touch upon their competences, as are non-governmental organisations and epistemic communities. These various actors seek to influence international agreements through persuasion or bargaining. In other words they engage in diplomatic activity.

Economic diplomacy here does not mean economic actions by diplomats, nor is it the consideration of economic or commercial relations in foreign policy, but negotiation on core economic issues. The distinction is important. The consideration of economic factors by diplomats in foreign policy would, for example, include the use of economic inducements or sanctions in order to promote foreign or security policy objectives. Economic sanctions are implemented by the EU, but these are generally determined by common positions adopted by the member states in the CFSP process and are mostly only taken following agreement at a multilateral level in the United Nations Security Council.

Nor does economic diplomacy here mean the use of foreign services in the promotion of exports or investment. This is more commercial diplomacy and involves, for example, commercial delegations accompanying head of state or minister on a foreign visit in the search of business or contracts. The EU does not engage in commercial diplomacy, which individual member states still pursue. The EU only promotes trade in the sense that it seeks to remove barriers to trade and investment. Economic diplomacy is becoming more important in international relations because the core economic and trade-related issues have become more important relative to security and foreign policy. During the Cold War, when international relations were dominated by the bipolar security system of the US versus the USSR, a distinction was made between the high politics of international security and the low politics of economic relations. This distinction is no longer valid. Financial crises, and in particular that of 2008-2009, have shown that the foundations of the global economy cannot be taken for granted or treated as low politics. The near collapse of the international financial system and the economic consequences has brought home the importance of stable financial markets to all concerned. Climate change poses the

threat of major disruption and instability in various regions and ultimately to the planet as a whole. So equally international environmental policy and especially climate change now has to be seen as something of major importance that cannot be left to 'low' politics. Underdevelopment, especially in a number of Sub-Saharan African countries, also poses a threat to collective security.

Economic diplomacy now assumes a relatively more important role in international relations and therefore requires adequate attention. This is perhaps best illustrated by the way the globalisation process has been driven by the evolution of trade, investment and finance over decades. Policies in these core areas of economic diplomacy have had a profound impact on the nature and pace of globalisation. In other words economic diplomacy has become relatively more important because international economic and economic-related issues have assumed greater relative importance, not because of any securitisation of finance, trade or environmental policy.

Economic diplomacy has become more important because in a multipolar economic system outcomes are shaped more by negotiation and less by a hegemony, hegemonic leadership or clubs of likeminded countries. In international economic relations there has been a multi-polar world for some time. Following the immediate post-1945 period, the US dominated the western economic order, but as early as the 1970s this dominance had been replaced by a 'Club model' that included the European Community on trade issues, as well as Canada and Japan (Keohane and Nye, 2001). By the 1980s transatlantic economic diplomacy largely shaped multilateral negotiations with other countries following, for the most part, the lead taken by the US and EC in trade, finance, development and the regulations of the markets. The end of the Cold War brought many previously centrally planned economies into what had until then been the western system. These were joined by the newly industrialising countries (NICs) such as South Korea that sought membership of the club as their economies developed. During the 1990s larger developing countries, such as Brazil, India and China, that had previously pursued semi-autarkic or import substitution based policies, shifted to a policy of engaging with the multilateral economy and emerged to create a more multi-polar system.

In a multi-polar system negotiation assumes a greater importance than structural power in the sense that the old structures based on OECD leadership are no longer seen as legitimate or sufficient. Agreement now requires consensus of agreement among a larger group of actors. Given the importance of the EU in international economic relations, EU Economic diplomacy is therefore important for systematic reasons as well as for the development of the EU. EU still constitutes the largest market in the international system. How it acts therefore has systematic importance. For the EU, as for individual states involved in economic diplomacy, there are important linkages between domestic and external economic policies. EU external economic relations are both shaped by and shape developments within the EU and within its member states, so economic diplomacy also has important consequences for the future evolution of European integration

Conclusion

The European Union is a key player in international economic relations, but its exact role and how it goes about making decisions and negotiating is often poorly understood within and especially outside the EU. European Union Economic Diplomacy provides the first comprehensive analysis of the factors that determine the

role of the EU in economic diplomacy. In an up-to-date treatment that includes consideration of the impact of the Treaty of Lisbon, it contains a comprehensive explanation of decision making and negotiating processes in the core areas of trade, financial market regulation, environmental diplomacy and development cooperation. This work seeks to describe how the EU conducts economic diplomacy, assess the factors that determine what role the EU plays in different policy areas and offers an approach to analysing the effectiveness of EU economic diplomacy.

Bibliography

1. Nicholas Bayne and Stephen Woolcock: *The New Economic Diplomacy*, *The London School of Economics and Political Science*, 2003
2. Stephen Woolcock: *the European Union in Economic Diplomacy*, *The London School of Economics and Political Science*, 2004
3. Roderick Abbott, ECIPE-European Centre for International Political Economy Brussels
4. Hayes, J.P. , *Making Trade Policy in the European Community*, Macmillan, Basingstoke 1993
5. Johnson, M. , *European Community Trade Policy and the Article 113 Committee*, Royal Institute of International Affairs London

Kontakné údaje:

Ján Strelinger, Mgr.
Katedra anglického jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická Univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

E-mail: jan.strelinger@gmail.com

VON „BROT UND ARBEIT“ ZU VERNICHTUNG UND ZERSTÖRUNG – INNSBRUCKS WIRTSCHAFT IM ZWEITEN WELTKRIEG

Philipp Strobl

Abstract

Im folgenden Text wird die siebenjährige Zugehörigkeit der Tiroler Landeshauptstadt Innsbruck zum Nationalsozialistischen Deutsch Reich aus wirtschaftsgeschichtlicher Sicht analysiert. In diesem Text wird speziell auf die wirtschaftliche Hochphase nach dem Anschluss sowie auf die Ausgrenzung Andersdenkender oder die Verfolgung der jüdischen Bevölkerung der Stadt eingegangen. Ebenso werden bestimmte Auswirkungen des Zweiten Weltkriegs, wie der Bombenkrieg, die Errichtung des Arbeitslagers in der Reichenau sowie die Ansiedlung tausender Südtiroler Aussiedler thematisiert.

Schlüsselwörter: Bombenkrieg, Holocaust, Innsbruck, Österreich, Nationalsozialismus, Wirtschaftsgeschichte, Zwangsarbeit, Zweiter Weltkrieg.

Abstrakt

Článok z hospodársko-historického hľadiska analyzuje sedem rokov trvajúce pričlenenie hlavného mesta Tirolska Innsbrucku k nacionálno-socialistickej Nemeckej ríši. Text sa zaoberá obdobím hospodárskeho rozkvetu po anektovaní Tirolska, prenasledovaním židovského obyvateľstva a vyčlenením inak zmýšľajúcich zo spoločenského a hospodárskeho života. Tematizované sú aj niektoré javy Druhej svetovej vojny ako opakované bombardovanie, zriadenie pracovného tábora Reichenau a presídľovanie juhotirolského obyvateľstva.

Kľúčové slová: bombardovanie, holokaust, Innsbruck, Rakúsko, nacionálny socializmus, dejiny hospodárstva, nútená práca, Druhá svetová vojna.

Als am Sonntag, den 10. April 1938 46.027 Innsbrucker zu den Wahlurnen schritten, stand bereits fest, dass sich die Situation im ganzen Land dramatisch ändern würde. Wie im übrigen Österreich entschied sich die Bevölkerung an diesem Tag für den Anschluss der Alpenrepublik an das Nationalsozialistische Deutsche Reich und wie im übrigen Österreich auch, war das Ergebnis klar. 99,37 Prozent der Menschen votierten mit JA, 0,63 Prozent der Bevölkerung mit NEIN, 53 Personen enthielten sich der Stimme (0,12 Prozent) (Schreiber, Innsbruck 1938-1945, S.13.). Bereits einen Monat zuvor, am 11.03.1938 hatten die Nationalsozialisten in Innsbruck unter tönendem Beifall der Bevölkerung die Macht übernommen. Am Morgen darauf erfolgte der Einmarsch der Wehrmacht (Hye, Innsbruck, XXI.). Der Anschluss hatte immense Auswirkungen. Alle Bereiche des Lebens waren von der Neuen Situation betroffen – in besonderen Maße natürlich auch die Innsbrucker Wirtschaft.

Bei der Abstimmung am 10. April, wurde den Innsbruckerinnen und Innsbruckern folgender Text vorgelegt: „Bist Du mit der am 13. März vollzogenen Wiedervereinigung Österreichs mit dem Deutschen Reich einverstanden und stimmst

Du für die Liste unseres Führers Adolf Hitler?“ (Schreiber Anschluss, S. 81.). Dazu hingen in jedem Wahllokal Bilder Hitlers, die nach dem NS-Journalisten Heinz Cornel Pfeifer, die ankommenden Wähler mit der stummen Frage anblickten: „Bist du – Volksgenosse – für mich, oder gegen mich?“ (Schreiber, Anschluss, S. 81.).

Diese Frage sollte nicht nur die Volksabstimmung, sondern auch die gesamte nationalsozialistische Wirtschaftspolitik bestimmen. Mensch und Wirtschaft wurden also gezwungen, sich entweder bedingungslos in den Dienst des Staates zu stellen, oder sich gegen die Machthaber aufzulehnen. In diesem Fall hatte man jedoch mit der gesamten Härte eines Systems zu rechnen, das als eines der grausamsten in die Geschichte eingehen sollte.

Für diejenigen, die sich fügten, brach nach 1938 eine kurze Phase der wirtschaftlichen Hochkonjunktur an. Viele Innsbrucker Unternehmen profitierten von umfangreichen Arbeitsbeschaffungsmaßnahmen, Strukturverbesserungen im gewerblich-industriellen Sektor sowie der enormen Investitionstätigkeit im Bereich der Infrastruktur, welche die neuen Machthaber in Gang setzten (Schreiber, Wirtschafts- und Sozialgeschichte, s. 263.). Andere wiederum wurden boykottiert, enteignet oder stillgelegt. Spätestens mit dem Beginn des von Hitler verursachten Zweiten Weltkriegs, sollte sich dann auch das Leben derjenigen dramatisch verschlechtern, die sich in den Dienst des Systems stellten und bis dato Nutznießer waren.

Dieses Kapitel soll einen - wohlgerneht knappen - Einblick in die größten Auswirkungen der siebenjährigen Zugehörigkeit Innsbrucks zum Nationalsozialistischen Deutschen Reich geben. Es wird sowohl auf die wirtschaftliche Hochphase nach dem Anschluss eingegangen, als auch auf die Ausgrenzung Andersdenkender oder die Verfolgung der jüdischen Bevölkerung der Stadt. Ebenso werden bestimmte Auswirkungen des Zweiten Weltkriegs, wie der Bombenkrieg, die Errichtung des Arbeitslagers in der Reichenau sowie die Ansiedlung tausender Südtiroler Aussiedler thematisiert.

Nach dem Anschluss fanden die Nationalsozialisten in Österreich dieselbe Situation vor, mit der sie auch bei der Machtübernahme in Deutschland konfrontiert waren. Die Österreichische Wirtschaft befand sich zu diesem Zeitpunkt „im Stande einer katastrophalen Unterauslastung materieller und personeller Kapazitäten, mit fallender Preistendenz, aber mit einer ausgeglichenen Zahlungsbilanz und einiger Währungsreserven (Burtschek, österreichische Wirtschaft, S. 46.).“ Die nationalsozialistischen Wirtschaftspläne im Österreich des Jahres 1938 sahen ähnlich aus wie im Deutschland des Jahres 1933. Zunächst sollte die Arbeitslosigkeit beseitigt und dann alle Kapazitäten für die Kriegsvorbereitung genutzt werden, die im Jahr 1938 bereits im vollen Gange war. Die wichtigste wirtschaftspolitische Sofortmaßnahme der Nationalsozialisten war die Ankurbelung der österreichischen Wirtschaft durch massive staatliche Investitionen. Im Jahr 1938 erhielten Österreichs Betriebe öffentliche Aufträge in der Höhe von 750 Millionen Schilling. Dies entsprach etwa acht Prozent des Bruttonationalproduktes des Vorjahres (Burtschek, österreichische Wirtschaft, S. 57.). Zusätzlich dazu wurden die Arbeitslosenunterstützung ausgeweitet und im Sinne der nationalsozialistischen Familienpolitik Ehestandsdarlehen sowie Kinderbeihilfen eingeführt. Unternehmen profitierten neben der Vergabe von günstigen Krediten auch von der Möglichkeit einer vorzeitigen Steuerabschreibung (Schreiber, Wirtschaftsgeschichte, S. 34.). Die Investitionen stimulierten im Endeffekt die gesamte Wirtschaft. Besonders deutlich wirkten sie sich jedoch auf die Baubranche sowie die Elektrizitätswirtschaft aus. Alleine im Bausektor wurden im Jahr 1938 in Tirol etwa 20 Millionen Reichsmark

investiert. Ein Jahr zuvor waren es noch etwas weniger als sechs Millionen. (IN vom 14.01.1939, Nr. 11, Gewaltige Aufbauleistung im Gau Tirol, S. 5.) Die Auswirkungen dieser Investitionspolitik machten sich rasch bemerkbar. Zwischen März und Juli 1938 sank die Arbeitslosenzahl in Innsbruck von 2.739 auf 981 (Statistisches Amt der Stadt Innsbruck, Statistisches Handbuch, S. 166). Die abnehmende Arbeitslosigkeit sowie die boomende Auftragslage der Wirtschaft, führte zu signifikanten Lohnerhöhungen. Schätzungen des Wiener Institutes für Wirtschaftsforschung zufolge, hatte sich die durchschnittliche Lohn- bzw. Gehaltssumme im Laufe des Jahres 1938 um 50 bis 65 Prozent erhöht (Burtschek, österreichische Wirtschaft, S. 60.). Diese materielle Besserstellung der lohnabhängigen Bevölkerung führte zu einer Erhöhung der Konsumausgaben. In Tirol, wo die Beseitigung der Arbeitslosigkeit besonders schnell von Statten ging, war der Kaufboom besonders stark ausgeprägt. Der Umsatz der Tiroler Konsumvereine erhöhte sich im Laufe des Jahres 1938 um 19 Prozent, der Bierverbrauch legte um 34, der Tabakverbrauch um 35 Prozent zu. Ähnlich hohe Zuwachsraten galten für andere Bereiche, wie den Verkauf von Radios (18 Prozent) oder die Neuzulassungen von Personenkraftwagen (430 Wagen im Jahr 1938 gegenüber 83 im Jahr 1937) (Schreiber, Wirtschaftsgeschichte, S. 245.). Spürbar wurde diese Zunahme auch beim Weihnachtsgeschäft. Die Innsbrucker Nachrichten meldeten für Weihnachten 1938 eine Verdoppelung der Verkäufe im Vergleich zum Vorjahr (Riedmann, Geschichte des Landes Tirol, S. 1158.). An dieser Stelle soll jedoch auch erwähnt werden, dass die finanziellen Mittel, die diesen Aufschwung ermöglichten, indirekt aus Österreich selbst stammten (Kernbauer, Wirtschaft, S. 55). Bedeutend für die Gauhauptstadt Innsbruck nach dem Anschluss 1938 war außerdem die verwaltungsmäßige Sonderstellung innerhalb Tirols. Deren Bedeutung kann man auch an den staatlich verordneten Eingemeindungen der angrenzenden Dörfer erkennen. So wurden die Nachbargemeinden Hötting, Mühlau und Amras der Stadt bereits im Herbst 1938 einverleibt, Arzl, Igls und Vill folgten in den Jahren 1940 bzw. 1942. In dieser Zeit vergrößerte sich die Einwohnerzahl der Stadt auf 79.811 Personen (Statistisches Amt der Stadt Innsbruck, *Statistisches Handbuch*, S. 49.). Das Stadtgebiet wuchs auf 10.176,02 Hektar an (1937: 1.361 Hektar) (Statistisches Amt der Stadt Innsbruck, *Statistisches Handbuch*, S. 20.). Mit dem Ausbruch des Krieges fand die Aufschwungphase im Bereich des Konsums wieder ein Ende. Die Wirtschaft stand nun ganz im Zeichen der Rüstung. Besonders drastisch wirkte sich der Zweite Weltkrieg auf die aufstrebende Konsumgüterindustrie aus. So verringerte sich die Bedeutung der Branche gemessen an der Zahl der Beschäftigten zwischen 1939 und 1944 um etwa 50 Prozent (Kernbauer, Wirtschaft, S. 59.).

Der Bausektor bildete in der Zeit nach dem Anschluss den Leitsektor der Innsbrucker Wirtschaft. Die öffentlichen Investitionen waren hier am größten. Bereits im Jahr 1938 hatte sich das Volumen der staatlichen Aufträge für diese Branche auf knapp 20 Millionen Reichsmark im Gau Tirol-Vorarlberg im Vergleich zum Vorjahr mehr als verdreifacht. Besonders Innsbruck konnte davon profitieren, da die Stadt zum einen Nutznießer eines Sofortprogramms für Städte war, „die für den Tourismus besonders wichtig waren,“ (IN vom 14.01.1939, Nr. 11, Gewaltige Aufbauleistung im Gau Tirol-Vorarlberg, S. 5.) und zum anderen die meisten großen Baufirmen Tirols in der Landeshauptstadt angesiedelt waren. Eine große Rolle spielte dabei die Schaffung von Wohnraum. Im Jahr 1939 fehlten in Innsbruck alleine etwa 3.500 Wohnungen. Die Innsbrucker Stadtplanung rechnete für die nähere Zukunft sogar mit einem Bedarf von 13.150 neuen Wohnungen (Klotz, Stadtplanung, 177-234.). Bereits kurz nach der Machtübernahme der Nationalsozialisten, kündigte Innsbrucks

Bürgermeister Denz den unverzüglichen Bau einer Reihe von Wohnanlagen an, „um der herrschenden Wohnungsnot entgegenzusteuern.“ (Amtsblatt, Innsbruck im Aufbauprogramm, S. 2.). So wurden alleine in den vier Jahren zwischen 1938 und 1941 in den Stadtteilen Wilten, Pradl, Reichenau und Saggen 2.815 Wohnungen fertig gestellt. Besonders im ersten Jahr wurden jedoch auch etliche Projekte fertig gestellt, die noch in den Vorjahren begonnen wurden, wie die Kettenbrücke, die städtischen Kleinwohnungen an der Südseite der Burgenlandstrasse und im Geviert der Dr.Glatz-, Cranach-, Pacherstrasse in Pradl (Hye, Gauhauptstadt, S. 71f.). Ein Großteil des in dieser Zeit geschaffenen Wohnraumes verdankte seine Existenz jedoch der Umsiedlung von etwa 75.000 Südtiroler zwischen 1940 und 1943 in das Gebiet des Deutschen Reichs, von denen ungefähr 15.000 im Großraum Innsbruck untergebracht wurden (Steininger, Südtirol, s. 182). Um eine drohende Katastrophe auf dem Wohnungsmarkt zu verhindern, wurde, trotz eines reichsweit verhängten Neubaustops, die Errichtung von 10.000 Wohnungen im Gau Tirol-Vorarlberg angeordnet (Alexander, Heimatlos, S.118.). Etwa die Hälfte davon sollten in der Landeshauptstadt errichtet werden. Im Zuge der als kriegswichtig eingestuften Sondermaßnahme „S“ (S=Südtirol), wurden trotz Krieg und Rohstoffmangel in Innsbruck bis zum Jahr 1945 noch 1.859 Wohnungen fertig gestellt (Alexander, Option, S.8). Als erstes „kriegswichtiges“ Projekt wurden im Frühjahr 1940 126 Wohnungen am Sillufer fertiggestellt. Wie die Innsbrucker Nachrichten im Feber 1940 berichteten, fanden die „Südtiroler Volksgenossen“ hier 10% 2 Zimmerwohnungen, 35% Dreizimmerwohnungen, 40% Vierzimmerwohnungen und 15% Fünzimmerwohnungen vor (IN vom 12.01.1940, Nr. 36, Richtfest für Wohnungsbau am Sillufer, S.3.). Als Bauträger für diese Projekte trat das Hochbauamt der Stadt Innsbruck, die „Gemeinnützige Beamten Wohnbaugesellschaft“ (BUWOG), die „neue Heimat“ der Deutschen Arbeitsfront sowie die „Alpenländische Heimstätte“ auf (Lugger, Wohnbau, s. 103.). Die letzten drei sind auch heute noch bedeutende Firmen in ihrem Bereich. Trotz weitreichender, teilweise phantastisch anmutender städtebaulicher Pläne der Partei, entstanden in dieser Zeit hauptsächlich Wohnungsbauten. Die einzigen verwirklichten, größeren Vorhaben, abseits der Schaffung von Wohnraum, waren der Zubau zum Rathaus sowie das Landhaus (Klotz, Stadtplanung, S. 229.). Die Zuwanderung der Südtiroler Umsiedler und die damit verbundene Einstufung der neuerrichteten Wohnbauten als „kriegswichtig“, sorgte nicht nur für eine Verbesserung der städtischen Infrastruktur sondern trug auch dazu bei, dass in der Innsbrucker Bauwirtschaft bis weit in den Krieg hinein Hochkonjunktur herrschte.

Die Aufbruchstimmung nach dem Anschluss machte sich auch auf dem Sektor der Industrie bemerkbar, wo zahlreiche Fabriken in die Wirtschaftsplanungen der Nazis einbezogen wurden (Alexander, Industrie, S. 175.). Vielfach wurden Innsbrucker Industrie- und Gewerbebetriebe auch bei der Vergabe von Wehrmachaufträgen berücksichtigt, oder sogar zu offiziellen Rüstungs- oder Wehrmachtsbetrieben ernannt. Innsbrucker Gewerbebetriebe zählten dabei zu den ersten, die in Tirol als offizielle Wehrmachtsbetriebe galten (Schreiber, Anschluss, 454ff.). Insgesamt waren im März 1944 13 Innsbrucker Industrie- und Gewerbeunternehmen als „kriegswichtige“ Wehrmachtsunternehmen eingestuft (Alexander, Industrie, S.177f.). Damit befanden sich knapp 40 Prozent der 35 Tiroler Wehrmachtsbetriebe in der Landeshauptstadt.

Ausmaß und Umfang der staatlichen Aufträge boten der Wirtschaft ungeheure Arbeitsmöglichkeiten. Spätestens ab dem Jahr 1939, herrschte in Innsbruck Arbeitskräftemangel. Einen Monat vor Kriegsausbruch waren in Innsbruck nur mehr

110 Arbeitslose verzeichnet (Statistisches Amt der Stadt Innsbruck, *Statistisches Handbuch*, S. 166.). Die Situation spitzte sich mit der schrittweisen Einberufung tausender Innsbrucker zur Wehrmacht noch weiter zu. Zu einem gewissen Teil konnten diese Lücken durch den Zuzug von Südtiroler Umsiedler geschlossen werden. Südtiroler Zuwanderer fanden besonders häufig im Innsbrucker Gewerbe Arbeit (Amtsblatt der Landeshauptstadt Innsbruck, Ein Jahrzehnt Südtiroler Umsiedler in Innsbruck, 9 (September 1949), S. 2.). Manchmal übernahmen Zuwanderer sogar die arisierten Geschäfte jüdischer Kaufleute. Dies wurde besonders durch Gauleiter Hofer gefördert, der hier in einigen Fällen sogar persönlich intervenierte (Schreiber, *Jüdische Geschäfte*, S. 47+64). Laut Angaben des Innsbrucker Amtsblattes gab es noch im Jahr 1949 in der Stadt keinen größeren Betrieb, bei dem nicht zumindest ein Südtiroler Umsiedler beschäftigt war (Amtsblatt der Landeshauptstadt Innsbruck, Ein Jahrzehnt Südtiroler Umsiedler in Innsbruck, 9 (September 1949), S. 2.). Es blieb jedoch auch noch weiterhin ein enormer Bedarf an Facharbeitern (Schreiber, *Wirtschaftsgeschichte*, S.96.). Der NS-Staat begegnete diesem Problem mit einem massiven Einsatz von Kriegsgefangenen und Fremdarbeitern/-innen, deren überwiegender Teil sich aus zwangsmäßig erfassten Zivilpersonen zusammensetzte (Schreiber, *Wirtschaftsgeschichte*, S.96.). Seit 1939 wurden im Gau Tirol-Vorarlberg, wie auch im gesamten Deutschen Reich ausländische Arbeitskräfte, zunächst aus der Slowakei und aus Polen zum Arbeitseinsatz zwangsverpflichtet. Gegen Ende des ersten Kriegsjahres befanden sich auch bereits die ersten 800 Kriegsgefangenen im Gau (Schreiber, *Wirtschaftsgeschichte*, S.96.). Der Großteil davon wurde der Bauwirtschaft zugewiesen, in der Industrie blieb die Beschäftigung von Kriegsgefangenen lange Zeit relativ gering (Schreiber, *Wirtschaftsgeschichte*, S.96.). So arbeiteten im Oktober 1940 152 ausländische Arbeitskräfte und Kriegsgefangene in der Tiroler Rüstungsindustrie. Davon waren in Innsbruck nur sechs Personen bei der Firma Foradori, sowie zwei weitere bei der Firma Miller beschäftigt (RüKdo Ibk, Anlage zum Schreiben vom 4.11.1939. BA/MA, RW 21-28/2.) Zu diesem Zeitpunkt befand sich der Innsbrucker Arbeitsmarkt in einer ernsten Krise. Besonders die Bauwirtschaft sowie die Rüstungsindustrie hatten daher eine große Anzahl Gefangener angefordert. Am Ende des Jahres 1941 befanden sich dann bereits etwa 10.000 ausländische Arbeiter im Gau Tirol-Vorarlberg, deren Zahl bis zum Ende des Krieges stark zunahm (Riedmann, *Tirol*, S. 1064.). Insgesamt wurden zwischen 20.000 und 30.000 ausländische Arbeitskräfte und Kriegsgefangene in den Gau verschleppt (Schreiber, *Nationalsozialismus*, S. 179.). Da auch die Zahl der Kriegsgefangenen nicht ausreichte, um den Bedarf der Wirtschaft zu decken, ging man an die gewaltsame Aushebung und Deportation von Zivilarbeitern. Das Gros dieser Zwangsverpflichteten kam aus den besetzten Gebieten in der UdSSR. Im Mai 1942 wurden 4.000 russische Frauen und Männer in den Bereich des Rüstungskommandos Innsbruck verschleppt, wo sie der Landwirtschaft, und der Rüstungsindustrie zugeteilt wurden (Schreiber, *Wirtschaftsgeschichte*, S. 112.). Dort lebten und arbeiteten sie zumeist unter katastrophalen Bedingungen. Vielfach wüteten Krankheiten in verschiedenen Barackenlagern. Die Sterblichkeitsrate war demnach entsprechend hoch (Schreiber, *Wirtschaftsgeschichte*, S.113.).

Die Innsbrucker Wirtschaft erlebte in der Zeit nach dem Anschluss an das nationalsozialistische Deutsche Reich eine wirtschaftliche Boomphase, die vor allem von massiven staatlichen Investitionen getragen wurde. Diejenigen, die sich in den Dienst des Systems stellten, konnten teilweise massiv profitieren. Einige Innsbrucker Unternehmen - besonders aus der Baubranche und dem Sektor Industrie und

Gewerbe – konnten sich durch die Zusammenarbeit mit dem NS-Staat modernisieren und waren gestärkt aus dieser Zeit hervorgegangen (Schreiber, Wirtschaftsgeschichte, S.269.). Dass es zudem viele Personen gab, die sich bereitwillig in den Dienst des System stellten, bezeugen die Registrierungslisten des Innsbrucker Stadtmagistrates, in denen ehemaligen Nationalsozialisten nach dem Krieg verzeichnet wurden. Diese Listen wurden erstellt, nachdem am 17. Februar 1947 nach Berücksichtigung zahlreicher alliierter Abänderungswünsche das »Nationalsozialistengesetz« (NSG) in Österreich in Kraft trat. Die registrierungspflichtigen Personen wurden in »Belastete« und »Minderbelastete« eingeteilt und nach dem Anteil ihrer Betätigung innerhalb der NSDAP beurteilt (Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes, Entnazifizierung in Österreich, <http://de.doew.braintrust.at/m28sm129.html>) Demnach galten 1.006 Innsbrucker als „belastet“ und 12.936 als „minderbelastet“ (Statistisches Amt der Stadt Innsbruck, *Statistisches Handbuch*, S. 467.). Insgesamt waren somit über 17 Prozent der Bevölkerung in irgendeiner Form „belastet“. Der Anteil der registrierten Nationalsozialisten war im Bereich des öffentlichen Dienstes am höchsten. Hier wurden 2.873 „Minderbelastete“ sowie 164 „Belastete“ vermerkt. Es fanden sich auch sehr viele NS-Sympathisanten in den Bereichen „Angestellte in privaten Diensten“ und „Haushalt“.

Was geschah aber mit denen, die nicht mitmachten, mit denen die aus den verschiedensten Gründen nicht den Vorstellungen der neuen Machthaber entsprachen? Gegner des Regimes bekamen bereits während der Machtübernahme die neue Gangart zu spüren, die bis 1945 herrschen sollte. In den ersten Stunden und Tagen nach dem Machtwechsel, kam es zum Teil zu wüsten Ausschreitungen und Verhöhnungen. SS, SA, Gestapo und Exekutivkräfte nahmen schon vor der Volksabstimmung mehrere hundert potentielle Gegner fest. 45 Innsbrucker wurden bereits in dieser frühen Phase in das Konzentrationslager Dachau gebracht (Schreiber, Innsbruck, S. 11.). Mehr als 3.000 Innsbrucker Wähler waren außerdem bei der Volksabstimmung aus rassistischen und politischen Motiven nicht zugelassen (Schreiber, Innsbruck, S. 10.). Im Laufe der Zeit verschärfte sich der braune Terror weiter. Missliebige oder verdächtige Personen wurden in das Innsbrucker Polizeigefängnis gegenüber dem Hauptbahnhof, in das landesgerichtliche Gefangenenhaus in der Schmerlingstrasse, oder in das Hauptquartier der Gestapo in der Herrengasse gebracht. Letzteres war wegen der dort üblichen Foltermethoden besonders gefürchtet (Forcher, Innsbruck, S. 352.). Laut Schätzungen wurden von der Gestapo Innsbruck zwischen 1938 und 1945 etwa 10.000 Personen festgenommen und verhört. Im selben Zeitraum saßen im Innsbrucker Landesgericht über 3.000 Personen in Haft (Forcher, Innsbruck, S. 353.). Unternehmen, die nicht auf Parteilinie waren, wurden entweder liquidiert oder unter kommissarische Leitung gestellt und dann von NS-Gesinnungsgenossen zu einem Spottpreis übernommen. Innsbrucks größtes Unternehmen der Zwischenkriegszeit, die Verlagsanstalt Tyrolia wurde bereits bei der Machtübernahme von der SS besetzt und es kam zu politischen Säuberungen unter den Angestellten (Schreiber, Anschluss, S. 284.). Nachdem der Betrieb einige Monate unter kommissarischer Leitung weitergeführt wurde, wurde das Unternehmen im Dezember 1938 geschlossen und als „Deutscher Alpenverlag GmbH“ durch neue Besitzer wiedereröffnet (Schreiber, Anschluss, S. 284.). Gleichzeitig wurden wichtige Verwaltungsämter neu besetzt. Bereits einen Tag nach der Machtübernahme der Nationalsozialisten verfügte der neue Bürgermeister Egon Denz mehrere Amtsenthebungen, die unter anderem den städtischen Baudirektor, den Direktor des Gaswerks sowie die Leitung der Nordkettenbahn

betrafen. Ebenso gab die Innsbrucker Rechtsanwaltskammer zur selben Zeit die Amtsenthebung ihres Präsidenten sowie aller Funktionäre bekannt (Hye, Gauhauptstadt, S. 60f.). Die Partei begnügte sich allerdings nicht „nur“ damit, politische Gegner zu verhaften und zu misshandeln. Mit den wachsenden Arbeitsanforderungen an die Bevölkerung durch die zunehmenden Aufträge an die Rüstungsindustrie und Bauwirtschaft, gerieten nun auch Personen ins Visier der Partei, welche die „ihnen aufgetragenen Arbeiten oft recht nachlässig verrichteten,“ wie Gauleiter Hofer im Jahr 1942 feststellte (Schreiber, Wirtschaftsgeschichte, S. 269.). Um solche Personen zu „erziehen“, aber auch als Antwort auf die zunehmenden Problemen mit „widerspenstigen Kriegsgefangenen und Fremdarbeitern,“ wurde auf den Feldern der damals noch nahezu unverbauten Reichenau im Jahr 1941 ein sogenanntes Arbeitserziehungslager errichtet. Dieses unterstand der Gestapo, welche per Gesetz befugt war, Personen für die Dauer der „Arbeitserziehung“ bis zu acht Wochen festzuhalten. Je nach anfallender Arbeit konnte diese Frist jedoch auch verlängert werden (Schreiber, Wirtschaftsgeschichte, S. 269.). In manchen Fällen mussten Insassen sogar bis zu einem Jahr im Lager verbleiben (Schreiber, Nationalsozialismus, S. 198.). Die Lebens- und Arbeitsbedingungen im Lager Reichenau waren katastrophal und laut Ernst Kaltenbrunner, dem Chef der Sicherheitspolizei, sogar noch härter als in einem Konzentrationslager (Riedmann, Tirol, S. 1106.). Erfrierungen, Hunger und Tod waren an der Tagesordnung. Bei den Außenarbeiten der Arbeitskommandos setzte die Wachmannschaft Peitschen ein. Vielfach geschah dies sogar auf Betreiben einzelner Unternehmer, die dem Wachpersonal für zusätzliche Brutalität Schmiergeld zahlten, in der Absicht, so das Maximum aus den Häftlingen herauszuholen (Schreiber, Nationalsozialismus, S. 201.). Im Verlauf des Krieges wurden immer mehr rassistisch verfolgte oder politische Häftlinge im Lager inhaftiert. Für viele von ihnen war es eine Zwischenstation auf dem Weg in ein Konzentrationslager. Schätzungen gehen davon aus, dass dort im Laufe des Krieges 8.000 bis 9.000 Menschen festgehalten und gequält wurden (Forcher, Innsbruck, S. 357.). Wie viele davon im Lager verstarben ist nicht bekannt. Die vom Lagerarzt nach dem Krieg angegebene Zahl von 130 Totenscheinen dürfte jedoch auch nicht annähernd stimmen (Forcher, Innsbruck, S. 357.). Darüber hinaus wurden hunderte Insassen des Lagers in andere Konzentrationslager überstellt und dort ermordet (Schreiber, Nationalsozialismus, S. 204.). Das Arbeitserziehungslager Reichenau stellte zudem aber auch einen bedeutenden Wirtschaftsfaktor in der Tiroler Landeshauptstadt dar, da es die Arbeitskraft tausender Häftlinge kostenlos ausbeuten konnte. Neben Aufräumarbeiten nach Bombenangriffen wurden die Insassen nämlich auch an Unternehmen günstig „vermietet.“ Hauptsächlich kamen diese beim Straßenbau, bei anderen Bauarbeiten sowie bei der Schotterförderung am Inn zum Einsatz. Ebenso wurde das gesamte Oberleitungssystem der Innsbrucker O-Buslinien von Lagerinsassen errichtet (DÖW, Verfolgung, S. 593.). Neben diesen Funktionen bescherte das Arbeitslager Reichenau der Stadt aber auch äußerst hohe Steuereinnahmen. Laut Innsbrucker Firmenregister des Jahres 1944, in dem auch die jeweilige Steuerleistung der Unternehmen verzeichnet wurde, bezahlte das Lager Reichenau im Jahr 1944 163.580,56 Reichsmark an Steuern (StAI, Komp. 4, Fach 13, Firmenregister A-G in 1944.). Damit gehörte es zu den Innsbrucker Unternehmen mit der weitaus höchsten Steuerlast. Das städtische Gaswerk beispielsweise hatte im selben Zeitraum Steuerverpflichtungen in der Höhe von 40.040,23 Reichsmark (StAI, Komp. 4, Fach 13, Firmenregister A-G in 1944.).

Ein besonders dunkles Kapitel in der Innsbrucker Geschichte stellt die Vertreibung, Enteignung und Ermordung der jüdischen Bewohner der Stadt dar. Die NSDAP fand zum Zeitpunkt der Machtübernahme nur eine kleine jüdische Gemeinde vor, von der etliche Mitglieder schon das Land verlassen hatten. Die meisten Innsbrucker Juden waren Handwerker, kleinere Gewerbetreibende und Kaufleute, vereinzelt aber auch Ärzte und Anwälte (Schreiber, Innsbruck, S. 14.). Entgegen der NS-Propaganda verfügten viele jüdische Geschäfte über eine sehr geringe Betriebssubstanz und nicht wenige Familien waren auf die Unterstützung wohlhabender Mitglieder der Gemeinde oder jüdischer Wohltätigkeitsvereine angewiesen. Die jüdische Gemeinde selbst hatte während der Zeit des Ersten Weltkriegs Kriegsanleihen gezeichnet und dabei den Großteil der Ersparnisse verloren. Bei der Volkszählung des Jahres 1934 wurden 365 Personen jüdischen Glaubens gezählt. Davon stammten 317 aus der Stadt Innsbruck und eine Person aus der damals noch selbstständigen Gemeinde Hötting die im Jahr 1940 eingemeindet wurde (Baundesamt für Statistik, Volkszählung, s. 3f.). Der Großteil der jüdischen Bevölkerung Tirols war also in Innsbruck angesiedelt. Aufgrund der Nürnberger Rassegesetze mussten sich 300 weitere Personen in Tirol als „Volljuden“ oder „Mischlinge“ deklarieren. Diese hatten sich jedoch nie als Juden verstanden oder waren schon längs zu einem anderen Glauben übergetreten. Bereits kurz nach dem Anschluss erfolgte die schrittweise Aberkennung sämtlicher staatsbürgerlicher Rechte und damit natürlich auch der Entzug jeglicher materieller Lebensgrundlage. Bereits am 14. März wurden alle Richter und Staatsanwälte, welche „Juden oder jüdische Mischlinge waren,“ ihres Dienstes enthoben. (Schreiber, Jüdische Geschäfte, s. 15.). Ende Juli 1938 wurden Juden und Jüdinnen im Landesdienst und an der Universität Innsbruck entlassen. Mit der so genannten „Reichskristallnacht“ vom 9./10. November 1938 verschlimmerte sich die Lage für die jüdische Gemeinde Innsbrucks weiter. In dieser Nacht wurden, unter dem Vorwand der Rache für die Ermordung eines deutschen Abgesandten in Paris, vier grausame Morde an angesehenen Mitgliedern der Gemeinde verübt. Gleichzeitig wurden 18 Personen verhaftet und etwa 100 tätlich angegriffen (Schreiber, Jüdische Geschäfte, S. 25). Juden wurden kurz darauf von kulturellen Veranstaltungen ausgeschlossen, jüdische Handels und Gewerbekonzessionen eingezogen und es wurde ihnen verboten, sich an Universitäten einzuschreiben. Zudem fand eine massive mediale Hetzkampagne gegen alles Jüdische statt. In der weiteren Folge stellten nahezu keine Geschäfte mehr jüdische Mitarbeiter ein. Jüdische Geschäftsleute hatten es nicht minder schwer. Seit der Machtübernahme wurden ihre Geschäfte beschmiert, boykottiert und manchmal sogar geplündert.

Jüdische Geschäftsleute mussten bald darauf ihren Besitz offiziell anmelden, woraufhin der Entscheid folgte, ob der Betrieb arisiert oder liquidiert werden sollte. Dazu setzten die NS-Behörden wiederum vorläufig „kommissarische Verwalter“ ein. Im Falle einer Arisierung erhielten die jüdischen Besitzer, dank willfähriger Gutachter, nur einen Bruchteil des eigentlichen Wertes. Aber sogar dieser blieb ihnen nicht, da er auf ein Sperrkonto überwiesen wurde, von dem hohe Steuern, wie die Judenvermögensabgabe oder die Reichsfluchtsteuer abgezogen wurden. Der Kriegsbeginn bedeutete schließlich das Ende der jüdischen Gemeinde Innsbrucks. Diejenigen, denen die Ausreise bis zum 01.09.1939 nicht gelungen war, wurden nun deportiert und ermordet. Zwei Monate nach Kriegsausbruch, befanden sich in Innsbruck nur mehr 30 Juden (Hye, Gauhauptstadt, s. 63 f.). Zu diesem Zeitpunkt waren 54 Handels- und 20 Gewerbebetriebe „entjudet“, 33 davon sogar stillgelegt worden (Schreiber, Innsbruck, S. 16.). Die Käufer der kleinen und mittelgroßen

Geschäfte waren entweder Einheimische, die fast ausnahmslos aus dem Kreis der illegalen Nazis kamen, oder Südtiroler Umsiedler. Die wenigen großen jüdischen Geschäfte, wie das Kaufhaus Bauer und Schwarz kamen in die Hände reichsdeutscher Investoren. Die traurige Bilanz dieser Zeit äußerte sich in der Ermordung von 185 Tiroler Jüdinnen und Juden, lediglich 314 haben nachweislich überlebt. Von den ehemals 365 Personen jüdischen Glaubens kehrten lediglich 40 nach Kriegsende wenigstens für kurze Zeit nach Tirol zurück (Schreiber, Innsbruck, S. 16.).

Mit fortschreitendem Kriegsverlauf wurde auch die Tiroler Landeshauptstadt zum direkten Kriegsgebiet. Seit Juli 1943 geriet der als sicher geltende Gau Tirol-Vorarlberg ins Visier alliierter Bomber. Innsbruck wurde erstmals am 15. Dezember 1943 von Bomben getroffen. Der Angriff traf die Bevölkerung völlig unvorbereitet, da das Vorwarnsystem an diesem Tag versagte und viel zu spät Alarm gegeben wurde. Vielfach wurden die Menschen „beim Essen oder im Stiegenhaus überrascht“. Zwischen Fliegeralarm und Angriff vergingen zudem lediglich zwei bis zehn Minuten. Die Bevölkerung hatte also keine Zeit mehr, sich in Sicherheit zu bringen (Albrich, Bombenkrieg, s. 142.). Die Folgen waren verheerend. Insgesamt starben durch den Angriff 281 Menschen, rund 500 wurden verletzt (Amtsblatt der Landeshauptstadt Innsbruck, Die Toten der Luftangriffe auf Innsbruck, 2 (Februar 1947), S. 3f.). Zudem wurden 45 Häuser total zerstört, 92 mittelschwer und 203 leicht beschädigt (Albrich, Bombenkrieg, S. 143.). In den darauffolgenden Wochen und Monaten verließen große Teile der Bevölkerung - die Rede ist von etwa 30 Prozent (Schreiber, Nationalsozialismus, S. 164). - die Stadt und suchten im Umland Schutz, wodurch sich dort die Wohnungssituation dramatisch zuspitzte. Ebenso wurden einige Gewerbebetriebe ins Umland verlegt (Statistisches Amt der Stadt Innsbruck, *Statistisches Handbuch*, S. 444.). In Innsbruck errichteten Häftlinge des Lagers Reichenau ab Jänner 1944 innerhalb weniger Monate 21 Luftschutzstollen. Sie waren etwa neun Kilometer lang und boten rund 50.000 Menschen Schutz vor weiteren Angriffen (Statistisches Amt der Stadt Innsbruck, *Statistisches Handbuch*, S. 444.). Der Angriff vom 15. Dezember war der Folgeschwerste einer Reihe von 22 Bombardements der Stadt die sich bis 20. April hinziehen sollte (Amtsblatt, Toten, s. 3f.). Tirolweit wurde die Stadt Innsbruck mit etwa 80 Prozent aller Schäden am stärksten getroffen (Albrich, Bombenkrieg, S. 272.). 54 Prozent aller Bauten und rund 60 Prozent aller Wohnungen wurden beschädigt. 10 Prozent aller Wohnungen wurden sogar zu über 70 Prozent zerstört, so dass ein Wiederaufbau unmöglich wurde (Statistisches Amt der Stadt Innsbruck, *Statistisches Handbuch*, S. 451.) 515 Menschen verloren während der Angriffe ihr Leben, darunter auch 59 Kinder (Amtsblatt, Toten, S. 4.). Das Hauptziel der alliierten Bombenangriffe, war das Tiroler Eisenbahnnetz, von dem etwa die Hälfte zerstört wurde.

Fazit

Das Nationalsozialistische tausendjährige Reich fand bereits nach wenigen Jahren ein blutiges Ende. Größenwahn und pervertierte Vorstellungen einer „rassischen Überlegenheit“ gipfelten in einem „totalen Krieg,“ der Mensch und Wirtschaft größte Opfer abverlangte. Gebracht hatte der von Vielen herbeigesehnte Anschluss an Hitlerdeutschland Leid und Zerstörung. Die Zahl der „Profiteure“ des Systems wurde mit fortschreitendem Kriegsverlauf immer geringer. Auch die große Zahl derer, die sich nach dem Anschluss bereitwillig in den Dienst des Staates stellten und sich durch die Kooperation mit dem System bereichern konnten, wurden

bald von der grausamen Realität eingeholt. Übrig blieb eine zerstörte Stadt. Mindestens 2.700 Innsbrucker bezahlten das Nationalsozialistische „Experiment“ mit ihrem Leben. Nahezu die gesamte jüdische Gemeinde war ermordet oder vertrieben worden. Mindestens 130 Menschen starben im Lager Reichenau, mehrere Hundert Tiroler wurden in verschiedene Konzentrationslager gebracht, in denen sie elend zugrunde gingen. Rund 5.000 Bauten wurden zerstört oder beschädigt. Der Schaden, alleine am Innsbrucker Immobilienbestand, wurde nach dem Krieg auf mindestens 95 Millionen Schilling geschätzt (Statistisches Amt der Stadt Innsbruck, *Statistisches Handbuch*, S. 453.). Angesichts dieser Zahlen, fällt es äußerst schwer, von einer „Verbesserung der Betriebs- und Produktionsstruktur“ sowie „einer Erhöhung des technischen Niveaus“ (Schreiber, *Wirtschaftsgeschichte*, S. 269.) der Tiroler Betriebe zu sprechen. Besonders, wenn man bedenkt, dass dies überwiegend für die Tiroler Industrie und Landwirtschaft galt. Die Innsbrucker Wirtschaft bestand zu dieser Zeit jedoch zu einem Gutteil aus kleinen Handwerks- und Handelsbetrieben. Und diese standen im Mai 1945 vor den sprichwörtlichen „Trümmern ihrer Existenz“. Vielfach waren Geschäfts- und Lagerräume (mitsamt den Lagerbeständen) zerstört und mussten erst in mühevoller Arbeit wieder aufgebaut bzw. neuangeschafft werden. Dies sollte sich in den Nachkriegsjahren besonders schwierig erweisen, als ein großer Mangel an Rohstoffen herrschte.

Literaturverzeichnis:

1. Albrich, T., Giesinger, A. 1992: Im Bombenkrieg: Tirol und Vorarlberg 1943-1945. Haymon Verlag, Innsbruck. ISBN: 3-85218-087-2
2. Alexander, H. 1992: Geschichte der Tiroler Industrie: Aspekte einer wechselvollen Entwicklung. Haymon Verlag, Innsbruck. ISBN: 3-58218-121-6
3. Alexander, H, Lechner S., Leidlmair A. 1993: Heimatlos: Die Umsiedlung der Südtiroler. Deuticke, Wien ISBN: 3-216-07832-9.
4. Alexander, H. 2002: Option und Umsiedlung der SüdtirolerInnen, in: *Tirol Chronist* 88 (Oktober 2002):6-9.
5. Amtsblatt der Landeshauptstadt Innsbruck, Die Stadtgemeinde Innsbruck im Aufbauprogramm, 4 (April 1938).
6. Amtsblatt der Landeshauptstadt Innsbruck, Die Toten der Luftangriffe auf Innsbruck, 2 (Februar 1947).
7. Amtsblatt der Landeshauptstadt Innsbruck, Ein Jahrzehnt Südtiroler Umsiedler in Innsbruck, 9 (September 1949).
8. Amtsblatt der Landeshauptstadt Innsbruck, Ein Jahrzehnt Südtiroler Umsiedler in Innsbruck, 9 (September 1949).
9. Bundesamt für Statistik. 1935: Die Ergebnisse der österreichischen Volkszählung vom 22.März 1934. Heft 9 Tirol. Verlag der österreichischen Staatsdruckerei, Wien.
10. Burtschek, F. 1978: Die österreichische Wirtschaft 1938-1945. Fischer, Stuttgart. ISBN: 3-437-50236-0.
11. Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes. 1984: Widerstand und Verfolgung in Tirol : 1934 - 1945 , eine Dokumentation: Band 1. Österreichischer Bundesverlag, ISBN: 3-900601-08-9.

12. Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes, Entnazifizierung in Österreich, <http://de.doew.braintrust.at/m28sm129.html> (abgerufen am 21.08.2012).
13. Forcher, M. 2008: Die Geschichte der Stadt Innsbruck: Mit einem Beitrag von Gretl Köfler über die Jahrzehnte nach 1945. Haymon Verlag. Innsbruck, ISBN: 978-3-85218-553-8.
14. Hye, F. 1991. Innsbruck im Spannungsfeld der Politik 1918-1938. Selbstverlag des Stadtmagistrates. Innsbruck, ISBN: 978-3-901886-16-4.
15. Hye, F. Die „Gauhauptstadt“ Innsbruck in der Zeit von 1938 bis 1945, in: Thomas Albrich, T., Eisterer, K. 1988: Tirol und der Anschluss : Voraussetzungen, Entwicklungen, Rahmenbedingungen 1918 – 1938. Haymon-Verlag. Innsbruck, ISBN: 3-85218-034-1.: 56-73.
16. IN vom 14.01.1939, Nr. 11, Gewaltige Aufbauleistung im Gau Tirol-Vorarlberg, S. 5.
17. IN vom 12.01.1940, Nr. 36, Richtfest für Wohnungsbau am Sillufer, S.3.
18. Kernbauer, H., Weber, F.: „Österreichs Wirtschaft 1938-1945,“ in: Talos, E., Hanisch E. 1988: *NS-Herrschaft in Österreich 1938-1945*. Verlag für Gesellschaftskritik, Wien. ISBN: 3-209-03179-7: 49-68.
19. Klotz, A. 1984: „Stadtplanung und Städtebau in Innsbruck in den Jahren 1938-1945,“ in: Rausch, W. Die Städte Mitteleuropas im 20. Jahrhundert. Tauner, Linz. ISBN: 3-900387-08-X: 177-234.
20. Lugger, K. 1993: Wohnbau sozial. Innsbruck von 1990 bis heute. Haymon Verlag, Innsbruck. ISBN: 78-3-85218-614-6.
21. Riedmann, J. 1988: Geschichte des Landes Tirol: Band 4/2. Tyrolia, Innsbruck. ISBN: 88-7014-473-94.
22. Rükdo lbk, Anlage zum Schreiben vom 4.11.1939. BA/MA, RW 21-28/2.
23. Schreiber, H. 2007: „Innsbruck 1938-1945: Eine Einführung,“ in: Stadtarchiv Innsbruck: Zeit-Raum-Innsbruck Band 3: Innsbruck 1938-1945 Vom Anschluss bis zum Kriegsende. Universitätsverlag Wagner, Innsbruck. ISBN: 3-7030-0379-0: 7-24.
24. Schreiber, H. 2001: Jüdische Geschäfte in Innsbruck: Eine Spurensuche. Studienverlag. Innsbruck, ISBN: 3-7065-1616-0.
25. Schreiber, H. 2008: Nationalsozialismus und Faschismus in Tirol und Südtirol: Opfer, Täter, Gegner. Studienverlag. Innsbruck, ISBN: 978-3-7065-4423-8.
26. Schreiber, H. 1991: Vom Anschluss zum Krieg: Tirol 1938/1939. phil.Diss. Innsbruck.
27. Schreiber, H. 1994. Wirtschafts- und Sozialgeschichte der Nazizeit in Tirol. Studienverlag, Innsbruck. ISBN: 3-901160-35-3.
28. StAI, Komp. 4, Fach 13, Firmenregister A-G in 1944.
29. Steininger, R. 1997: Südtirol im 20. Jahrhundert. Vom Leben und Überleben einer Minderheit. Studienverlag. Innsbruck. ISBN: 3-7065-1233-5.

Kontaktné údaje:

Strobl, Philipp, Luis, Mag. phil.
Katedra nemeckého jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5

E-mail: P.Strobl@student.uibk.ac.at

LEXIKA Z OBLASTI ATÓMOVEJ ENERGETIKY V POLITIKE

Tereková Soňa

Abstrakt

Od 70-tych rokov minulého storočia v spoločnosti vzrastá záujem o životné prostredie. Spolu s ním sa do centra pozornosti dostáva aj špecifická slovná zásoba z oblasti atómovej energetiky v politických textoch a prejavoch. Cieľom mojej práce je preskúmať lexiku z oblasti atómovej energetiky od počiatkov civilného využívania atómovej energie až po súčasnosť. Zamerať sa chcem najmä na jej údajné manipulatívne črty a a nimi súvisiaci vplyv rôznej energeticko-politickej situácie Nemecka, Rakúska a Švajčiarska na jej vývoj.

Kľúčové slová: atómová energetika, lexika, jazyk politiky, manipulácia, eufemizmus

Abstract

Ab den 1970er Jahren erhöht sich das Umwelt- und Konsumbewusstsein in der Gesellschaft. und in den Mittelpunkt der Aufmerksamkeit rückt u.a auch der spezifische Wortschatz zur Atomenergie in der Sprache in der Politik. Es wird auf zahlreiche Euphemismen und Neologismen hingewiesen, die die Risiken der Nutzung dieser Energie tarnten. In meiner Dissertationsarbeit erforsche ich die Lexik zur Atomenergie im Laufe ihrer über 60 Jahre langen Geschichte. Mein besonderes Augenmerk gilt ihren vermeintlichen manipulativen Zügen und dem damit zusammenhängenden Einfluss der unterschiedlichen Energiepolitik von Deutschland, Österreich und der Schweiz auf ihre Entwicklung.

Schlüsselwörter: Atomenergie, Lexik, Sprache in der Politik, Manipulation, Euphemismus

Úvod

Predmet pripravovanej dizertačnej práce v širšom zmysle spadá do politolingvistiky. Ide o relatívne novú oblasť germanistiky zaoberajúcej sa výskumom politickej komunikácie, ktorú v roku 1996 týmto termínom označil Armin Burkhardt vo svojej rovnomennej eseji.

Keďže politika zasahuje do všetkých oblastí života, vzniká potreba vymedziť jazyk politiky od bežného jazyka a ostatných odborných jazykov. Pre účely mojej dizertačnej práce je takéto vymedzenie zásadné, nakoľko jej cieľom je práve výskum špecifickej slovnej zásoby vznikajúcej prienikom odbornej terminológie z oblasti atómovej energetiky do politickej komunikácie, jej upravovaním, menením, prispôsobovaním a tiež samovoľným vytváraním nových pojmov pomenúvajúcich javy z atómovej energetiky zrozumiteľných pre laikov a nie odborná terminológia atómovej energetiky samotná.

Ako najdôležitejšie znaky reči politiky Girnth uvádza jej „verejný charakter a masmediálnosť“ (Girnth, online) Politická komunikácia je teda z prevažnej časti prístupná alebo priamo určená verejnosti a šíri sa masovokomunikačnými prostriedkami. Typická je aj jej persuzívna funkcia. Politik vo svojom prejave nielen informuje verejnosť o politickom dianí, ale hlavne zdôvodňuje, analyzuje, obhajuje alebo naopak kritizuje politické rozhodnutia. Girnth rozlišuje štyri špecifické oblasti tejto komunikácie:

- inštitucionálny slovník

označenia pre jednotlivé inštitúcie, ich úlohy a praktiky, napr. parlament, rokovanie, uznášaniaschopnosť.,

- slovník rezortov

pojmy z jednotlivých tematických oblastí. napr. hrubý sociálny produkt, nemocenské poistenie, daň z pridanej hodnoty.,

- všeobecný slovník interakcie

všeobecné výrazy s vysokou frekvenciou používania, napr. kríza, solidarita, istota.,

- ideologický slovník

výrazy pomenávajúce smerovanie, základné hodnoty a vzorce myslenia politických zoskupení, napr. demokracia, socializmus, diktatúra.

Slovná zásoba, na ktorú sa v dizertačnej práci sústredím, spadá v súlade s uvedeným delením prevažne do slovníka rezortov a ideologického slovníka jednotlivých politických strán v nemecky hovoriacich krajinách.

Ako podklad pre výskum som si zvolila volebné programy a prejavy v parlamente. Tieto dva pramene majú niekoľko výhod. V prvom rade ide o charakteristické typy textu v politickej komunikácii, v ktorých sa reč politiky dá jednoznačnejšie rozlíšiť od iných odborných jazykov, hlavne od jazyka médií, kde dochádza asi k najproblematickejšiemu prieniku. Dôležitá je aj ich relatívna dostupnosť, zastúpenie písomného i ústneho prejavu, ale hlavne prehľadnosť umožňujúca systematické zostavenie reprezentatívneho korpusu.

Terminológia z oblasti atómovej energetiky v kontexte rodiaceho sa ekologického povedomia

Na špecifickosť lexiky z oblasti atómovej energetiky v nemeckom jazyku, ktorá je v centre môjho záujmu sa prvýkrát začalo poukazovať v sedemdesiatych rokoch. V tejto dobe sa v spoločnosti rodí ekologické povedomie, stále viac sa diskutuje o životnom prostredí a konzumnom spôsobe života a formujú sa hnutia a politické zoskupenia s environmentálnym programom. Ako jeden z prvých výrazov z atómovej energetiky používané v politike analyzuje ekologický aktivista Hartmut Gründler vo svojej eseji *Aus dem Wörterbuch des Zwiedenkens*. (Gründler, 1982) Upozorňuje napr. na zámerné nahrádzanie lexémy „jadro“ lexémou „atóm“ v politických prejavoch. Pretože slovo „atóm“ evokovalo atómovú bombu a malo negatívnu konotáciu, zástancovia atómovej energie sa mu vyhýbali a zásadne hovorili len o „jadrovej energii“. Odporcovia atómových elektrární zostali pri pôvodnom označení, takže už voľba slov prezrádzala, ku ktorej skupine daný politik patrí. Gründler taktiež poukazuje na množstvo eufemizmov v tejto oblasti. Výraz „Atomreaktor“ (atómový reaktor) postupne nahradil termín „Meiler“ (miliér), čím sa mimovoľne navodil dojem, že ide o čosi neškodné ako je pec na drevené uhlie, podobne ako pri pôvodnom denotáte tohto slova. Pozoruhodné sú neologizmy nahrádzajúce dovtedy bežné

výrazy. V súvislosti s likvidáciou atómového odpadu sa v nemčine začalo používať sloveso „entsorgen“, ktoré vzniklo ako protiklad k slovesu „versorgen“ (obstarať, zaopatríť) zámenou pôvodnej predpony prefixom opačného významu. Vyhlo sa tak používaniu slovesa „wegwerfen“ (odhodiť, zahodiť) spájané s kritizovaným konzumným spôsobom života. Skládka atómového odpadu v slovenčine tiež mierne eufeministicky častejšie označovaná ako „úložisko“ v nemčine dostala pomenovanie „Entsorgungspark“, evokujúce skôr príjemné miesto na oddych a zábavu než pozemok na uskladnenie vysoko nebezpečného materiálu. Novým slovom v nemčine na konci sedemdesiatych rokov bol aj pojem „Störfall“ (v slovníkoch prekladaný ako havária, nehoda). Je to kombináciou slov „Unfall“ (nehoda) a „Störung“ (porucha), ktorá nepôsobí natoľko alarmujúco ako pôvodné výrazy a dodnes sa v nemčine používa výhradne v súvislosti s nehodami v atómových elektrárnach.

Stručný prehľad histórie atómovej energetiky

Nakoľko vývoj takejto lexiky so zreteľom na jej domnelý manipulatívny charakter možno skúmať len v kontexte dejín a hospodársko-politickej situácie v nemecky hovoriacich krajinách, pokladám za potrebné uviesť stručný prehľad histórie atómovej energetiky.

Vedecké poznatky o atómovej energii boli spočiatku využívané na vojenské účely. Jej civilné používanie začalo v päťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. Elektrický prúd sa z atómovej energie prvýkrát podarilo vyrobiť v roku 1951 vo výskumnom reaktore v americkom štáte Idaho. V roku 1954 bola dokončená prvá atómová elektrárňa na svete v meste Obninsk v ZSSR. V Nemecku bola prvá atómová elektrárňa uvedená do prevádzky v roku 1961, vo Švajčiarsku o osem rokov neskôr. V Rakúsku bola prvá a zároveň jediná atómová elektrárňa dostavaná v roku 1977. Nikdy však nebola spustená, nakoľko sa v referende v novembri 1978 väčšina občanov vyslovila proti. Elektrárňa Zwentendorf sa tak stala míľnikom v hospodárskej politike Rakúska a symbolom ekologického povedomia tejto krajiny.

Atómová energia bola od začiatku spájaná s možnými rizikami ohrozenia zdravia a životného prostredia. Kritika a odpor nabrali na intenzite najmä po doposiaľ najväčšej nehode v histórii tejto energetiky v Černobyle v apríli 1986, keď boli rádioaktivitou zasiahnuté rozsiahle územia po celej Európe a v dôsledku vysokého rádioaktívneho ožiarenia umreli tisícky ľudí. Obavy odporcov atómovej energie sa naposledy potvrdili v marci 2011, keď po zemetrasení a následnom tsunami prišlo k havárii v japonskej elektrárni Fukushima s neblahými následkami na životné prostredie.

Táto udalosť mala dopad na energetickú politiku všetkých troch nemecky hovoriacich krajín. V Nemecku bolo odstavených 8 reaktorov a prevádzka zvyšných deviatich sa plánuje ukončiť do roku 2020. Švajčiarsko sa zaviazalo nestavať nové elektrárne a päť v prevádzke odstaviť po uplynutí ich štandardnej prevádzkovej doby. Rakúsko avizovalo od roku 2015 zákaz dovozu tzv. „šedého prúdu“ („Graustrom“) – prúdu neznámeho pôvodu, z ktorého približne 4% pochádzajú z atómových elektrární.

Definitívne odstavenie atómových elektrární bude pre hospodárstvo jednotlivých krajín predstavovať rôznu záťaž. Kým atómové elektrárne v Nemecku momentálne pokrývajú iba 18% z celkovej energetickej spotreby krajiny, ide vo Švajčiarsku o dôležitý pilier energetiky, kde päť aktívnych reaktorov dodáva až 40% celkovej spotreby.

Celkovo je na svete v prevádzke 435 reaktorov v 31 krajinách. Keďže ide o najlacnejší spôsob výroby energie a mnohé krajiny sú od neho ekonomicky závislé, dá sa očakávať, že atómová energetika bude aj v najbližších rokoch patriť k horúcim politickým témam.

Ciele dizertačnej práce

Vyššie päťdesiatročná história atómovej energetiky v nemecky hovoriacich krajinách od dostavania prvej atómovej elektrárne v Nemecku až po súčasnosť vytvára široký priestor na výskum s ňou previazanej slovnej zásoby v politike. Ponúkajú sa nasledovné otázky:

- Ako sa počas tohto obdobia vyvíjala lexika z oblasti atómovej energetiky v Nemecku, Rakúsku a vo Švajčiarsku?
- Do akej miery sa na nej prejavila rôzna energeticko-politická situácia v týchto troch krajinách?
- Možno túto slovnú zásobu skutočne vnímať ako „manipulatívnu“?
- Sú lexémy „atóm“ a „jadro“ v politickej komunikácii synonymné alebo (dodnes) majú rôznu pragmatickú hodnotu?
- Sú tieto lexémy rovnocenné pri tvorení zložených slov? Prečo sa napríklad s výrazom „Atomenergie“ /atómová energia/ stretávame rovnako často ako s výrazom „Kernenergie“ /jadrová energia/, ale výraz „Atomkonsens“ /atómový konsenzus- Výraz označujúci v Nemecku kompromis z rokovania medzi vládou a priemyselnými podnikmi v otázkach využívania atómovej energie / jednoznačne prevažuje nad „Kernkonsens“ /jadrový konsenzus/?

Popri hľadaní odpovedí na tieto otázky k úlohám mojej práce patrí vytvorenie glosára atómovej energetiky v politike. Táto slovná zásoba ešte nikde nebola súhrnne spracovaná, a preto by podobný glosár, ktorý by okrem iného obsahoval aj odkazy na pragmatickú hodnotu výrazu a na geografické rozšírenie jeho použitia, mohol byť praktickou pomôckou pri orientácii v tejto problematike.

Záver

Verím, že môj jazykový výskum bude prínosom pre prekladateľstvo a lexikografiu a zároveň pomôže poodhaliť mechanizmy podprahovej jazykovej manipulácie v politike. Prispeje tak k rozvoju informačnej a mediálnej gramotnosti, ktoré možno považovať za kľúčové kompetencie človeka 21. storočia.

Literatúra

1. BURKHARDT, A. Politolinguistik. Versuch einer Ortsbestimmung. In: Josef Klein/Hajo Diekmannshenke (Hrsg.): *Sprachstrategien und Dialogblockaden. Linguistische und politikwissenschaftliche Studien zur politischen Kommunikation*. Berlin: De Gruyter 1996 (= Reihe Sprache, Politik, Öffentlichkeit 7), s. 75–100, ISBN 3-11-015077-8
2. DIECKMANN, W. Sprache in der Politik. Einführung in die Pragmatik und Semantik der politischen Sprache. Heidelberg: Carl Winter 1975, [ISBN 3-533-02467-9](https://www.winter-verlag.de/ISBN-3-533-02467-9)

3. GIRNTH H., Einstieg: Sprache und Politik, [Online.] In: Bundeszentrale für politische Bildung, <http://www.bpb.de/politik/grundfragen/sprache-und-politik/42678/einstieg>
4. GRÜNDLER, H. : *Kernenergiewerbung. Die sprachliche Verpackung der Atomenergie* – Aus dem Wörterbuch des Zwiedenkens, in: Holzfeuer im hölzernen Ofen. Aufsätze zur politischen Sprachkritik, hrsg. von Hans J. Heringer. Tübingen (Narr) 1982, s.. 203–215, ISBN-10: 3878089651
5. STÖTZEL, G. ; WENGELER M. Kontroverse Begriffe. Geschichte des öffentlichen Sprachgebrauchs in der Bundesrepublik Deutschland. Berlin: De Gruyter 1994 (= Reihe Sprache, Politik, Öffentlichkeit 7) ISBN 3-11-014652-5

Kontaktné údaje:

Soňa Tereková, Mgr.
Katedra nemeckého jazyka
Fakulta aplikovaných jazykov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5

E-mail: sona.terekova@euba.sk

Zoznam účastníkov – externých doktorandov

Adamcová, Silvia, Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra jazykovedy a translológie

silvia.adamcova@euba.sk

školiťel': doc. PhDr. Danuša Lišková, CSc.

Bodnár, Zoltán, Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra nemeckého jazyka

zoltan.bodnar@euba.sk

školiťel': prof. Peter Ďurčo, CSc., Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Danišová, Soňa, Ing. Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra anglického jazyka

sona.danisova@euba.sk

školiťel': doc. Ing. Marian Lebieczik, CSc.

Halašová, Darina, PaedDr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra anglického jazyka

darina.halasova@euba.sk

školiťel': doc. Marta Grossmanová, CSc.

Hrdličková, Zuzana, PaedDr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra anglického jazyka

zuzana.hrdlickova@euba.sk

školiťel': doc. PhDr. Magdaléna Bilá, PhD., Masarykova univerzita v Brne

Hulajová, Ľubica, Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra anglického jazyka

lubica.hulajova@euba.sk

školiťel': doc. PhDr. Eva Ondrčková, CSc.

Ivančová, Ladislava, Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra anglického jazyka

ladislava.ivancova@euba.sk

školiťel': doc. PhDr. Daniela Breveníková, CSc.,mim. prof.

Jurišová, Erika, Ing. Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra anglického jazyka

erika.jurisova@euba.sk

školiťel': doc. Mgr. Katarína Seresová, PhD.

Kužmová, Lucia, PhDr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra nemeckého jazyka

lucia.kuzmova@euba.sk

školiťel': prof. PhDr. Lívia Adamcová, PhD.

Mateašáková, Monika, Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra románskych a slovanských jazykov

monika.mat@stonline.sk

školiťel': doc. Mgr. Katarína Seresová, PhD.

Maier, Tomas, Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra nemeckého jazyka

maier@euba.sk

školiťel': prof. PhDr. Jozef Baďurík, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave

Mečiar, Radoslava, Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra anglického jazyka

romanova.radoslava@gmail.com

školiťel': doc. Mgr. Katarína Seresová, PhD.

Pápaiová, Adriana, Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra interkultúrnej komunikácie

adinkoster@gmail.com

školiťel': doc. PhDr. Eva Ondrčková, CSc.

Prociková, Júlia, Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra jazykovedy a translatológie

julia.procikova@euba.sk

školiťel': doc. PhDr. Eva Ondrčková, CSc.

Rusiňáková, Jarmila, PhDr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra anglického jazyka

jarmila.rusinakova@euba.sk

školiťel': doc. PhDr. Daniela Breveníková, CSc., mim.prof.

Strelinger, Ján, Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra anglického jazyka

jan.strelinger@gmail.com

školiťel': doc. PhDr. Daniela Breveníková, CSc., mim.prof.

Strobl, Philipp, Luis, Mag. phil.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra nemeckého jazyka

P.Strobl@student.uibk.ac.at

Tereková, Soňa, Mgr.

Fakulta aplikovaných jazykov v Bratislave, Katedra nemeckého jazyka

sona.terekova@euba.sk

školiťel': prof. Dr. Dr. Rer. Nat. Georg Schuppener